

SLUŽBENI VJESNIK

OPĆINE KLIS

KLIS, 27. rujna 2012. godine

BROJ 6

Na temelju članka 67. Statuta Općine Klis ("Službeni vjesnik Općine Klis", broj 3/09), Općinsko vijeće Općine Klis na 7. sjednici održanoj dana 18. rujna 2012. godine, donosi

jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ("Narodne novine", broj 33/01, 44/05 i 109/07) i ovom Odlukom. Vijeće mjesnih odbora broji pet članova.

ODLUKU

o raspisivanju izbora za članove Vijeća mjesnih odbora

1. Raspisuju se izbori za članove Vijeća mjesnih odbora na području općine Klis.

2. Za dan provedbe izbora određuje se 11. studenog 2012. godine.

3. Ova Odluka stupa na snagu u roku od osam dana od dana objave u "Službenom vjesniku Općine Klis".

Klasa: 021-05/12-01/01

Urbroj: 2180/01-01/12-650

Klis, 18. rujna 2012. godine

Predsjednik
OPĆINSKOG VIJEĆA
Ante Rizvan, v.r.

Na temelju Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i članka 67. Statuta Općine Klis ("Službeni vjesnik Općine Klis", broj 3/09), Općinsko vijeće Općine Klis na 7. sjednici održanoj dana 18. rujna 2012. godine, donosi

ODLUKU

o provedbi izbora za Vijeća mjesnih odbora na području općine Klis

Članak 1.

Ovom Odlukom se uređuje postupak pripreme i provedbe izbora za članove Vijeća mjesnih odbora, tijela za raspisivanje i provedbu mjesnih izbora, te zaštita izbornog prava.

Članak 2.

Članovi vijeća mjesnih odbora biraju se na neposrednim izborima, tajnim glasovanjem u skladu sa Zakonom o izboru članova predstavničkih tijela

Članak 3.

Izbore za članove Vijeća mjesnih odbora na području općine Klis raspisalo je Općinsko vijeće Općine Klis za dan 11. studenog 2012. godine.

Izbori će se održati navedenog dana u vremenu od 08,00 do 18,00 sati.

Zainteresirane političke stranke odnosno nositelji nezavisnih lista svoje kandidacijske liste mogu predati do zaključno 17. listopada 2012. godine u 24,00 sata.

Članak 4.

Tijela za pripremu i provedbu mjesnih izbora su:

1. Općinsko izborno povjerenstvo za provedbu izbora za Vijeća mjesnih odbora;
2. Birački odbori.

Članak 5.

Prigovor zbog nepravilnosti postupka kandidiranja, mogu podnijeti političke stranke i nositelji nezavisnih lista, koji su predložili liste, a prigovor zbor nepravilnosti postupka izbora političke stranke i nositelji nezavisnih lista koji su sa svojim listama sudjelovali u izborima.

Prigovor iz stavka 1. ovog članka podnosi se u roku od 48 sati od izvršene radnje na koji je stavljen prigovor.

O prigovoru iz stavka 1. ovog članka odlučuje Općinsko vijeće Općine Klis u roku 48 sati rješenjem na način i po postupku utvrđenom zakonom, Statutom i ovom Odlukom.

Članak 6.

Ako Općinsko vijeće, rješavajući po prigovoru utvrdi da je bilo nepravilnosti koje se odnose na postupak glasovanja, a koje su bitno utjecale na rezultate izbora, poništiti će izbore i odrediti dan održavanja ponovljenih izbora.

Članak 7.

Konstituirajuću sjednicu vijeća mjesnog odbora saziva načelnik ili osoba koju on ovlasti u roku 30 dana od dana objave izbornih rezultata na oglasnoj ploči mjesnog odbora, odnosno na oglasnoj ploči Općine Klis.

Postupak konstituiranja obavlja se sukladno izbornom zakonu, a vijeće mjesnog odbora je konstituirano izborom predsjednika Vijeća mjesnog odbora.

Članak 8.

Član Općinskog vijeća Općine Klis ne može istovremeno obavljati dužnost člana Vijeća mjesnog odbora.

Član Vijeća mjesnog odbora ne može biti Pročelnik odjela općinske uprave, niti zaposlenik u upravnim tijelima iste jedinice lokalne samouprave.

Klasa: 021-05/12-01/01
Urbroj: 2180/03-01/12-650
Klis, 18. rujna 2012. godine

Predsjednik
OPĆINSKOG VIJEĆA
Ante Rizvan, v.r.

IZVJEŠĆE

o stanju u prostoru 2012. - 2016. općine Klis

Nositelj izrade: **SPLITSKO-DALMATINSKA
ŽUPANIJA
OPĆINA KLIS**

Pravno tijelo koje je izradilo Izvješće: **“ARCHING” d.o.o. - SPLIT**

Radni tim: **Srđan Šegvić, d.i.a.
Mirela Buble dipl.oecc.**

Direktor: **Srđan Šegvić, d.i.a.**

SPLIT, rujna 2012.

SADRŽAJ:

UVOD

1. OSNOVA I CILJEVI IZRADE IZVJEŠĆA

1.1. Položaj, značaj i posebnosti područja općine Klis u odnosu na prostor i sustave Županije i Države

1.2. Osnovni podaci o stanju u prostoru

I. ANALIZA STANJA I TRENDOVA PROSTORNOG RAZVOJA, TE PROVOĐENJE DOKUMENATA PROSTORNOGA UREĐENJA

1. OPĆI ČINITELJI RAZVOJNIH KRETANJA U PROSTORU

1.1. Demografska obilježja i lokalno socijalno gospodarska struktura

1.2. Struktura korištenja površina i zemljišta

1.3. Opremljenost društvenom infrastrukturom (mreže i organiziranost)

– Predškolski odgoj i osnovno obrazovanje

– Srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje

– Kultura, umjetnost i sport

– Zdravstvena i socijalna zaštita

– Kulturne i društvene djelatnosti

Gospodarske djelatnosti

– Poljoprivreda

– Stočarstvo

– Iskorištavanje mineralnih sirovina

– Turizam

2. OCJENA PROVEDENIH MJERA IZ PRETHODNOG PROGRAMA

Pokrivenost područja geodetskim i katastarskim podlogama

Pokrivenost infrastrukturnim sustavima

Promet

Vodoopskrba i odvodnja

Elektroopskrba

Telekomunikacije

3. ZAŠTITA I KORIŠTENJE POSEBNO VRIJEDNIH PROSTORA

Zaštita krajobraznih i prirodnih vrijednosti i kulturno povijesnih i naseljskih cjelina

Zaštita kulturno povijesnih cjelina i lokaliteta

Uređenje i opremanje građevinskog zemljišta

4. MJERE SPRJEČAVANJA NEPOVOLJNOG UTJECAJA NA OKOLIŠ

4.1. Očuvanje i poboljšanje kvaliteta tla

4.2. Očuvanje i poboljšanje kvalitete voda

- 4.3. Zaštita od voda
- 4.4. Očuvanje čistoće zraka
- 4.5. Smanjenje prekomjerne buke
- 4.6. Zaštita i sanacija ugroženih dijelova okoliša
- 4.7. Zaštita od požara i mjere sklanjanja stano-
vništva
- 4.8. Postupanje s otpadom

II. ANALIZA PROVEDBE DOKUMENATA PROSTORNOGA UREĐENJA I DRUGIH RAZVOJNIH DOKUMENATA I PROGRAMA

Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije

Prostorni plan uređenja općine Klis i Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja općine Klis

- 1. DOSLJEDNOST RAZVOJNIH DOKUMENATA I PROGRAMA GRADA S PROSTORNIM PLANOM UREĐENJA GRADA**
- 2. PROVEDBA DOKUMENATA PROSTORNOG UREĐENJA LOKALNE RAZINE**

III. OCJENA STANJA I PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE PROSTORNOG RAZVOJA S PLANOM AKTIVNOSTI I PRIJEDLOG POKAZATELJA ZA NAREDNO RAZDOBLJE

- 1. OCJENA STANJA, TE MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA DALJNJEG PROSTORNOG RAZVOJA OPĆINE U FUNKCIJI REGIONALNIH RAZVOJNIH POTREBA**
- 2. PLAN AKTIVNOSTI ZA UNAPREĐENJE PROSTORNOG RAZVOJA**
  - 2.1. Prijedlog i razlozi izrade, odnosno Izmjena i dopuna dokumenata prostornog uređenja na lokalnoj razini
  - 2.2. Prijedlog izrade drugih razvojnih dokumenata i programa (studije istraživanja, razvojne koncepcije) s osnovnim polazištima
  - 2.3. Prioritetne aktivnosti u provođenju dokumenata prostornog uređenja (sanacija degradiranih područja, sprječavanje negativnih procesa i ostvarivanje uvjeta za daljnji prostorni razvoj)
  - 2.4. Aktivnosti za unapređenje sustava prostornog uređenja
  - 2.5. Program izgradnje i rekonstrukcije (projekti infrastrukture)
  - 2.6. Potreba pribavljanja podataka i stručnih podloga za izradu dokumenata prostornoga uređenja
  - 2.7. Mjere od važnosti za izradu i donošenje dokumenata prostornoga uređenja

3. PREGLED PROSTORNIH POKAZATELJA O STANJU U PROSTORU PREMA TEMATSKIM CJELINAMA S PRIJEDLOGOM POKAZATELJA ZA NAREDNO RAZDOBLJE

4. FINANCIRANJE UREĐENJA GRAĐEVINSKOG ZEMLJIŠTA PUTEM KOMUNALNOG DOPRINOSA

5. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Na temelju članaka 26. i 47. Zakona o prostornome uređenju i gradnji ("Narodne novine", broj 76/07, 38/09, 55/11, 90/11 i 50/12) i članaka 31. Statuta Općine Klis ("Službeni vjesnik Općine Klis", broj 03/09), Općinsko vijeće Općine Klis na svojoj 7. sjednici, održanoj 18. rujna 2012. godine, donosi

IZVJEŠĆE

o stanju u prostoru općine Klis

UVOD

Izvješće o stanju u prostoru (u daljnjem tekstu: Izvješće) izrađuje se na temelju Zakona o prostornom uređenju i gradnji ("Narodne novine", broj 76/07, 38/09, 55/11, 90/11, 50/12 i 55/12) u daljnjem tekstu Zakon i prema Pravilniku o sadržaju i obveznim prostornim pokazateljima Izvješća o stanju u prostoru ("Narodne novine", broj 114/10) kao četverogodišnji dokument praćenja stanja u prostoru.

Prema člancima 26. i 47. Zakona, Izvješće sadrži analizu stanja i trendova prostornog razvoja na temelju obveznih prostornih pokazatelja o stanju u prostoru, analizu provođenja dokumenata prostornog uređenja i drugih dokumenata te ocjenu stanja i prijedloge za unapređenje prostornog razvoja s planom aktivnosti i prijedlogom pokazatelja za navedeno razdoblje.

1. OSNOVA I CILJEVI IZRADE IZVJEŠĆA

Zakonom je propisana obveza izrade Izvješća za jedinice lokalne samouprave kao četverogodišnji dokument praćenja stanja u prostoru.

Izvješće je jedini i osnovi dokument koji prati stanje u prostoru na prostoru općine Klis.

Izvješćem o stanju u prostoru općine Klis (u daljem tekstu Izvješće) kao dokumenta praćenja stanja u prostoru analizira se provođenje važećih dokumenata prostornoga uređenja i ocjenjuju provedene mjere, kao i njihova učinkovitost na svrhovito gospodarenje prostorom, zaštitu vrijednosti

prostora i okoliša, te drugih elemenata od važnosti za prostor općine Klis.

Posljednji doneseni dokumenti za praćenje stanja u prostoru (Izješće o stanju u prostoru i Program mjera za unapređenje stanja u prostoru za razdoblje od 2008. do 2012. godine) objavljeni su u "Službenom vjesniku Općine Klis", broj 1/2008 od 17. ožujka 2008.

Kako je isteklo vrijeme važenja tih dokumenata potrebno je donijeti novi koji će biti prilagođen današnjim potrebama i zakonskim odrednicama.

Izješće o stanju u prostoru donosi Općinsko vijeće, a nakon usvajanja na Općinskom vijeću dokument se objavljuje u "Službenom vjesniku Općine Klis".

Izješće o stanju u prostoru općine Klis sadrži dijelove određene člankom 47. Zakona o prostornome uređenju i gradnji, i to: analizu stanja i trendova prostornog razvoja na temelju obveznih prostornih pokazatelja o stanju u prostoru, analizu provođenja dokumenata prostornog uređenja i drugih dokumenata te ocjenu stanja i prijedloge za unapređenje prostornog razvoja s planom aktivnosti i prijedlogom prostornih pokazatelja za naredno razdoblje.

U razdoblju od donošenja prvoga Izješća o stanju u prostoru i Programa mjera za unapređenje stanja u prostoru na temelju Strategije prostornoga uređenja Republike Hrvatske donesen je Program prostornoga uređenja Republike Hrvatske. Ti dokumenti čine osnovne strategijske dokumente, kojima se usmjerava razvitak u prostoru, uređenje i zaštita prostora i predstavljaju temelj za izradu dokumenata prostornoga uređenja.

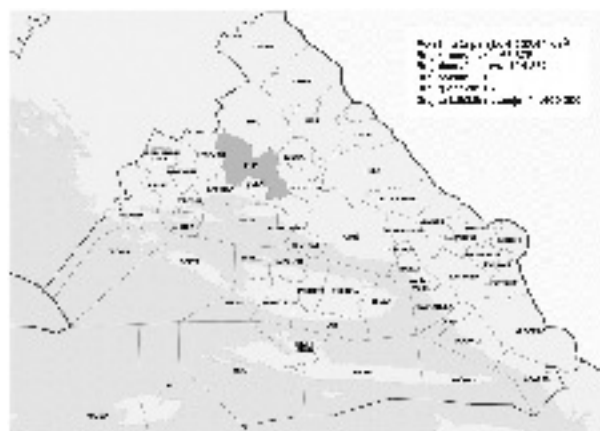
Strategija prostornoga uređenja Republike Hrvatske kao temeljni dokument prostornoga uređenja postavila je osnove uređenja prostora i okoliša Države i usmjerila izgradnju svih djelatnosti koje se pojavljuju na cjelovitom prostoru Države. Strategija je okvir, mjesto i polazište za usklađenje interesa svih korisnika u prostoru kao globalni okvir za postavljanje gospodarskoga razvitka svih dijelova Države, kojom se osobito predlaže usmjeravanje izgradnje sustava naselja, osnovne prometne i druge infrastrukture, zaštita prirode i okoliša, te razrađuje mehanizme upravljanja prostorom i okolišem radi usklađivanja interesa svih korisnika prostora.

Programom prostornoga uređenja Republike Hrvatske određeni su osnovni ciljevi razvoja u prostoru, kriteriji i smjernice za uređenje prostornih i drugih cjelina te prijedlozi prioriteta za ostvarenje ciljeva prostornoga uređenja. Određene su i osnove za organizaciju, zaštitu, korištenje i namjenu prostora, sustav središnjih naselja, sustav razvojne

državne infrastrukture, te mjere i smjernice za zaštitu i unapređenje okoliša.

Osim Programa prostornoga uređenja Republike Hrvatske također je donesen i Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije koji je usvojen u listopadu 2002. godine i objavljen u "Službenome glasniku Županije splitsko-dalmatinske", broj 1/03, kao i Izmjene i dopune istoga iz 2004. i 2007. godine objavljene u "Službenome glasniku Županije splitsko-dalmatinske", broj 8/04, 5/05, 5/06 i 13/07.

1.1. Položaj, značaj i posebnosti područja općine Klis u odnosu na prostor i sustave Županije i Države

Općina Klis zauzima značajno mjesto u Županiji splitsko-dalmatinskoj po svom položaju, Područje općine Klis obuhvaća ukupno 14870 ha (148,7 km²) i čine ga naselja Bročanac (1370 ha), Brštanovo (2060 ha), Dugobabe (980 ha), Klis (2420 ha), Konjsko (1330 ha), Korušce (1200 ha), Nisko (1570 ha), Prugovo (2200 ha) i Vučevica (1740 ha).

Općina Klis zauzima prijelazni prostor zaobalnog i priobalnog pojasa Županije splitsko-dalmatinske. Linija razdvajanja priobalja od zagorskog dijela utvrđena je grebenom Kozjaka i Mosora koji su položeni gotovo paralelno s obalom i ne predstavljaju samo fizičku granicu, već i klimatsku, gospodarsku, demografsku i dr.

Površinom veći dio općine nalazi se u zaobalnom dijelu Županije (8 od 9 naselja), odnosno oko 84% površine. Jedino naselje priobalnog pojasa, Klis, na samo 16% površine općine ima gotovo 60% stanovnika. Svojom veličinom (148.7 km²) i brojem stanovnika (4.864 prema Popisu iz 2011.). Površina ukupnih građevinskih područja općine čini 1495.8 ha, a uzimajući u obzir sva naselja i planirani broj stanovnika općine u 2015. godini (5100 stanovnika), prosječna gustoća stanovanja iznositi će 3.40 st/ha. Općina Klis spada u površinom nešto

veće od prosjeka i gustoćom stanovništva (oko 32 st/km²) rijetko naseljene jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj. Na jugu općina Klis graniči sa gradovima Splitom, Kaštelima i Solinom. Na istoku graniči sa općinama Dugopolje i Dicmo, na sjeveru sa općinom Muć te na zapadu sa općinom Lečevica.

Mjesto Klis se razvilo oko tvrđave. Stanovništvo se bavi poljodjelstvom, vinogradarstvom, stočarstvom, pčelarstvom, građevinarstvom, prehrambenom industrijom, aluminijskim proizvodima, prijevozom putnika, turizmom, trgovinom, ugostiteljstvom i obrtom. Kad se govori o mjestu Klisu onda je nezaobilazno u njegovoj gastro ponudi spomenuti izuzetno kvalitetnu janjetinu s ražnja, zbog koje navraćaju i domaći gosti iz mjesta koji su po nekoliko desetaka kilometara udaljeni od njega. U gastro ponudi mjesta Klis se još može naći kvalitetan sir, pršut i domaća vina. Zahvaljujući blizini autoputa, aerodroma i trajektnog pristaništa u Splitu, mjesto Klis je vezano sa svim turističkim odredištima na jadranskoj obali, te unutrašnjosti Hrvatske.

Prostor općine Klis svojim prirodnim raznolikostima, bogatom krajobraznom osnovom može se svrstati u vrijedan prostor RH.

Tablica 1. - Općina Klis, površine naselja.

Naselje	Površina (ha)	Udio (%)
Bročanac	1370	9.2
Brštanovo	2060	13.9
Dugobabe	980	6.6
Klis	2420	16.3
Konjsko	1330	8.9
Korušce	1200	8.1
Nisko	1570	10.6
Prugovo	2200	14.8
Vučevica	1740	11.7
UKUPNO	14870	100.0

Priobalni prostor općine Klis predstavlja zonu većeg prosperiteta zbog prirodnih pogodnosti i komparativnih prednosti. Tu su koncentrirani magistralni prometni i drugi infrastrukturni sustavi, formirani centri i značajne radne zone. Istaknuta je uloga jadranske magistrale koja je pridonijela uzdužnom povezivanju šireg prostora priobalja ali i postala ograničavajući čimbenik prostornog razvoja.

Elementi prirodne osnove zagorskog prostora (dominacija karbonatnih stijena i krških reljefnih oblika, pomanjkanje mineralnih sirovina, mala zastupljenost obradivih površina i njihova relativno slaba kvaliteta, nepovoljne klimatske i hidrološke prilike i sl.) već u prošlosti bile su u suprotnosti sa potrebama stanovništva koje je u tom prostoru zasnivalo egzistenciju. U takvim prirodnim okolnostima i načinu gospodarenja koji im se kroz dugo povijesno razdoblje maksimalno prilagođavao te u blizini "konkurentnog" razvijenijeg priobalnog prostora, treba tražiti objašnjenje brojnih postojećih geografskih osobitosti prostora i procesa koji se u njemu događaju, a među kojima se u našem stoljeću intenzitetom i posljedicama posebno ističe masovni egzodus stanovništva.

1.2. Osnovni podaci o stanju u prostoru

Značajni problem ukupnog razvoja Klisa je gospodarsko zaostajanje i demografsko pražnjenje zagorskog dijela općine (kao rezultat negativnog prirodnog prirasta i mehaničkog odliva stanovništva). U primorskom dijelu općine ovi razvojni i demografski problemi su izraženi u znatno manjoj mjeri (pogotovo mjereno u kontekstu ukupnih hrvatskih prilika). Bitno obilježje prostornog razvoja je niska naseljenost područja sa velikim i raštrkanim građevinskim područjima. Od toga na naselja, dakle pretežito stanovanje i osnovne prateće javne sadržaje, otpada 972.3 ha sa prosječnom gustoćom stanovanja od 4.4 st/ha (najmanja vrijednost je 3,28 st/km² u naselju Vučevica, a najveća 126,40 st/km² u naselju Klis). Ovaj pokazatelj gotovo negira i sam smisao građevinskih područja kao samostalnog i dostatnog instrumenta planiranja i uređivanja prostora, pogotovo za prostor zagorskog dijela općine Klis.

Ipak, temeljni razlog hipertrofiraniosti građevinskih područja ne leži samo u ponašanju građana (bespravna izgradnja na rubu građevinskih područja, stalni zahtjevi za širenjem građevinskih područja) već prije svega u nedorečenom sustavu prostornog uređenja koji uz dodjelu prava građenja (uključivanjem određenog prostora u obuhvat građevinskog područja) ne vezuje nikakovu obvezu (npr. obveza ustupanja dijela zemljišta za javno prometne površine uz otkup po vrijednosti negrađevinskog zemljišta ili direktno oporezivanje dijela dodatne vrijednosti nastale dodjelom prava građenja ili obveza privođenja građevinskog zemljišta planskoj namjeni sa progresivnim porezom ukoliko se isto ne dogodi). Nepostojanje jedne od spomenutih ili sličnih mjera potiče vlasnike zemljišta na stalno postavljanje zahtjeva za širenje

građevinskih područja. Rezultat ovakove prakse su velika područja prekrivena disperznom, rijetkom izgradnjom koja svako komunalno opremanje čini neracionalnim i skupim. Ipak treba naglasiti da je ovaj oblik nastanjivanja prostora zagorskog dijela općine naslijeđeni, kroz stoljeća održavan način egzistencije na ovim prostorima (zaseoci uz rub škratih polja te uz komunikacijske pravce) te ga treba i drugačije vrednovati nego oblike nastanjivanja u naselju Klis kao periurbanom prostoru Splita kao makroregionalnog centra.

Istovremeno značajna negativna pojava je i bespravna izgradnja kojom se trajno narušavaju izvorne vrijednosti prostora i zbog koje se, u pravilu, uvijek iznova iniciraju nova širenja građevinskih područja. Rješavanje problema bespravne izgradnje se pokazuje kao dominantno problem političke volje za poduzimanje i pogotovo provedbu nekoliko poznatih mjera kao što su:

- dosljedna provedba zabrane priključaka bespravnih građevina na komunalnu infrastrukturu (članak 26. Zakona o komunalnom gospodarstvu),
- zabrana izdavanja obrtnica za aktivnosti u bespravnim građevinama,
- tretiranje bespravne gradnje kaznenim djelom,
- uvođenje visokih novčanih kazni za bespravne graditelje.

Na području općine Klis prema popisu iz 2011. godine živi 4.864 stanovnika, što čini 1,64% stanovnika Županije.

Gustoća naseljenosti je 32 st/km².

U trenutku izrade predmetnog elaborata nije završena kompletna obrada podataka iz popisa stanovništva 2011. godine, tako su dijelom korišteni podaci iz Popisa stanovništva 2001. godine.

Tablica 2. – Površina naselja, stanovništvo i gustoća naseljenosti

NASELJA	Površina		Stanovnici 2001.		Stanovnici 2011.		Gustoća naseljenosti st/km ²
	km ²	%	Broj	%	Broj	%	
Bročanac	13,70	9,2	169	3,90	151	3,20	11,02
Brštanovo	20,60	13,9	354	8,00	286	5,90	13,88
Dugobabe	9,80	6,6	122	2,80	138	2,90	14,08
Klis	24,20	16,3	2.611	59,10	3.059	62,90	126,40
Konjsko	13,30	8,9	253	5,80	292	6,00	21,95
Korušce	12,00	8,1	97	2,10	89	1,80	7,41
Nisko	15,70	10,6	279	6,30	246	5,00	15,67
Prugovo	22,00	14,8	472	10,60	546	11,20	24,82
Vučevica	17,40	11,7	64	1,40	57	1,10	3,28
UKUPNO	148,70	100,0	4.421	100,0	4.864	100,00	32,71

I. ANALIZA STANJA I TRENDOVA PROSTORNOG RAZVOJA, TE PROVOĐENJE DOKUMENATA PROSTORNOGA UREĐENJA

1. OPĆI ČINITELJI RAZVOJNIH KRETANJA U PROSTORU

1.1. Demografska obilježja i lokalno socijalno gospodarska struktura

Stanovništvo je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog i kulturnog života i razvitka svakog društva, a posebice lokalne zajednice. Ono je osnovna proizvodna snaga, nezamjenjiv element gospodarskih procesa, jer njegova brojnost, znanje i naponi uvjetuju strukturu, organizaciju i ukupnu efikasnost tih procesa.

S druge strane, stanovništvo daje krajnji smisao gospodarskim procesima, jer je svrha gospodarskog razvoja upravo blagostanje pripadnika lokalne zajednice u kojoj se taj razvoj ostvaruje. Zato se razmatranja o gospodarskom razvitku ne mogu odvojiti od stanovništva kao njegovog bitnogokvira.

Formiranje i korištenje radnih resursa lokalne zajednice jedan je od osnovnih problema reprodukcije i razvitka, te planiranje društvenog i gospodarskog razvitka mora kao svoj bitni element uključiti i analizu raspoloživih radnih resursa i način njihove uporabe.

Ukupno stanje i kretanje stanovništva na jednom području rezultanta je razine i tendencije razvoja komponenti prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva (nataliteta, mortaliteta, imigracije, emigracije). Ono je, dakle, agregatni izraz zajedničkog kretanja ovih veličina u prošlosti i sadašnjosti.

To iziskuje složeni pristup praćenju i proučavanju demografskih procesa jer demografski razvoj lokalne zajednice ne ovisi samo o procesima na njezinu području, već i o funkcijama i demografskim kretanjima širih prostora s kojima je u neimenovanoj interakciji.

Nakon prvog svjetskog rata u zagorskim se selima počinju formirati i prve migracione struje kojima je stanovništvo polako počelo istjecati prema primorju ili drugim dijelovima zemlje, ali i prema inozemstvu. Migracionom buđenju je sigurno pogodovao nizak životni standard, sušne godine i druge nedaće koje su stoljećima pratile stanovništvo ovog kraja. Prijelomnu godinu predstavlja 1931. kada je Splitska zagora imala najveći broj stanovnika i od koje počinje razdoblje pada stanovništva. Stope pada stanovništva u desetljeću prije drugog svjetskog rata bile su relativno niske da bi u poslijeratnom razdoblju, a posebno u zadnja tri desetljeća poprimile obilježja koja dovode do depopulacije i izumiranja.

U više od dvije trećine zagorskih naselja broj stanovnika prema popisu iz 1991. godine bio je za 50 ili više posto manji nego godine kad je u tim selima popisom zabilježen najveći broj stanovnika. Tako je na primjer Vučevici od 1931. do 1991. stanovništvo smanjilo za 83,23%, a u Korušcima između 1921. i 1991. za 82,77%. U naselju Broćanac broj stanovnika 1991. godine bio je za više od 70% manji nego u godini kad je u njima zabilježen najveći broj stanovnika. U naselju Dugobabe smanjenje stanovništva je iznosilo više od 60%. Smanjivanje između 40 i 50% zabilježeno je u Brštanovu i Prugovu.

Teško je naći valjano obrazloženje razlika u stopama smanjenja stanovnika. Ipak uočljivo je da se naselja s manjim stopama pada stanovništva nalaze bliže plodnijih poljskih proširenja ili uz značajniju prometnicu kao što je ona koja povezuje Split s Drnišom. Očito je da su dva spomenuta elementa imala odgovarajuću ulogu u dinamici rasta i opadanja broja stanovnika.

Popisom 1921. godine zabilježen je najveći broj stanovnika u naseljima Brštanovu, Dugobaba i Korušcima. Raniji i veći intenzitet iseljavanja stanovništva navedenih sela može se bar djelomično objašnjavati manjom udaljenošću od primorskog pojasa te ranim uvođenjem autobusnih linija prema obalnom području.

Opće kretanje stanovništva nekog prostora koje može biti pozitivno (stanovništvo raste) ili negativno (broj stanovnika opada) pokazuje utjecaj prirodnog prirasta i prostorne pokretljivosti

stanovništva u nekom razdoblju. Negativni prirodni prirast (više umrlih nego rođenih) i negativna migracijska bilanca tj. prevaga broja iseljenih nad brojem useljenih davat će određenom prostoru egzodusna obilježja (E). Obrnuta kombinacija će određenom prostoru davati imigracijska obilježja (I). Zagorska sela su u promatranom razdoblju imala različite kombinacije. Pomanjkanje brojčanih podataka onemogućuje detaljnije analize ali se s velikom sigurnošću može pretpostavljati da je taj prostor u drugoj polovici prošlog i prvoj polovici ovog stoljeća prolazio kroz etape karakteristične za tip E1 i E2 u kojima je prirodno kretanje bilo pozitivno sa dosta visokim brojčanim vrijednostima, a migracijski saldo negativan.

Među naseljima koja u navedenom razdoblju nisu imala negativan prirodni prirast nalaze se i dva naselja, Dugobabe i Korušce koja nemaju prednosti spomenute za ostala naselja s pozitivnim prirodnim kretanjem stanovništva. Nema sumnje da pozitivno prirodno kretanje stanovništva Dugobaba između 1980. i 1985. treba povezivati s otvaranjem kamenoloma u tom naselju. Kamenolom je sigurno bio razlogom da se određeni broj radno i reproduktivno najsposobnijeg stanovništva zadržalo u tom naselju što je naravno imalo pozitivan učinak na prirodno kretanje stanovništva.

U sljedećem desetogodišnjem razdoblju odnosno između 1971. i 1981. godine zagorski je prostor iz trenda depopulacije i izrazite depopulacije ušao u trend izumiranja. Radi se o činjenici da je zagorski prostor uglavnom demografski ispražnjen, odnosno da u njemu žive oni koji zbog starosti ili bilo kojeg drugog razloga nisu spremni na seobe. Tako je prostor Splitske zagore kao i u najvećem dijelu Zagore u najširem smislu poprimio obilježja E4 čiji je trend izumiranja sa svim negativnim socijalnim, gospodarskim, psihološkim i ekološkim posljedicama.

U istom razdoblju područja općina Solin i Kaštela, kojima su do najnovijeg teritorijalnog ustroja Republike Hrvatske pripadala promatrana zagorska sela, imaju obilježja tipa II u kojem je prirodno kretanje pozitivno kao i popisom ustanovljeno opće kretanje stanovništva. Stope popisom ustanovljenog kretanja (povećanja) veće su od prirodnog kretanja. Za razliku od zagorskih sela koja su u trendu izrazite depopulacije ili izumiranja, priobalne općine su u cjelini imale trend ekspanzije imigracijom.

I način iseljavanja stanovnika zagorskih sela kroz prošlost se mijenjao. U prvoj polovici ovog stoljeća iseljavanja su bila trenutačna i uglavnom definitivna. Modernizacijom (širenje i asfaltiranje)

cesta i razvojem autobusnog prometa u posljednjih tridesetak godina kojim su brojna sela i zaseoci povezani sa Splitom i primorskom zonom veliki broj iseljenika prije definitivnog napuštanja svog mjesta, prolazio je kroz faze dnevne i tjedne migracije. Oni su istovremeno bili industrijski ili građevinski radnici u poduzećima primorskog pojasa, ali i poljoprivrednici. Dvojno zanimanje bila je nužna varijanta većine tih radnika koji u pravilu nemaju kvalifikacije ili je ona vrlo niska, zbog čega su za naglo preseljavanje čitave obitelji i primanja u poduzeću mala i nedovoljna. Za to su vrijeme supruga i djeca odnosno stariji roditelji na selu obrađivali imanje, a radnik imigrant im se pridruživao nakon povratka s posla ili preko vikenda. Proizvodi (ratarski i stočarski) s imanja u kombinaciji sa zaradom u poduzeću činili su solidniju materijalnu osnovu i pružali veću životnu sigurnost. Takav način seoba utjecao je i na prilično neobičnu starosnu strukturu stanovništva zagorskih sela s relativno povoljnim udjelom mladog stanovništva i izrazito velikim udjelom starijeg stanovništva te sa stalnom tendencijom povećavanja stanovništva starijeg od 60 godina. Radeći u priobalju, a živeći na selu, ušteđena su određena novčana sredstva namijenjena definitivnom prelasku u Kaštela, Solin ili Split. Ta sredstva najčešće nisu bila dovoljna za kupnju stana ili kuće te su ih njihovi vlasnici ulagali u kupnju jeftinijeg zemljišta na periferiji grada, ili na manje povoljnim lokacijama Kaštela ili Solina na kojima su gradili svoje obiteljske kuće i to najčešće bespravno i protivno prostornim planovima. Gradi se uglavnom na jeftinijem zemljištu, lošije kvalitete, izbjegavaju se različiti komunalni doprinosi te duga i skupa administrativna procedura oko izdavanja građevinske dozvole. Gradnja se odvija postupno, a graditelji koriste vlastitu radnu snagu te solidarnu pomoć rođaka, susjeda i prijatelja. Dovršavanje objekta najčešće se prilagođavalo dolasku već poodrasle djece u srednje škole ili na radno mjesto. Time su se i bivši dnevni imigranti sve više pretvarali u tjedne, a smrću ostarjelih roditelja odlasci na selo sve su rjeđi. Imanja su se napuštala i pretvarala u ugar čime je nastupila faza izumiranja brojnih sela i zaselaka.

Kao razlog smanjivanja stanovništva zagorskih sela treba prvenstveno istaknuti iseljavanje odnosno različite potisne i privlačne faktore koji utječu na iseljavanje. Vanjski faktori koji su privlačili stanovnike zagorskih sela dolazili su prvenstveno iz relativno bliske priobalne zone, ali i iz drugih naših i inozemnih gospodarski razvijenijih područja. Činioci proizvodnog karaktera svode se u biti na preraspodjelu radne snage među sektorima djelatno-

sti tj. na odlijevanje radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti. Ovo prelijevanje odražava stupanj i tempo razvoja u cjelini, odnosno pojedinih zemalja ili regija. Industrijskom razvoju potreban je veći broj radnika, a koji se uglavnom regrutiraju iz poljoprivrednih područja. S druge strane razvojem poljoprivrede zbog primjene raznih tehnoloških inovacija (mehanička pomagala, biološke i kemijske metode) povećava se produktivnost po zaposlenom radniku uslijed čega se u poljoprivrednim područjima stvara višak radne snage koja odlazi prema industrijskim centrima u potrazi za zaposlenjem. Na taj način različiti procesi vode istom cilju – preseljavanju seoskog stanovništva u gradska naselja. Iseljavanje stanovništva zagore više je posljedica razvoja industrije u Splitu i drugim centrima u našoj zemlji ili inozemstvu nego intenzivnije ili produktivnije poljoprivredne proizvodnje koja po svim pokazateljima gubi na značenju. Osim obima proizvodnje smanjuju se i obradive površine, a posebno oranice.

Socio-psihološki odnosno potrošački čimbenici egzodusa sigurno su značajniji za prostor Splitske zagore. Gradska naselja omogućuju svojim žiteljima bolje radne i životne uvjete, raznovrsniji kulturno zabavni život, potpuniju rekreaciju i čitav niz drugih, naoko sitnih, ali u svakodnevnom životu vrlo značajnih elemenata. Kolika je privlačna moć ovog čimbenika vidi se i po tome šta je u Zagori kao i u drugim područjima egzodus podjednako zahvatio bogatije kao i relativno siromašnije slojeve stanovništva.

Drugu veliku grupaciju čine unutarnji, potisni faktori koji guraju stanovništvo iz određene sredine prema vani. Unutarnji i vanjski čimbenici međusobno se najčešće nadopunjavaju i vrlo je teško odrediti granicu gdje završavaju jedni a započinju drugi. Unutarnji potisni čimbenici prvenstveno su odraz nepovoljnih prirodnih uvjeta ili male izdašnosti prirodne osnove prostora koja brojnim generacijama nije pružala solidniju egzistenciju niti ulijevala povjerenje u bolju budućnost generacijama koje dolaze.

Navedenim se uzrocima egzodusa koji je zahvatio zagorska sela zavisno o načinu gledanja i tumačenja mogu davati pozitivna i negativna obilježja. Ako uzroke i posljedice demografskog pražnjenja zagorskih sela promatramo kroz prizmu problema i interesa bilo kojeg pojedinca emigranta, uvijek će se u sadašnjirn okolnostima i odnosima naći opravdavajući razlozi i u krajnjoj liniji pozitivna obilježja. Međutim, ako se te snažne jednosmjerne migracijske struje zagorskih sela

promatraju kroz prizmu širih društvenih interesa pojaviti će se i brojna negativna obilježja.

Popisom stanovništva 1991. g. ustanovljeno je da je u zagorskim selima bilo svega oko 20% stanovništva mlađeg od 20 godina dok je udio starog stanovništva sa 60 i više godina iznosio visokih 31%. Iste je godine u općinama Kaštela i Solin kojima su pripadala zagorska sela u prosjeku na 100 stanovnika bilo 30,8 mlađih od 20 godina i 12,7% sa 60 i više godina. U samom priobalnom pojasu navedenih općina odnosi su bili još povoljniji. Mlado stanovništvo činilo je 31% ukupne populacije tog prostora, a staro 11%. Po kriterijima koje su utvrdili demogeografi (< 30% mladog i > 15% starog stanovništva) zagorski je prostor 1991. godine u pogledu starosti stanovništva imao obilježja 5. stupnja odnosno duboke starosti.

Brzina iseljavanja stanovništva iz zagorskog prostora odnosno egzodusa i njegovo izumiranje vrlo je dobro vidljiva iz usporednih prikaza starosne i spolne strukture stanovništva za 1961., 1981. i 1991. godinu. Uočljivo je brzo sužavanje baze piramide, ali je vidljivo da se mlado stanovništvo iz 1961. godine ne pojavljuje u središnjem dijelu piramide 1981. i 1991. što znači da je ono po završetku osnovne ili eventualno srednje škole iselilo iz mjesta u kojima je rođeno. U periodu od 1975. do 1992. godine u naseljima Dugobabe i Korušće zbog smanjenog broja ili nepostojanja stanovnika đlačkog uzrasta škole su prestale s radom.

Iz iznesenih obilježja kretanja stanovništva općine Klis uočljivo je da priobalni dio karakterizira tip općeg kretanja stanovništva, umjerena ekspanzija imigracijom, dok zagorsko područje karakterizira izrazita depopulacija i izumiranje koji su danas u praktično ireverzibilnom stadiju.

Kvantificirani pokazatelji o stanovništvu, obrazovanju, domaćinstvima i stanovima

Od 1991. do 2001. godine cjelokupno područje općine Klis bilježi znatno smanjenje broja stanovnika.

Tablica 3. - Rast stanovništva po naseljima.

	Broj stanovnika			Dobna struktura		
	ukupno 1991.	ukupno 1981.	index 91/81	0 - 19	20 - 59	60 i više
Broćanac	187	241	0.77	44	101	42
Brštanovo	404	526	0.77	102	206	93
Dugobabe	115	142	0.81	22	62	29

	Broj stanovnika			Dobna struktura		
	ukupno 1991.	ukupno 1981.	index 91/81	0 - 19	20 - 59	60 i više
Klis	2320	1827	1.27	661	1280	353
Konjsko	254	232	1.09	62	137	55
Korušće	112	133	0.84	20	55	35
Nisko	321	350	0.92	69	189	60
Prugovo	434	474	0.91	131	204	76
Vučevica	94	138	0.68	14	35	43
Općina Klis	4241	4063		1106	2230	846

Izvor: Popis 1991.

Općina Klis po popisu stanovništva iz 2001. godine ima sa susjednim općinama 4.367 stanovnika.

Tablica 4. – Stanovništvo RH, Splitsko-dalmatinske županije i općine Klis 2001. godine.

	Broj stanovnika
Republika Hrvatska	4.437.460
Splitsko-dalmatinska županija	463.676
Klis	4.367

Izvor: Popis 2001.

Tablica 5. – Gustoća naseljenosti stanovništva, 2001. godine

	Gustoća stanovništva (stan/km ²)
Republika Hrvatska	78,48
Splitsko-dalmatinska županija	102,26
Klis	24,79

Izvor: Popis 2001

Tablica 6. – Stanovništvo prema naseljima u 2001. godini

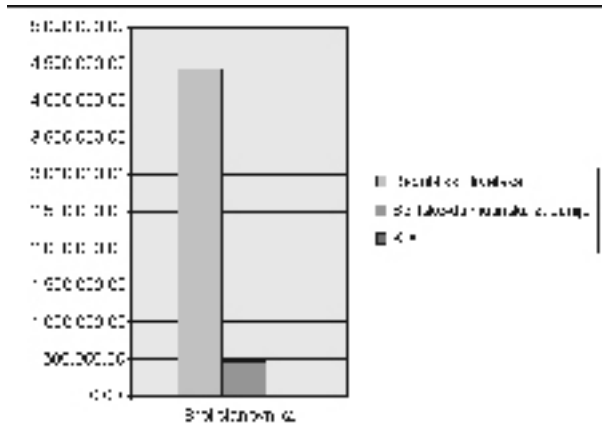
Naselja	2001.	%
Brštanovo	354	8,11
Dugobabe	122	2,80
Klis	2.557	58,55
Konjsko	253	5,79

Naselja	2001.	%
Korušce	97	2,22
Nisko	279	6,38
Prugovo	472	10,81
Veliki Bročanac	169	3,87
Vučevica	64	1,46
Ukupno	4.367	100

Izvor: DZS

Iz tablice je vidljivo da najveći broj stanovnika živi u naselju Klis ukupno 2.557 stanovnika odnosno 58%, u Prugovu žive 472 stanovnika odnosno 10,81%, u Brštanovu žive 354 stanovnika odnosno 8,11%, u Niskom živi 279 stanovnika odnosno 6,38%, u Konjskom žive 253 stanovnika odnosno 5,79%, u Velikom Bročancu živi 169 stanovnika odnosno 3,87%, u naselju Dugobabe žive 122 stanovnika odnosno 2,80%, u naselju Korušce živi 97 stanovnika odnosno 2,22%, najmanji broj stanovnika ima naselje Vučevica koje u kojem žive ukupno 64 stanovnika odnosno 1,46%.

Grafikon: Stanovništvo RH, Splitsko-dalmatinske županije i općine Klis 2001. godine.

Izvor: DZS

Tablica 7. – Prirodno kretanje stanovništva u općini Klis

Godina	Živo-rođeni	Umrli	Prirodni prirast	Brakovi	
				sklopljeni	rastavljeni
2001.	48	49	1	18	1
2002.	49	29	20	22	-

Godina	Živo-rođeni	Umrli	Prirodni prirast	Brakovi	
				sklopljeni	rastavljeni
2003.	25	52	1	24	1
2004.	50	43	7	20	-
2005.	39	40	1	20	1
2006.	42	37	5	25	2
2007.	45	37	8	26	-

Izvor: DZS

Dobna i spolna struktura stanovništva

Tablica 8. – Stanovništvo prema spolu i starosti u 2001. godini

Dobne skupine	Muškarci	Žene	Ukupno
0-4	146	130	276
5-9	145	130	275
10-14	146	140	286
15-19	155	142	297
20-24	152	151	303
25-29	133	119	252
30-34	148	155	303
35-39	174	149	323
40-44	192	164	356
45-49	162	145	307
50-54	139	118	257
55-59	81	105	186
60-64	130	133	263
65-69	114	135	249
70-74	99	108	207
75-79	26	75	101
80-84	16	51	67
85-89	9	31	40
90-94	3	7	10
95 i više	0	1	1
nepoznato	3	5	8

Izvor: DZS

Spolna struktura stanovništva u granicama je normale. Nešto veći udio žena u ukupnom stanovništvu prirodna je pojava kao posljedica dužeg života žena.

Najveći broj stanovnika prema popisu iz 2001. godine zabilježen je u dobnoj skupini od 40 - 44 godine.

Kvalifikacijska struktura stanovništva

Tablica 9. - Kvalifikacijska struktura stanovništva

	Republika Hrvatska	Splitsko-dalmatinska županija	Klis
Bez škole	105.332	13.302	240
1-7 razreda osnovne škole	580.379	47.182	714
Osnovna škola	801.168	67.137	595
Srednja škola	1.733.198	196.955	1.791
VŠS	150.167	18.992	65
VSS	267.885	30.242	105
Magisterij	12.539	1.147	5
Doktorat	7.443	639	0
Nepoznato	24.715	2.495	15
Ukupno	3.682.826	378.091	3.530

Izvor: DZS

Od ukupnoga broja stanovnika općine Klis, prema gore navedenim podacima iz Tablice, srednju stručnu spremu ima 50,7 stanovnika, dok 16,8% stanovnika ima samo osnovno obrazovanje, 6,8% od ukupnoga broja stanovnika nema nikakvo obrazovanje ili završeno nekoliko razreda osnovne škole. Možemo zaključiti, kako na području općine Klis postoji nedostatak visokoobrazovanoga kadra te samim tim, taj resurs treba usmjeriti u obrazovanje i povećanje znanja, odnosno intelektualnoga kapitala, kako bi se povećala vrijednost radno sposobnoga stanovništva.

Stanovništvo prema zaposlenosti

Tablica 10. – Zaposleni prema djelatnostima

Glavna djelatnost	Broj zaposlenih	Struktura zaposlenih (%)
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	35	2,8
Ribarstvo	2	0,2
Rudarstvo i vađenje	1	0
Prerađivačka industrija	334	27,3
Opskrba električnom energijom, plinom i vodom	21	1,8

Glavna djelatnost	Broj zaposlenih	Struktura zaposlenih (%)
Građevinarstvo	84	6,8
Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla	199	16,3
Hoteli i restorani	46	3,7
Prijevoz, skladištenje i veze	123	10,1
Financijsko posredovanje	8	0,6
Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge	53	4,3
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	78	6,4
Obrazovanje	62	5,1
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	71	5,8
Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti	31	2,5
Privatna kućanstva sa zaposlenim osobljem	2	0,2
Izvanteritorijalne organizacije i tijela	0	0
Na radu u inozemstvu	40	3,3
Nepoznata djelatnost	33	2,7
UKUPNO	1.223	100,00

Izvor: DZS

Što se tiče zaposlenih prema djelatnostima, najviše stanovnika općine Klis radi u prerađivačkoj industriji (27,3%) i trgovini na veliko i malo (16,3%), zatim 10,1% u prijevozu, skladištenju i vezama. 3,3% ih je zaposleno u inozemstvu.

Migracija stanovništva

Tablica 11. – Migracije stanovništva/dnevni migranti

Dnevni migranti		Klis
Aktivni koji obavljaju zanimanje	rade u drugome naselju istog grada/općine	15
	rade u drugome gradu/općini iste županije	902
	rade u drugoj županiji	10
	nepoznato mjesto rada	4
	svega	931

Dnevni migranti		Klis
Učenici	osnovna škola	194
	srednja škola	170
	studenti	74
	svega	438
UKUPNO		1.369

Izvor: DZS

Promatrajući Tablicu možemo zaključiti da većina stanovništva radi u drugome gradu ili općini iste županije, dok neznatni broj dnevno migrira u drugo naselje istog grada ili općine. Od ukupnoga broja učenika koji dnevno migriraju, 44,29% njih su učenici osnovnih škola, a 38,81% su učenici srednjih škola a 16,89% su studenti.

Tablica 12. - Migracije stanovništva/tjedni migranti

Tjedni migranti		Klis
Aktivni koji obavljaju posao	rade u drugome naselju	0
	rade u drugome gradu/općini	13
	rade u drugoj županiji	3
	rade u inozemstvu	0
	svega	16
Učenici	osnovna škola	1
	srednja škola	0
	student	2
	svega	3
UKUPNO		19

Izvor: DZS

Iz navedenih podataka u Tablici 12. vidljivo je da od ukupnoga broja stanovnika koji tjedno migriraju, 23,3% njih radi u drugom gradu ili općini, a ostatak radi u drugoj županiji.

Od ukupnoga broja učenika koji tjedno migriraju, njih 3 su studenti, a 1 je učenik osnovne škole.

Stanovi prema načinu korištenja

Činjenica je da je općina Klis ne samo mjesto za stalno stanovanje već i mjesto za privremeno stanovanje odnosno odmor. To nam i potvrđuje Tablica 13. gdje su prikazani stanovi prema načinu korištenja. Te je godine bilo 294 stana za odmor čiji se broj danas zasigurno povećao. Dakle, broj stanovnika se u općini Klis u tijeku ljetnih mjeseci značajno povećava ljudima koji tu dolaze na odmor na mjesec, dva ili tri, ne turistima već onima ti-

jekom ljetnih mjeseci svoje privremeno boravište nalaze u stanovima za odmor koje posjeduju na području općine Klis.

Tablica 13. – Stanovi prema načinu korištenja u općini Klis

Stanovi prema načinu korištenja		Klis
Ukupno		1.780
Stanovi za stalno stanovanje	ukupno	1.474
	nastanjeni	1.309
	privremeno nastanjeni	113
	napušteni	52
Stanovi koji se koriste povremeno	stanovi za odmor	294
	u vrijeme sezonskih radova u poljoprivredi	9
Stanovi u kojima se samo obavlja djelatnost		3

Izvor: DZS

Ulaskom u Europsku uniju također se očekuju povećana migracijska kretanja. Naročito se očekuje kupnja nekretnina na području općine od stranih državljana, i to uglavnom onih starije dobi. Vrlo je vjerojatno da će se doseljavanja nastaviti, no kojim tempom i u kojem obimu nezahvalno je prognozirati.

Tablica 14. – Stanovništvo općine Klis prema ekonomskoj aktivnosti, popis 2001.

Ukupno stanovnika	Aktivno stanovništvo	Osobe s osobnim prihodom	Uzdržavano stanovništvo
4.367	1.681	1.117	1.569
100%	38,49%	25,58%	35,93%

Izvor: DZS

Gospodarski razvoj

Problem integracije zaobalnog prostora općine Klis u širi splitski prostor još uvijek pridonosi neadekvatna prometna povezanost. Ona se ogleda manje u stvarnoj udaljenosti a više u vremenu potrebnom za svladavanje udaljenosti, posebno u vrijeme vršnih opterećenja odnosno odlaska i povratka s posla. U tom smislu se značajna promjena nabolje očekuje dovršenjem državne poluautoceste Solin – Klis kojom će 30 minutna izohrona ući duboko u zagorski dio općine i doseći praktično sva naselja.

Drugi značajan element je aktiviranje radnih i skladišno servisnih zona na području Klis Brda

koje će postati dodatno interesantne izgradnjom Jadranske autoceste koja se predviđa do sredine planskog razdoblja. Prednost ovih zona je niža cijena zemljišta i dobra povezanost na cestovni sustav kao danas (a vjerojatno i dugoročno) dominantni oblik prijevoza roba i putnika. Nedostatak ovih zona je nepostojanje odgovarajuće komunalne infrastrukture te ograničenja koja proizlaze iz problematike zaštite izvorišta rijeke Jadra a odnose se samo na sadržaje koji su potencijalni onečišćivači okoliša.

Ocjena mogućnosti prostornog razvoja

Temeljni razlozi male vjerojatnosti dinamičnijeg razvoja zagorskog dijela općine su slijedeći:

- oskudna prirodna osnova,
- ukupne demografske prilike – proces iseljavanja je praktično dovršen i vrlo ga je teško, u značajnijem obimu i bez snažne vanjske intervencije, pokrenuti u suprotnom smislu,
- teškoće kao posljedica ekološke osjetljivosti prostora (zona izvorišta Jadrana) i dodatnih troškova koji se zbog toga nameću gotovo svakoj razvojnoj akciji u zagorskom dijelu općine,

Obzirom na tri navedena razloga očito je da se teško može opravdati inzistiranje na sveukupnoj revitalizaciji zagorskog prostora općine. Na ovo se nadovezuje i nedostatak značajnih materijalnih

sredstava, a koja su potrebna za poticanje ozbiljnijeg razvoja zagorskog prostora. Stoga je realnije govoriti o održavanju i blagom, ali ograničenom porastu interesa za ovaj prostor (bilo kao prostor samo stanovanja ili i kao prostor rada i stanovanja) i to prije svega kao posljedica slijedećih činjenica:

- bolje prometne povezanosti odnosno mogućnosti udobnijeg dnevnog komutiranja nego što je to bio slučaj u prošlosti (dovršenje brze ceste Solin – Klis),
- pada privlačnosti Splita i obalnog pojasa prije svega zbog ukupnih gospodarskih prilika i nemogućnosti osiguranja radnog mjesta odnosno odgovarajućeg stambenog prostora.

Kao dodatni element poticaja povratku zbog disperznih naselja orijentiranih na polja, prometnice i druge gospodarske prostore, može se prihvatiti i nešto veće građevinsko područje, ali bi budućim planom trebalo reducirati ona područja koja je teško komunalno opremiti, koja su slabije dostupna i gdje je malo stanovnika, bez mogućnosti za značajnijim rastom i razvojem.

1.2. Struktura korištenja površina i zemljišta

Izmjenama i dopunama Prostornog plana za područje općine Klis utvrđena je slijedeća namjena površina:

Iskaz prostornih pokazatelja za namjenu površina

Red. broj	Općina Klis	Oznaka	Ukupno ha	% od površine Općine	stan/ha ha/stan*
1.0	ISKAZ PROSTORNIH POKAZATELJA ZA NAMJENU POVRŠINA				
1.1	Građevinska područja ukupno izgrađeni dio GP ukupno	GP	1676,46 1349,76	11,28 9,08	3,04 3,78
1.2	Izgrađene strukture van naselja ukupno		1296,73	8,72	3,93
	– gospodarska namjena,	I,K	479,03	3,22	10,65
	– površine za iskorištavanje mineralnih sirovina – eksploatacija kamena (proizvodnja cementa)	E3	25,10	0,17	203,19
	– površine za iskorištavanje mineralnih sirovina – energetske (vjetroelektrane)	E1	778,68	5,24	6,55
	– športsko rekreativna namjena	R	13,92	0,09	366,38
1.3	Poljoprivredne površine (ostale) ukupno	P	375,88	2,53	* 0,07
1.4	Šumske površine ukupno – zaštitne		3488,68	23,46	* 0,68
1.5	Ostale poljoprivredne i šumske površine – ukupno		7805,21	52,49	* 1,53
1.6	Vodne površine – ukupno		–	–	–

Red. broj	Općina Klis	Oznaka	Ukupno ha	% od površine Općine	stan/ha ha/stan*
1.7	Ostale površine – ukupno	IS	226,44	1,52	* 0,04
	Općina Klis ukupno		14869,4	100,0	0,34
2.0	ZAŠTIĆENE CJELINE				
2.1	Zaštićena prirodna baština ukupno – ostali zaštićeni dijelovi prirode		48,93	–	
2.2	Zaštićena graditeljska baština – povijesne graditeljske cjeline		14,35	–	
	Općina Klis ukupno		63,28	–	
3.0	KORIŠTENJE RESURSA				
3.1	More i morska obala	obalno područje otočno	ha, km ha, km		
3.2	Energija	proizvodnja potrošnja	MW MWh		
3.3	Voda	vodozahvat potrošnja	u 1000 m ³ u 1000 m ³	ne iskazuje se	
3.4	Mineralne sirovine		jed.mjere za sirovinu		

1.3. Opremljenost društvenom infrastrukturom (mreže i organiziranost)

Predškolski odgoj i osnovno obrazovanje

Mreža dječjih vrtića važna je komponenta ravnomjernog razvoja predškolskog odgoja.

U općini Klis-Magdan djeluje dječji vrtić Cvrčak sa dva objekta, od čega jedan u Klisu, a jedan u Prugovu.

Obuhvat djece programom predškolskog odgoja i obrazovanja u općini Klis nije dovoljan i ne osigurava potrebne oblike socijalizacije naših najmlađih.

U općini Klis djeluje osnovna škola Petar Kružić koja trenutno broji 364 učenika. Osnovna škola Petra Kružića, Klis obuhvaća školsko područje općine Klis, te selo Koprivno u općini Dugopolje i selo Gizdovac u općini Muć. Ukupna površina tog područja je preko 170.000 metara četvornih. Nastava na tom području bila je organizirana u 11 škola, koje su zbog malog broja učenika postupno zatvarane. Sada rade Matična škola na Klis-Megdanu te PŠ u Prugovu, Konjskom i Klis-Kosi, a zatvorene su škole: Korušca, Vučevica, Dugobabe, Bročanac, Gizdovac, Koprivno, Klis-Grlo.

Za djecu iz navedenih sela u kojima su škole zatvorene, organizirana je nastava u PŠ Prugovo

i to u tri čista odjeljenja od prvog do trećeg razreda. Učenici se prevoze autobusima poduzeća "Cli-ssa"– Klis. Nakon završenog trećeg razreda učenici autobusima "Clissa"– Klis putuju u Matičnu školu na Klis-Megdanu. Jedan od dvoje učenika iz sela Dugobabe, zaseok Rožići, koji su prethodnu školsku godinu pohađali nastavu u PŠ Prugovo, nastavu će nastaviti pohađati u Matičnoj školi. Ovo sve otežava organizaciju prijevoza učenika na ovoj relaciji.

Nastava u PŠ Konjsko organizirana je u dva odjeljenja i to čistom odjeljenju za učenike prvog razreda, te kombiniranom odjeljenju za učenike drugog i trećeg razreda. Četvrti razred ovi učenici polaze u Matičnoj školi na Klis-Megdanu. Zbog opasnosti od urušavanja krovišta i loših uvjeta rada nastava se održavala u zamjenskom prostoru. Ove školske godine sredstvima županije uređena je jedna učionica, sanitarni čvor za učenike i kabinet za učitelje, te su se tako stvorili uvjeti za povratak u školsku zgradu. Kako je uređena samo jedna učionica nastava će se morati organizirati u dvije smjene, što će predstavljat nemale poteškoće u organizaciji nastave engleskog jezika i vjeronauka.

Nastava u PŠ Klis-Kosa 2009. godine organizirana je u jednoj četverorazrednoj kombinaciji i to odlukom Ureda državne uprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji, Odsjeka za prosvjetu i kulturu.

Mišljenja sam da se kod donošenja ovakve odluke uopće nije vodilo računa o socijalnim i pedagoškim aspektima obrazovanja učenika u danim uvjetima. Financijska ušteda ostvarena ukidanjem jednog radnog mjesta je neznatna u usporedbi s neprimjerenim uvjetima rada u četverokombinaciji. Suprotno donošenoj odluci o mreži škola, učenici ove škole nastavu od petog do osmog razreda pohađaju u OŠ Don Lovre Katić u Solinu.

Srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje

S obzirom da u općini Klis ne postoji srednja škola, učenici pohađaju srednje obrazovanje u drugim gradovima Splitsko-dalmatinske županije, u kojoj djeluje 43 srednje škole, od čega su 4 privatne.

Najviše učenika pohađa srednju školu u gradu Splitu koji je od općine Klis udaljen 15 km.

U Splitu također imaju i učenički domovi.

Zdravstvena i socijalna zaštita

Zdravstveni sustav Republike Hrvatske najvećim je dijelom centraliziran, te stoga i ne čudi da je zdravstvena zaštita u općini Klis suočena sa problemima karakterističnima za sustav u cjelini. Stanovnici općine se u većoj mjeri služe zdravstvenim uslugama na županijskoj razini. Zdravstvena infrastruktura Splitsko-dalmatinske županije sastoji se od bolnica, domova zdravlja, ljekarni, privatnih praksa i Županijskog zavoda za javno zdravstvo.

Zdravstvena zaštita području općine Klis većinom je organizirana je kroz djelovanje Doma zdravlja Solin.

U općini Klis djeluje specijalistička ordinacija obiteljske medicine dr. Ante Radoš te centar za rehabilitaciju ovisnika o drogama.

Također, djeluju i dvije privatne stomatološke ordinacije.

Institucije i funkcije socijalne skrbi važan su čimbenik socijalne stabilnosti svake sredine. To posebno dolazi do izražaja u vremenu poraća praćenog multiplikacijom socijalnih problema, a izazvanih preobrazbom gospodarske strukture iz real-socijalističke u modernu, tržišnu. Zato je u

Tablica 15. - Broj pravnih osoba po djelatnostima

Djelatnosti	Broj poduzetnika				Indeks 07/01
	2001	2003	2005	2007	
Poljoprivreda, lov šumarstvo	3	2	2	2	66
Ribarstvo	0	0	0	0	0
Prerađivačka industrija	5	4	6	7	140
Opskrba električnom energijom, plinom i vodom	0	0	0	0	0

pripremi bilo kojeg ozbiljnog razvojnog iskoraka Klisa, prioritet uspostaviti takvu socijalnu mrežu koja će ljudima osiguravati sigurnost u neizvjesnoj budućnosti.

S obzirom da na području općine Klis ne postoji Centar za socijalnu skrb, Dom za djecu, niti Dom za odrasle osobe, stanovnici općine navedene usluge koriste na području grada Splita i u drugim gradovima Splitsko-dalmatinske županije.

Kulturne i društvene djelatnosti

- kulturno glazbeno društvo Mosor,
- hrvatsko društvo Trpimir,
- povjesna postrojba Kliški uskoci,
- likovna udruga Art Clissa.

Sport

Sportske aktivnosti općine Klis uključuju sport djece i mladeži u procesu odgoja i obrazovanja, natjecateljski sport, te sportsku rekreaciju građana. Od sportskih organizacija koje okupljaju znatan broj članova i članica svih uzrasta, napomenuti će se nekolicina:

- nogometni klub Uskok (igralište na Klis-Megdenu),
- boksački klub Klis,
- šahovski klub sv. Vid,
- malonogometna udruga Klis,
- malonogometna udruga Brštanovo.

Gospodarske djelatnosti

Osnovni ciljevi razvoja gospodarstva bi bili:

- oživljavanje gospodarstva i redefiniranje gospodarske uloge područja u širim regionalnim okvirima u cilju potpunijeg i učinkovitijeg iskorištavanja pogodnosti resursa,
- razvijanje onih gospodarskih sadržaja koji čine cjelinu ponude sačuvanog i ekološki vrijednog gospodarskog područja,
- dostizanje i održavanje stabilne stope rasta prihoda i zaposlenosti kapaciteta,
- podizanje nivoa angažiranosti i društvenog standarda stanovništva.

Djelatnosti	Broj poduzetnika				Indeks 07/01
	2001	2003	2005	2007	
Graditeljstvo	4	4	4	5	125
Trgovina na veliko i malo	15	14	13	13	87
Hoteli i restorani	0	0	0	1	0
Prijevoz, skladištenje i veze	1	2	3	6	600
Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje	0	1	0	3	0
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	0	0	0	0	0
Ostale uslužne djelatnosti	1	1	1	1	100
Ukupno	29	28	29	38	131

Izvor: Fina, Osnovni financijski rezultati po djelatnostima

Pregledavajući podatke o broju poduzetnika, po djelatnostima, možemo zaključiti da se ukupan broj poduzetnika povećao za 31% u 2007. godini, u odnosu na 2001. godinu. Najveći broj poduzetnika njih 51% u 2001. godini se bavilo trgovinom na veliko i malo da bi se taj broj u 2007. godini smanjio za 13%.

Nakon toga slijedi graditeljstvo kojim se bavilo u 2007. godini 13% poduzetnika.

Prijevoz, skladištenje i veze bilježe znatan porast, gdje se je broj poduzetnika povećao za 500% u 2007. godini u odnosu na 2001. godinu.

Poljoprivreda

Poljoprivredni resursi su jedan od ključnih faktora kada govorimo o mogućnostima za poljoprivrednu proizvodnju.

Da bi se neko područje moglo smatrati pogodno za razvoj poljoprivrede, ono treba imati poljoprivredne resurse, koje čine (kvalitetno tlo, zrak, klima, voda i dr.) i sve drugo što je nužno za pokretanje kvalitetne i rentabilne proizvodnje.

S obzirom na vrijedne prirodne resurse te tradicionalnu usmjerenost stanovnika općine Klis na bavljenje poljoprivredom, kao i potencijale koje ovoj djelatnosti mogu otvoriti neki novi razvojni trendovi, u nastavku dajemo poseban osvrt na stanje i tendencije razvitka poljoprivrede na području općine Klis.

Tablica 16. – Površina korištenog poljoprivrednog i ostalog zemljišta 2003. godine

	Površina u ha
Ukupno poljoprivredno zemljište, ha	242,55
Oranice i vrtovi, ha	35,92
Povrtnjaci, ha	11,37

	Površina u ha
Livade, ha	50,25
Pašnjaci, ha	109,33
Voćnjaci, ha	18,98
Plantažni voćnjaci, ha	0,57
Vinogradi ukupno, ha	16,70
Plantažni vinogradi, ha	0,22
Rasadnici i košaračka vrba, ha	0
Ostalo zemljište, ukupno, ha	104,69
Neobrađeno poljoprivredno zemljište, ha	58,90
Šumsko zemljište, ha	37,48

Izvor: Popis poljoprivrede, DZS

Iz pregleda poljoprivrednih i ostalih površina vidljivo je da prevladavaju pašnjaci, zatim ostala poljoprivredna zemljišta.

Poljoprivredna kućanstva

U općini Klis višegodišnji nemar prema obiteljskoj poljoprivredi i izostanak primjerenih mjera agrarne politike za stvaranje ekonomskih održivih gospodarstava, pridonijeli su:

- nastanku velikog broja sitnih seljačkih gospodarstava s velikim brojem parcela,
- velikom gubitku nekada korištenog poljoprivrednog zemljišta,
- rastu neobrađenih poljoprivrednih površina, te
- niskom stupnju profesionalizacije rada u poljoprivredi.

Tablica 17. – Kućanstva, zemljište i rad na gospodarstvima na PUR području

	Klis
Ukupno raspoloživo zemljište	347,24
Ukupno korišteno zemljište, ha	242,55
Korišteno zemljište u vlasništvu	238,94
Korišteno zemljište u zakupu, ha	1,40
Ukupan broj parcela	1.724
Ukupan broj kućanstava	588
Ukupan broj članova kućanstava	1.243
Broj članova kućanstava koji rade na gospodarstvu	353
– rade do 2 h dnevno	802
– rade od 2 h do 4 h dnevno	268
– rade od 4 h do 6 h dnevno	89
– rade više od 6 h dnevno	84
Raspoloživo zemljište po kućanstvu, ha	1,70
Korištena površina zemljišta po kućanstvu, ha	0,42
Prosječan broj parcela po kućanstvu	2,93
Prosječna veličina parcele, ha	0,07

Izvor: Popis poljoprivrede, DZS 2003 i proračun autora

Prema statističkim podacima iz 2003. godine ukupni fond korištenog poljoprivrednog zemljišta u općini Klis je 242,55 ha obiteljskih gospodarstava, isparceliran je u 1.724 odvojenih dijelova. To znači da u prosjeku, svako poljoprivredno kućanstvo/gospodarstvo ima zemljište u 2,93 odvojenih parcela, što je s motrišta proizvodne i ekonomske učinkovitosti nepovoljno.

Zemljišni posjed sve se više javlja kao dopunska ekonomija stanovništva koji na njima žive, što je prouzročilo marginalizaciju i gašenje velikog broja gospodarstava kao proizvodno-ekonomskih jedinica i rast neobrađivih površina.

Proces gašenja poljoprivrednih gospodarstava nije bio povezan s procesom okrupnjavanja zemljišnih posjeda.

Dosadašnji rezultati okrupnjavanja posjeda su vrlo skromni, ponajprije zbog skupa ograničavajućih čimbenika kao što je:

- neuspješna privatizacija državnog zemljišta,
- nesređenost zemljišnih knjiga,
- nerazvijeno tržište zemljištem,
- nepoticajna porezna politika.

Promjenama razvojne opcije koje nastaju poslije devedesetih godina prošlog stoljeća, stožerno mjesto u strukturi poljoprivredne proizvodnje dobiva obiteljsko gospodarstvo, a poznavajući agrarnu strukturu, proizlazi da se poljoprivredna politika opredijelila za manji posjed.

Međutim, ekonomski slaba, nekomercijalna obiteljska gospodarstva, a takvih je većina, uglavnom ne mogu preuzeti ulogu nositelja poljoprivrednog razvitka.

Za stvaranje vitalnog, ekonomski održivog i konkurentnog sektora obiteljske poljoprivrede, nužno je poboljšati agrarnu strukturu što implicira povećanje prosječne veličine obiteljskog gospodarstva.

Domaćinstva koja imaju gospodarstvo bitno su promijenila strukturu radne snage. Rad na gospodarstvu u svojoj osnovi predstavlja obiteljski oblik rada, a u njemu važnu ulogu imaju zaposleni članovi i umirovljenici.

Popisom poljoprivrednih gospodarstava ustanovljeno je da u općini Klis u većoj ili manjoj mjeri u poslovima na gospodarstvu sudjeluje 1.243 člana domaćinstava što je 71% od svih članova obitelji.

Kako samo mali broj stanovništva radi na gospodarstvu svakodnevno duže vrijeme, a s aspekta rada na gospodarstvu da se zaključiti da je kod većine gospodarstava poljoprivredna proizvodnja komplementarna djelatnost.

Većinu fonda poljoprivrednog rada u obiteljskoj poljoprivredi daje nepoljoprivredno stanovništvo.

Da se poljoprivredom bave “nepoljoprivrednici” potvrđuje i vrlo loša obrazovna struktura.

U poljoprivredi u općini Klis čak 99,4% stanovnika su bez ikakvog stručnog obrazovanja.

Tablica 18. – Razina educiranosti osoba koje se bave poljoprivredom

Razina stručnih znanja osoba koje se bave poljoprivredom	
Bez ikakvog stručnog obrazovanja/samo praktično iskustvo	1.250
Prigodni tečajevi/seminari	1
Trogodišnja srednja škola	1
Srednja poljoprivredna škola	2
VŠS i VSS u poljoprivredi	0
Ukupno	1.254

Izvor: Popis poljoprivrede 2003, DZS

Opće je zapažanje da korišteno poljoprivredno zemljište ne daje pravu sliku poljoprivrednih mogućnosti. Najčešće zbog neracionalne upotrebe ili nepovoljnih prirodnih i zemljišnih svojstava (nepristupačnost, udaljenost, manjak vode i sl.), mnoge se od tih površina iskorištavaju vrlo ekstenzivno, imaju male proizvodne potencijale, pa se sve više napuštaju. Ne koriste se mnoge obradive površine, što je odraz slabljenja interesa korisnika zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju. Isto tako zbog manjeg broja stoke slabo se koriste prostrani pašnjaci.

Livade zauzimaju na području Klisa 50,25 ha, što je 20,71% korištenog zemljišta.

Oranice i vrtovi zauzimaju površinu od 35,92 ha, što je 14,81% korištenog zemljišta.

Uzgoj žitarica ima posebno važno mjesto na području Klisa gdje se sije 13,09 ha.

Od ostalih kultura važno je spomenuti krmno bilje 11,12 ha.

Na oranicama se još uzgaja i krumpir 9,50 ha.

Uzgoj vinove loze ima vrlo značajno mjesto u poljoprivrednoj proizvodnji u općini Klis, 16,17 ha.

Proizvodnja vina je uglavnom namijenjena vlastitoj potrošnji, jer su svega 2 proizvođača su u općini Klis prodala vino.

Voćarstvo nije razvijeno iako polovina gospodarstava uzgaja neku od voćnih vrsta. Uglavnom je riječ o neplantažnom uzgoju voćnih vrsta, različite voćne vrste uzgajaju se kao pojedinačna stabla u manjem broju u okućnicama.

U općini Klis od voćarstva su najzastupljenije trešnje, smokve, šljive, višnje, jabuke, bademi i orasi.

Površine koje se navodnjavaju nisu odraz raspoloživih vodenih potencijala, koje općina Klis ima, navodnjava se svega 0,14 ha površina.

Obzirom da se veći dio površina ne navodnja-va prosječni prinosi kultura su niski, te osciliraju kroz godine, što je najčešće povezano s klimatskim prilikama.

Stočarstvo

Stoku, koja je uvjetovana prirodnim prilikama područja, drži veći broj gospodarstava, i to različite vrste i malen broj grla.

Popisom poljoprivrede (2003.) u općini Klis je evidentirano ukupno 439 goveda, 268 svinja, 2.275 ovaca, 630 koza, 12 konja, 65 magaraca, mazga i mula, 7.406 komada peradi, 135 košnica.

Pri tome:

- krave je držalo 178 kućanstava, od čega više od polovice gospodarstva 1, a manji broj ostalih najčešće 2 goveda, svinje je držalo 88 kućanstava, od čega više od polovice gospodarstva 2, 41 kućanstvo s 2 svinje, a manji broj ostalih najčešće 3 i više,
- koze je držalo 90 kućanstava, od čega više od polovice gospodarstava 1-5 koza, a manji broj ostalih najčešće 6 i više,
- ovce je držalo 90 kućanstava, od čega 37 kućanstava s 21-50 ovaca, 17 kućanstava s 6-10 ovaca, 17 kućanstava s 11-20, 11 kućanstava s 1-5, 8 kućanstava s više od 50 ovaca,
- konje je držalo 13 kućanstava, magarce, mazge i mule 63 kućanstava.

Svinjogojstvo je grana poljoprivrede za koju Hrvatska ima usporedne prednosti i na međunarodnom tržištu. Te prednosti su dobra klima, površine za proizvodnju stočne hrane, tradicija, raspoloživost jeftine radne snage, te poticajne mjere.

Traktore ima veliki broj gospodarstava čime je nestao velik fizički napor, a usput se nadoknađuje manjak radne snage koja radi na gospodarstvu.

Jednoosovinske traktore je imalo 300 gospodarstava, dvoosovinske traktore 65 kućanstava. Iz navedenog se može zaključiti da se raspoloživi traktori slabo rabe zbog malog posjeda, a prevladava interes da se posjeduje vlastita mehanizacija za obradu zemljišta bez usluga i posudbe od drugih.

Iskorištavanje mineralnih sirovina

Cijeli zagorski prostor izrazito je siromašan mineralnim sirovinama. Najznačajnije "rudno" bogatstvo zagorskih sela predstavljaju neizmjerne količine raznih karbonatnih stijena među kojima se nalaze i ležišta građevinskog i ukrasnog kamena, podesnog za proizvodnju kvalitetnog betona, ali i za unutrašnja ili vanjska oblaganja. U Dugobabama je već dvadesetak godina u funkciji veliki kamenolom. Drugi kamenolom značajnog kapaciteta nalazi se na zapadnim padinama planine Mosor.

U priobalnom dijelu općine nalaze se i značajna nalazišta sirovinske osnove za proizvodnju cementa. Ova se područja dugi niz godina eksploatiraju za potrebe cementne industrije u Majdanu.

Turizam

Turistički potencijali promatranog područja općine Klis su nedovoljno iskorišteni.

Na temelju analize postojećeg stanja turizma u općini Klis dolazi se do sljedećih spoznaja:

- postoji interesni proces globalne komercijalizacije atrakcija i događanja,
- u navedenoj JLS, postoji potreban broj subjekata koji funkcioniraju na poduzetničkoj osnovi (agencije i slično),
- atrakcije i kulturno-sportska događanja nisu u funkciji poticaja turističkih posjeta (prirodne ljepote, arheološki lokaliteti, gradine, kulturno-sportske manifestacije i sl.),
- tradicija bavljenja obiteljskim turizmom i ugoštiteljstvom je slabo razvijena, ali je u zadnjim godinama u porastu.

Kako bi razvoj turizma mogao dosegnuti svoj vrhunac, potrebno ga je temeljiti na nekim osnovnim postavkama. Kao prvo, potrebna je strategija turizma koja se temelji na sljedećem:

1. Viziji kliškog turizma – Razvojna vizija turizma daje temeljna usmjerenja za razvoj turizma te je ishodište za oblikovanje srednjoročne strategije i strateških razvojnih projekata. Prilikom oblikovanja vizije valja imati na umu osnovne značajke kliškog područja koje se tiču specifične pozicije općine Klis, kao i prirodnih te kulturno-povijesnih vrednota koje ih krasi.
2. Postavljanju strateških ciljeva u turizmu – Strateški ciljevi su konkretna opredjeljenja budućeg razvoja turizma te se sastoje od kvantitativnih i kvalitativnih strateških ciljeva koji su usmjereni na povećanje globalne konkurentnosti kliškog turizma.

Izrada strategije važna je u održivom turizmu za stvaranje efikasnog partnerstva koje može povećati prilike za izvlačenje najvećih koristi iz povijesnih, kulturnih i prirodnih bogatstava koja postoje u regiji te podjelu tih koristi među partnerima. Turistička djelatnost ima posebno mjesto u gospodarstvu Republike Hrvatske te zaslužuje posebnu pozornost prilikom organiziranja i osmišljavanja strategije. Da bi se turizam, organiziran na nadnacionalnoj, nacionalnoj, regionalnoj, ali i lokalnoj razini, uspješno natjecao na rastućem svjetskom tržištu, mora se povezivati u mreže na upravo tim svim razinama, odnosno na nadnacionalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Težnja umrežavanja je sudjelovanje turističkih organizacija s poslovnim sustavima na svim tim razinama na takav način da zajedno pružaju optimalnu ponudu/pristup. Povezivanjem, odnosno umrežavanjem, turizam postaje uključen u globalne tokove i, u ovom slučaju drniški turizam, osviještenim sudjelovanjem u toj mreži ima mogućnost stvoriti svoju nišu i iskoristiti je.

Odrednice razvoja turizma

Najbitnija odrednica i temelj razvoja turizma u Općini Klis je prezentacija tvrđave Klis koja svojom ljepotom i bogatom povijesnom prošlošću privlači brojne turiste.

Privlačnost određenog odredišta određuje velik broj međusobno povezanih čimbenika:

- položaj, dostupnost i infrastruktura,
- raznovrsnost ponude, doživljaj i usluga,
- estetika, poznatost, prestiž i interes,
- značaj, razvoj i prezentacija.

Odnosno, prilikom stvaranja turističkog proizvoda posebno treba imati na umu što čini jezgru turističkog proizvoda, a to su ukratko:

- a. potencijal,
- b. ponudbena infrastruktura,
- c. uslužno područje.

a. Potencijal

Trenutna situacija u općini Klis je:

- raspoloživi potencijali za turizam su nedovoljni,
- težina ciljnih skupina je premala,
- sve je koncentrirano na prekratku sezonu.

Stoga razvoju turizma treba prilaziti s druge strane. Jedinствeno obilježje (unique selling point) ima ono turističko odredište koje ne može privući velike tržišne segmente već stvara svoju tržišnu nišu na temelju svojih osnovnih karakteristika. Takvo jedinstveno obilježje posjeduje Klis zahvaljujući bogatoj povijesti, autentičnoj seoskoj kulturi te povoljnom prometnom položaju.

b. Ponudbena infrastruktura

Infrastruktura ponude većim dijelom spada pod privatni sektor (smještaj, restorani). Posebno je izražen nedostatak rekreacijske infrastrukture (staze za pješaćenje i biciklizam, sportski sadržaji, dječja igrališta). Također, infrastruktura komunalnih usluga je još uvijek nezadovoljavajuća.

c. Uslužno područje

Uslužni sektor je, s druge strane, isključivo vezan uz privatni sektor te je tu vrlo bitna izgradnja mreže inicijativa malog i srednjeg poduzetništva. Te inicijative, dugoročno gledano, trebaju kvalificiranu potporu u području gospodarskog planiranja i financiranja, razvoja ponude i obrazovanja, kao i u marketingu. Na području Općine, ali i u cijeloj Županiji, postoji opći problem da postoji slaba ponuda u predsezoni i posezoni.

Turistički identitet mora sačuvati sva jedinstvena obilježja Klisa, osigurati održivi razvoj te

predvidjeti tržišno orijentirane doživljaje, identificirati ciljne skupine za koje regija može postati privlačna kao mjesto za odmor i rekreaciju, utvrditi njihove motive putovanja i rekreacije, u skladu s time formulirati ideje za proizvode koji

- u središte stavljaju potrebe, mogućnosti i sposobnosti domaćeg stanovništva te iste integriraju i uključuju u ponudu,
- dalje razvijaju prirodne i kulturne vrijednosti Općine,
- određuju prioritete,
- u obzir uzimaju tendencije tržišta i istodobno,
- traže međunarodno priznanje kako bi Klis postao poznat.

S obzirom na prethodno navedene probleme, Općina Klis bi se trebala usmjeriti na kulturne grupe (proučavaju povijest Klisa i Kliške tvrđave), đачke ekskurzije, izletnike, bicikliste, planinare i turiste koji traže doživljaj i tematizirane programe. No, dok su u prošlosti dominirale relativno jednostavne potrebe, budući turizam je u sve većoj mjeri povezan sa samoostvarenjem i kretanjem k individualizaciji. Istaknuta je potraga za posebnim, a zahtjevi vezani za to su sve ambiciozniji. Pritom je u prvom planu želja za autentičnošću. Stoga mora doći do diferencijacije, specijalizacije ponuda prilagođenih određenih ciljnim skupinama.

Takva vrsta orijentiranosti prema gostu može se postići stalnim treningom suradnika, kao i kontinuiranim informiranjem regionalne javnosti kako bi ona bila upoznata s potrebama gostiju.

Slijedi da potencijal općine Klis dozvoljava da se šarolikost ponude koju pruža poveže u jedan cjelovit proizvod koji bi se sastojao od:

- **seoskog turizma:** tipičan život u tradicionalnim seoskim strukturama, smještaj u starim, renoviranim kućama, kontakt sa seljacima, lokalna gastronomija – pršut, sir iz mišine, janjetina, vina i drugi proizvodi iz poljoprivrede, vrta i obrta, živa tradicija, narodna muzika i narodni plesovi,
- **biciklističko-planinarskog odnosno aktivnog turizma:** sportovi prihvatljivi po okoliš (šetnje, biciklizam, jahanje, pecanje), a posebno atraktivni u vezi sa seoskim, prirodnim i kulturnim turizmom. Preduvjet je razgranata mreža staza koja uzima u obzir različita očekivanja korisnika te je uređena za nekoliko stupnjeva težine,
- **eko turizma** – podvrsta turizma u prirodi te obuhvaća svaki oblik turizma kod kojeg promatranje i uživanje u prirodi te susret s tradicionalnim kulturama u nedirnutim regijama predstavljaju

glavnu motivaciju putovanja. Pritom putovanje prate odgojne mjere i mjere tumačenja i objašnjavanja te se podržava održavanje prirodnog okoliša,

- **kulturnog turizma** – upoznavanje osebuje kulture i povijesti Klisa (ciljana skupina gostiju koja ima određenu obrazovnu podlogu iz područja povijesti, koju posebno zanimaju utvrde i građevine iz ranijih razdoblja),
- **doživljajnog ili tematskog turizma** - potrebna je zanimljiva i napeta tematika koja se može inscenirati i koja se veže uz autentične događaje i sredine. Na području općine nalaze se stare utvrde, sela i imanja koja stvaraju slikovitu kulisu,
- **avanturistički turizam** – s obzirom na prirodne blagodati područja (npr. planine Kozjak i Mosor),
- **studijски turizam** koji se može organizirati u obliku kampova i radionica za učenje tradicionalnih zanata za promoviranje kulturno-povijesne baštine ovog područja.

Turizam na seoskim obiteljskim gospodarstvima

Analizirajući i ocjenjujući stanje u prostoru i realne mogućnosti bavljenja turizmom na ovom području opredijelili smo se za jedino optimalno rješenje a to je “turizam na seoskim obiteljskim gospodarstvima”. Kao dio razvojnog projekta i dugoročnih projekcija razvoja turizma u Hrvatskoj a posebno na ovom području dalmatinske zagore članovi razvojnog tima preporučuju strategiju, koncept i rješenja za razvoj seoskog i seljačkog turizma.

Zbog blizine morskih županijskih destinacija (Split, Trogirska rivijera, Omiška rivijera, Makarska rivijera) jednodnevni izletnički turizam predstavlja veliki dodatni potencijal koji je do sada potpuno neiskorišten. Uočljiva je neorganiziranost i veoma loša suradnja lokalnih turističkih zajednica i privatnih turističkih agencija u samoj ponudi i marketingu za takvu turističku ponudu.

Idealna je predispozicija u tome što su turisti tu pred vratima na obalnom dijelu županije i velika bi većina odvojila 1-2 dana svog odmora na jednodnevnu ili dvodnevnu kružnu posjetu Dalmatinskoj zagori gdje bi upoznali kraj, ljude i narodne običaje ovog kraja. Ponuditi im sigurno ovi vrijedni ljudi imaju mnogo toga, od kulturnih do prirodnih znamenitosti kao što su srednjovjekovna tvrđava Klis. U ugostiteljskom dijelu u ponudu treba uvrstiti degustacije proizvoda i kulinarske specijalitete Kliškog kraja kao što su pršut, janjetina s ražnja i

specijaliteti ispod peke. Kulturno-zabavni program upotpunjuje sveukupnu autohtonu ponudu ovog atraktivnog ruralnog područja koje je od stranih i domaćih turista ostalo potpuno neistraženo.

Turističko seosko obiteljsko gospodarstvo

Turističko je seosko obiteljsko gospodarstvo – manja gospodarska cjelina smještena u turistički atraktivnome kraju koja daje izvoran proizvod ili uslugu gospodarstva, a u čiji su rad uključeni svi članovi obitelji. Poljoprivredno, obiteljsko, seosko gospodarstvo koje pruža turistički proizvod ili uslugu stječe status “turističkoga seoskog obiteljskog gospodarstva”. Turizam na obiteljskom gospodarstvu dopunska je djelatnost vlasnika gospodarstva i njegove obitelji.

Svako dobro organizirano turističko seosko domaćinstvo može razvijati posebne oblike turističke ponude, među kojima su najčešće:

- smještaj gostiju na vlastitome gospodarstvu,
- ponuda vlastitih proizvoda,
- ponuda jela iz vlastite kuhinje,
- ponuda pića iz vlastitog podruma,
- degustiranje i kušanje vina i rakije,
- organizacija izleta u okolicu,
- pružanje usluga prema najavi za najviše 50 osoba ili grupu,
- kampiranje na posjedu i sl.

Svaka djelatnost može biti obogaćena s onoliko sadržaja koliko ih nudi obiteljsko gospodarstvo, turističko okruženje, kreativnost gosta i domaćina. Turist u ovakvu okruženju nije samo gost. On plaća uslugu boravka i svih ponuđenih sadržaja u klimi prijateljske, obiteljske sredine. Ovaj viši i humaniji odnos koji se očituje u novom obliku turističke ponude, znači novi korak u ostvarivanju načela održivoga razvoja. Turistička se ponuda na ruralnom prostoru može izraziti kroz različite oblike turizma:

- turizam na seoskim gospodarstvima,
- zavičajni,
- izletnički,
- športsko-rekreacijski,
- zdravstveni,
- edukacijski,
- tranzitni,
- kontinentalni,
- kulturni,
- vjerski,
- lovni,

- vinski,
- gastronomski,
- prirodi blizak turizam,
- eko turizam,
- mješovite vrste.

Ideja je vodilja u razvijanju ovakvih oblika turističke ponude zaštita resursne osnovice te poticanje razvoja hrvatskoga gospodarstva u suglasju s okolišem. U tom je smislu proizvod s turističkoga seoskog obiteljskog gospodarstva novi oblik hrvatske turističke ponude koji će zasigurno obogatiti hrvatsko turističko tržište.

Poseban je preduvjet profesionalan odnos prema gostu, temeljen na profesionalnom odnosu prema svom radu i uvjetima koji su propisani zakonom, a odnose se na obavljanje turističke djelatnosti na turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu.

Područje općine Klis već posjeduje idealne razloge zbog kojih će se domaći ili strani gosti odlučiti za pojedino gospodarstvo u prirodi - čist zrak, čista voda, zdrava klima i očuvan okoliš, slikovitost kraja, mogućnosti slobodnog kretanja u prirodi radi rekreacije i razgledavanja zanimljivosti u okolici i dr. Blizina rijeka, jezera i mora, kao i planinskih predjela koji tako raznovrsni omogućuju šetnje i bavljenje različitim športovima kao što su plivanje, veslanje, skijanje, lov, penjanje po stijenama, jahanje, vožnja biciklom, fotosafari i sl. provjereni su turistički sadržaji. Dvorci, crkve, muzeji, galerije, različita događanja i posebne usluge u blizini turističkoga seoskog gospodarstva olakšavaju upoznavanje turista s prirodnim, povijesnim i kulturnim značajkama kraja.

U novije vrijeme turisti traže zadovoljstvo u stjecanju autohtonih praktičnih znanja, kao što su stari obrti i zanati, pletenje, tkanje i slično.

Međutim, treba znati da iako turisti traže netaknutu, izvornu prirodu i ruralnu arhitekturu, oni ne mogu bez minimalnog komfora na koji su navikli stanjući u urbanim prostorima. Ako se asfaltnom cestom ne može stići do turističkoga seoskog gospodarstva, takvo se gospodarstvo ne može svrstati u turističku ponudu seoskoga turizma jer ne bi opstalo u turističkoj konkurenciji. Dakako, tu je i nezaobilazno pitanje vodoopskrbe i opskrbe električnom energijom, a udaljenost do prve gostionice, trgovine, pošte, banke, liječnika ili automobilske servisa također su parametri koje turisti mogu tolerirati samo do određene granice što isto bitno utječe na pokretanje takva oblika turističke djelatnosti pri nekom gazdinstvu.

Prilikom testiranja turističke privlačnosti nekog kraja treba voditi računa i o specifičnostima šire prostorne cjeline u kojoj se taj kraj nalazi. Procijeni li se da je kraj u kojemu se seosko imanje nalazi turistički privlačan, slijedi potrebna provjera i turističke podobnosti samoga gospodarstva. Seljačko gospodarstvo mora imati značajke poljoprivrednog gazdinstva, odnosno odgovarajuću veličinu i strukturu poljoprivrednog zemljišta, broj i veličinu gospodarskih zgrada i uređaja, potrebnu veličinu i organizaciju seoskog dvorišta, vrstu i broj stoke, koje zajedno s članovima obitelji čine poljoprivrednu gospodarsku cjelinu.

Za smještaj gostiju treba osigurati suhe, prozračne i svijetle prostorije s primjerenim namještajem. U svakoj sobi, ili apartmanu s nekoliko soba zajedno, treba osigurati kupaonicu s toplom vodom i WC. Osim toga, potrebno je osigurati i zajedničku prostoriju za jelo i za dnevni boravak gostiju. Prostorije u kući moraju biti organizirane tako da se gostima osigura potreban mir, tj. da su odvojeni od privatnoga dijela u kojem stanuje domaćin. Sve to podrazumijeva urednu elektroopskrbu, vodoopskrbu i odvodnju, a poželjan je tv-prijemnik i telefonski priključak. Posebnu pozornost valja pokloniti uređenju zajedničke prostorije koja treba predstavljati vrlo ugodan prostor za boravak gostiju, prostor s lokalnim elementima i značajkama (peć, kamin, kutni stol s klupama, lokalni građevinski materijal, izloženi suveniri). I dio vanjskog prostora treba urediti za goste (terasa, sjenica). Očekuje se da izgled kuće ima značajke ruralne arhitekture toga kraja. Gospodarske zgrade i gospodarsko dvorište trebaju biti uredni i uređeni. Dio vanjskog prostora treba urediti za igru djece, a ponekad i za rekreaciju odraslih.

2. OCJENA PROVEDENIH MJERA IZ PRETHODNOG PROGRAMA

Pokrivenost područja geodetskim i katastarskim podlogama

Hrvatska osnovna karta 1:5.000

Za cijelo područje općine postoje ove karte iz 1983. godine izrađene prema snimkama iz 1973. godine.

Katastarski planovi 1:2.880

Za cijelo područje postoje ove katastarske podloge iz približno 1890. godine

Topografske karte 1:1.000

Ove karte postoje za područje obuhvata provedbenog urbanističkog plana Solina i jugozapadnog dijela Klisa.

Postoje i nedovršene topografske karte za područje Megdan i Varoš (rađene od strane Zavoda za izmjeru zemljišta).

Digitalizirani katastarski planovi 1:1.000

Jedino za područja k.o. Klis i k.o. Prugovo je napravljena digitalizacija katastra u mjerilu 1:1000, čime je više od 30% općine pokriveno digitalnim katastrom.

Pokrivenost infrastrukturnim sustavima

Promet

Cestovni promet je isključivi način povezivanja svih dijelova područja općine Klis.

Prema kategorizaciji prometnica na području Općine imamo sljedeće razvrstane ceste:

– državna autocesta:

Zagreb - Split - Dubrovnik,

– Brza cesta:

Solin – Klis,

– državne ceste:

Macelj - Zagreb - Karlovac - Gračac - Knin - Brnaze - Split (D8), Klis (D1) - Muć (D56) (D511),

– županijske ceste:

Ž6098 - Lečevica - Korušce - Konjsko - D511 (Ž6115), Nisko - Brstanovo - D511 (Ž6114),

– lokalne ceste:

L67075 (D1 - Klis-Kosa - D1), L67074 (D1 - Ropotina - Klis - D1), L67061 (Ropotina - Blaca - Vučevica), L67025 (Ž61115 - Ž6114), L67076 (D511 - Koprivno).

Od planiranih prometnica najznačajnije je spomenuti sljedeće:

- spojna cesta od čvora Kaštel Kambelovac (D-8) do čvora Vučevica (A-1). Realizacija spojne ceste uključuje i izvedbu tunela „Kozjak“ dužine cca 1950 m. Izgradnjom spojne ceste do D-8, ovaj čvor postati će dominantan za Split, obzirom na skraćanje dužine putovanja u smjeru Šibenika, Zadra, Zagreba za cca 12,0 km. Time će se ostvariti pozitivna disperzija postojećih prometnih tokova,
- dogradnja drugog kolnika na brzom cesti Solin - Klis, čime će se na dionici brze ceste na području općine Klis u cijeloj dužini ostvariti puni profil brze ceste sa razdvojenim kolnicima i minimalno po dva vozna traka za svaki smjer, uključujući izvedbu deniveliranih čvorišta,
- obilaznica Splita i Solina koja prolazi kroz jugozapadni dio općine Klis u dužini od 1.4 km.

I nadalje stoji ozbiljna primjedba kako je povezanost naselja u općini Klis autobusnim linijama nezadovoljavajuća te u tom smislu nije poticajna mjera demografskog razvoja ovoga kraja, a naročito zagorskog dijela općine.

Vodoopskrba i odvodnja

Vodoopskrba

Vodoopskrba područja općine Klis rješava se sa dva vodoopskrbna sustava:

- vodoopskrbnim sustavom sa izvorišta rijeke Rude,
- vodoopskrbnim sustavom sa rijeke Jadro.

U skladu s tim, na području općine Klis nema jednog jedinstvenog lokalnog vodoopskrbnog sustava, već su dijelovi područja općine sastavni dio širih regionalnih vodoopskrbnih sustava.

Vodoopskrbni sustav s rijeke Rude

Vodoopskrba zagorskog dijela općine rješava se regionalnim vodoopskrbnim sustavom rijeke Rude u skladu s dugoročnim planom vodoopskrbe bivšeg zagorskog dijela općine Split. Ovim vodoopskrbnim sustavom koji koristi vodu izvorišta rijeke Rude rješava se vodoopskrba svih područja općine Klis osim naselja Klis i radne zone Klis, te je isto tako važno za napomenuti da još nije vodoopskrbno riješena Vučevica, dio Bročanca, dio Klis - Majdana i dio Klis - Brda.

Vodoopskrbni sustav s rijeke Jadro

Naselje Klis i šire područje opskrbljuje se vodom sa izvorišta rijeke Jadro kao sastavni dio jedinstvenog regionalnog vodoopskrbnog sustava izvorišta Jadro.

Na području općine Klis ima 11 vodosprema i 4 crpne stanice, što postojećih, a što planiranih (neke od njih su vodosprema Klis-Kosa 100 m³ (228 mnm), Ozrna 25 m³ (339 mnm), Klis 1200 m³ (334 mnm), Klis II 25 m³ (425 mnm), te crpne stanice Klis-Kosa i Klis).

Mora se napomenuti da je općina Klis otkako postoji napravila veliki iskorak u stvaranju uvjeta življenja na svojim prostorima upravo izgrađujući vodovode, naročito u zagorskom dijelu gdje je izgrađeno što magistralnih, što lokalnih vodovoda preko 50 km te i dalje nastoji cijeli prostor opskrbiti vodom.

Nove mogućnosti po pitanju vodoopskrbe su:

- mogućnost napajanja s izvorišta rijeke Čikole s prstenom u Vučevici i novom crpnom stanicom i rezervoarom u Orošnjaku (područje Vučevica),

- spoj vodoopskrbnih sustava Rude i Jadra sa prstenom u Kurtovićima,
- spoj Lečevica - Korušce,
- spoj Korušce - Vučevica.

Odvodnja

Polazeći od rasporeda i gustoće stanovništva, te rasporeda radnih zona, cjelokupno područje općine može se sa stanovišta odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda podijeliti u tri osnovne cjeline:

- područje rijetke izgradnje i malog broja stanovnika (Nisko, Brštanovo, Korušice, Dugobabe, Vučevica, Bročanac, Prugovo i Konjsko),
- područje gušće izgradnje i veće koncentracije stanovništva (Klis),
- područje radnih zona.

U skladu s provedenim hidrogeološkim istraživanjima cjelokupno zagorsko područje općine Klis se nalazi u području zona sanitarne zaštite izvorišta Jadra. Naselja: Nisko, Vučevica, Korušce, većim dijelom Brštanovo, nalaze se na području koje ima manje izražen utjecaj na izvorište Jadra. Naselja: Dugobabe, Bročanac, Prugovo i manjim dijelom Brštanovo nalaze se u zoni srednjeg utjecaja na izvorište Jadra (III zona sanitarne zaštite). Naselje Konjsko te sjeverni dio Klisa nalaze se u području izrazitog utjecaja na izvorište Jadra (II zona sanitarne zaštite).

Područje rijetke individualne izgradnje i naseljenosti koje obuhvaća najveći prostor općine treba rješavati sa lokalnim, individualnim sustavima skupljanja i pročišćavanja otpadnih voda, ili kombinacijom istih.

Područje gušće stambene izgradnje i naseljenosti, a to je područje naselja Klis, rješava se u sklopu rješenja kanalizacijskog sustava Solina čiji je sastavni dio. Kanalizacijski sustav Solina je razdjelnog tipa, te će u skladu s time i kanalizacijski sustav područja naselja Klis biti razdjelnog tipa izgradnje. Na ovom području gradit će se kanalizacijska mreža koja se povezuje sa kanalizacijskom mrežom grada Solina čineći kanalizacijski sustav Solina. Do pokrivenosti određenog područja Klisa kanalizacijskom mrežom, izgradnja obiteljskih kuća do 400 m² moći će se rješavati lokalnim, individualnim sustavima skupljanja i pročišćavanja otpadnih voda, ili kombinacijom istih.

Područja radnih zona su zasebna područja koja se moraju rješavati na specifičan način, a sve u skladu s procesima i aktivnostima koji će se odvijati u tim zonama. Razlikujemo tri vrste voda sa ovih područja: otpadne vode sastava

sličnog kućanskim otpadnim vodama, tehnološke otpadne vode i oborinske vode. U skladu s tim, na ovim područjima trebaju se graditi tri odvojene kanalizacije: kanalizacija fekalnih otpadnih voda, kanalizacija tehnoloških otpadnih voda i oborinska kanalizacija.

Realno je da se u početnom periodu rada ovih zona kada su količine otpadnih i oborinskih voda male prikupljanje, odvodnja, pročišćavanje i ispuštanje svih voda rješava lokalno u okviru svake zone. U budućnosti shodno dinamici razvoja i sadržajima u zonama, ali i okolici, odnosno očekivanoj kakvoći otpadnih i oborinskih voda, treba nastojati međusobno povezati zone i eventualno susjedna naselja u jedinstveni kanalizacijski sustav. Tako povezane zone i susjedna naselja najbolje je priključiti na kanalizacijski sustav Split/Solin na tehnički i ekonomski najpovoljniji način.

Poseban problem odvodnje je trasa Jadranske autoceste za koju su uvjetovane građevinsko tehničke mjere zaštite temeljene na kontroliranom prihvaćanju svih oborinskih, otpadnih i eventualnih prolivenih štetnih efluenata u zatvoreni i nepropusni kanalizacijski sustav. Sve ove vode bi se nakon visokog stupnja pročišćavanja ispuštale u tlo.

Izgrađen je magistralni cjevovod odvodnje Dugopolje - Klis - Solin i lokalni cjevovod odvodnje u naselju Mezanovci. Također je napravljen glavni projekt za odvodnju Belimovača - Megdan, kao i idejno rješenje za odvodnju cijelog naselja Klis.

Elektroopskrba

Obzirom na planirani koncept izgradnje prostora planirani sustav elektroopskrbe se sastoji iz 3 temeljne skupine elektroprivrednih objekata:

- prijenosni objekti,
- srednjenaponski objekti 110(35) i 20(10) kV,
- mjesne mreže 0,4 kV.

Prijenosni objekti

- transformatorska stanica 400/220/110 kV "KONJSKO",
- postojeći 400 kV dalekovod Konjsko-Mostar,
- postojeći 400 kV dalekovod Konjsko-RHE Velebit,
- postojeći 2x220 kV dalekovod Konjsko-Orlovac,
- postojeći 220 kV dalekovod Konjsko-Zakučac,
- postojeći 220 kV dalekovod Konjsko-Bilice,
- postojeći 220 kV dalekovod Konjsko-Brinje,
- postojeći 220 kV dalekovod Zakučac-Bilice,

- postojeći 2x110 kV dalekovod Konjsko-Kaštela,
- postojeći 2x110 kV dalekovod Konjsko-Vrbovan,
- postojeći 110 kV dalekovod Konjsko-Đale,
- postojeći 110 kV dalekovod Meterize-Sinj,
- planirani 2x400 kV dalekovod Konjsko-Kongora,
- planirani 2x400 kV dalekovod Konjsko-Mostar,
- planirani 2x400 kV dalekovod Konjsko-RHE Velebit,
- planirani 2x220 kV dalekovod Konjsko-Solin (Zakučac-Bilice),
- planirani 220 kV dalekovod Konjsko-Zakučac,
- planirani 2x110 kV dalekovod Konjsko-Kaštela,
- planirani 110 kV dalekovod Konjsko-Žitnić.

Srednjenaponska i niskonaponska distribucijska mreža

- izgradnja TS 110/10-20 kV "Vučevica".
- ukupno 116 TS 10-20/0,4 kV od kojih su:
  - 55 postojeće
  - 61 planiranih (51 u gospodarskim zonama, 10 u naseljima).

Prema tome budući elektroenergetski sustav će imati i 116 niskonaponskih mreža od kojih će 51 biti industrijskih kablskih, a ostale će biti mjesne kablške odnosno nadzemne mreže.

Potrošači električne energije se sastoje od ove 4 temeljne skupine:

- domaćinstva: 3 MW i 10 milijuna kWh,
- ostala potrošnja na 0,4 kV 50 (procjena): oko 1 milijun kWh,
- potrošači na 3 kV: 3 potrošača (Voljak, kamenolom Pomgrad i ex pogon DC u Majdanu): ukupno 1.550 kW,
- potrošači na 35 kV (TV centar Majdan): 8,5 MW.

U skupini domaćinstava koji dominiraju brojem i potrošnjom u navedenoj strukturi postoje 2 kategorije potrošnje i to:

- sjedište općine sa srednjim energetske standardom (3.000 kWh i 5 kW priključne snage prosječno po domaćinstvu),
- ostala naselja s nižim energetske standardom (prosječna potrošnja 1.000 kWh i 3 kW priključne snage po domaćinstvu).

Iako veći dio općine predstavlja područje manje razvijenosti elektroenergetski gledano općina Klis je praktički centar sustava elektroopskrbe južnog dijela Hrvatske (Konjsko), a i u elektrodistribucijskom pogledu ima visoki elektroenergetski standard od 2,7 kW/stanovniku (gradovi u pravilu 1 kW/st). Na ovo posebno utječe opterećenje industrije cementa u Majdanu, jer bez nje to iznosi oko 0,75 kW/st što se objašnjava naglašanom orijentacijom žitelja ove općine (pa i šire) na korištenje električne energije kao temeljnog oblika energije s čime treba računati i u budućnosti, pa i kod izrade plana elektroopskrbe.

Jedan od ograničavajućih faktora razvoja pa i demografskog je bio i ostaje vrlo loša opskrba električnom energijom odnosno manjak trafostanica na cijelom području općine čijom bi se izgradnjom stvorili normalni uvjeti i standard življenja te je u tom smislu jedan od glavnih zadataka poboljšanje elektromreže.

Telekomunikacije

Na prostoru općine Klis danas je u funkciji pet dislociranih pretplatničkih stupnjeva RSS i to: Klis, Konjsko, Broćanac, Korušce i Brštanovo. RSS-ovi su sa centralom tipa "AXE" povezani svjetlovdnim kabelom koji je uvučen u cijevi kabelske tk kanalizacije.

PPU općine Klis predviđa izgradnju i rekonstrukciju:

- nove RSS kapaciteta koje će se montirati na prostoru Klis-Kosa, Klis-Grlo, Gizdići i Nisko,
- izgradnju tk mreže podzemno sa niskofrekventnim kabelima,
- postavu vanjskih kabelskih izvoda u uličnim betonskim stupićima,
- gradnju novih međumjesnih telefonskih govornica.

Planom se predviđa proširenje mreže telekomunikacija do stupnja koji će omogućiti dovoljan broj priključaka i maksimalan broj spojnih veza.

Sve mjesne i međumjesne telekomunikacijske veze (mrežni kabeli, svjetlovodni i koaksijalni kabeli) u pravilu se trebaju polagati u koridorima postojećih odnosno planiranih prometnica.

Građevine telefonskih centrala i ostali TK uređaji planiraju se kao samostalne građevine na vlastitim građevnim česticama ili unutar drugih građevina kao samostalne funkcionalne cjeline.

Svaka postojeća i novoplanirana građevina treba imati osiguran priključak na TK mrežu.

Mobilnom telefonijom potrebno je postići dobru pokrivenost područja, tj. sustavom baznih

stanica koje se postavljaju izvan zona zaštite spomenika kulture i izvan vrijednih poljoprivrednih područja.

Telekomunikacijski objekti i uređaji moraju biti građeni u skladu sa ekološkim kriterijima i mjerama zaštite, te moraju biti izgrađeni u skladu s posebnim propisima.

Koncesionari koji pružaju telekomunikacijske usluge moraju se koristiti jedinstvenim (zajedničkim) podzemnim i nadzemnim objektima za postavljanje mreža i uređaja.

TK priključci do korisnika izvedeni su sa samonosivim zračnim kabelima, a u novijoj izvedbi priključci su izgrađeni podzemno sa kabelima TK 59...M.

3. ZAŠTITA I KORIŠTENJE POSEBNO VRIJEDNIH PROSTORA

Jedan od temeljnih pristupa u korištenju prostora je očuvanje prirodnih i stvorenih vrijednosti prostora, jer sva kulturna dobra zajedno sa okolinom čine prostornu baštinu.

Obzirom da kulturno i prirodno nasljeđe predstavlja harmoničnu cjelinu, čiji je element nedjeljiv, nameće se potreba integralnog pristupa analizi, vrednovanju i zaštiti prostora koja se temelji na činjenici da kulturna i prirodna baština predstavlja temelj identiteta i dokaz kontinuiteta sredine, te ju je potrebno zaštititi od svake daljnje devastacije i degradacije temeljnih vrijednosti. Osim pojedinačnih građevina kulturnu baštinu čini i prostorna baština, bilo da je rezultat ljudskog djelovanja kroz povijest, ili je djelo prirode. Prirodni krajolik je neponovljiv, a svako novo širenje građevinskih zona u kvalitetne pejzažne prostore znači osiromašenje i gubitak za cijelu zajednicu.

Povijesne cjeline i ambijenti, kao i pojedinačne građevine sa spomeničkim obilježjima, zajedno sa svojim okolišem, moraju biti na kvalitetan način, sukladno njihovim prostornim, arhitektonskim i etnološkim i povijesnim karakteristikama, uključeni u budući razvoj.

Prostornim planom su utvrđene mjere zaštite prostora, odnosno zaštite:

- krajobraznih vrijednosti,
- prirodnih vrijednosti,
- kulturno povijesnih cjelina.

Povijesne naseobinske i graditeljske cjeline, prirodni i kultivirani krajobrazi, kao i pojedinačne građevine spomeničkih obilježja s pripadajućim parcelama, te fizičkim vizualno istaknutim okolišem, moraju biti na stručno prihvatljiv način uključeni u budući razvitak općine i Županije.

Zaštita kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti podrazumijeva ponajprije sljedeće:

1. Očuvanje i zaštitu prirodnoga i kultiviranoga krajolika kao temeljne vrijednosti prostora.
2. Poticanje i unapređivanje održavanja i obnove zapuštenog poljoprivrednog zemljišta, zadržavajući njihov tradicijski i prirodni ustroj (osobito terasastih površina).
3. Zadržavanje povijesnih trasa putova (starih cesta, pješačkih staza, poljskih putova i šumskih prosjeka).
4. Očuvanje povijesnih naseobinskih cjelina (sela, zaselaka i izdvojenih sklopova) u njihovu izvornom okruženju, s povijesnim graditeljskim ustrojem i naslijeđenom parcelacijom.
5. Oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti.
6. Očuvanje i obnovu tradicijskoga graditeljstva (osobito starih kamenih kuća), ali i svih drugih povijesnih građevina spomeničkih svojstava, kao nositelja prepoznatljivosti prostora.
7. Očuvanje povijesne slike, volumena (gabarita) i obrisa naselja, naslijeđenih vrijednosti krajolika i slikovitih pogleda (vizura).
8. Zadržavanje i očuvanje prepoznatljivih toponima, naziva sela, zaselaka, brda i potoka, od kojih neki imaju simbolična i povijesna značenja.
9. Očuvanje prirodnih značajki dodirnih predjela uz zaštićene cjeline i vrijednosti nezaštićenih predjela kao što su prirodne šume, kultivirani krajolik – budući da pripadaju ukupnoj prirodnoj i stvorenoj baštini.
10. Planskim mjerama osigurati zaštitu vrijednih područja, izvorišta i porječja Jadra (ihtiološki rezervat), šumskih i rekreacijskih površina, te zona i pojedinačnih lokaliteta spomeničke baštine.
11. Formulirati mjere aktivne zaštite i gospodarenja vrijednim i zaštićenim prostorima u cilju osiguranja njihova održavanja i uređivanja.
12. Formulirati planske kriterije i mjere koji će potaknuti sanaciju dijela porječja Jadra uz Majdan, eksploatacijskog područja u južnom dijelu općine te sanaciju kamenoloma (Dugobabe, Mosor) biološkom rekultivacijom najkasnije po isteku eksploatacijskog vijeka.
13. Utvrditi mjere za provedbu procesa sanacije područja industrijske zone Majdan.
14. Podsticanje racionalnije organizacije prostora u smislu stimuliranja razvoja koji zgušnjava i

unapređuju postojeću, uglavnom rezidencijalnu strukturu naselja, uz približavanje mjesta rada mjestu stanovanja.

15. Afirmacija kulturno-povijesnih i ambijentalnih vrijednosti u prostoru, uz unapređenje korištenja istaknutih urbanih područja - povijesnih jezgri naselja, kao urbanih ishodišta razvoja.

Zaštita krajobraznih i prirodnih vrijednosti i kulturno povijesnih i naseljskih cjelina

Prostorni plan uređenja štiti dijelove prirode koji su prema Zakonu o zaštiti prirode upisani ili predloženi za upis u upisnik zaštićenih dijelova prirode pri nadležnom Ministarstvu.

Odlukom o proglašenju gornjeg toka rijeke Jadro specijalnim ihtiološkim rezervatom ("Službeni glasnik Općine Split", broj 4/84) definira se gornji tok Jadra kao područje ihtiološkog rezervata u slijedećim granicama: od Uvodić mosta uzvodno cestom na lijevoj obali do ograde kaptaze, tom ogradom do kanala hidroelektrane, desnom obalom do Uvodić mosta prateći obalu rijeke na udaljenosti od 15 m. U ovom području nisu dopuštene radnje koje ugrožavaju njegova temeljna obilježja i vrijednosti, a posebno zaštićenu riblju vrstu.

Prostorni plan uređenja propisuje zaštitu Jadra, obalni pojas i zeleni pojas uz tok rijeke Jadro kao područje prirodne riječne vegetacije sa kvalitetnim grupama visokog zelenila.

Rijeka Jadro i pojas vodnog dobra. Nužno je održavati minimalni protok rijeke od 1,8 m³/s ako je potrebno i povremenim redukcijama u vodoopskrbi, kako bi se održala ekološka ravnoteža. Regulaciju vodotoka provoditi i na način da se što više očuvaju prirodna svojstva i raznolikost oblika uzdužnih i poprečnih presjeka vodotoka, uz odabir prirodnih i podatnih materijala kao što su drvo, kamen, šiblje, određene biljke. Od umjetnih materijala treba koristiti one koji se prilagođavaju prirodnom toku, a to su geotekstil i prefabricirani betonski elementi s travnim otvorima, ali samo za određene svrhe. Također se preporuča projektiranje i izvođenje brzaka, slapišta i drugih gradnji koje omogućavaju samopročišćavanje i ozračavanje vode, kao i mrtve ili spore tokove koju su od presudnog značaja za razvoj pojedinih organizama. Ovakav pristup reguliranju toka Jadra treba provesti uzvodno i nizvodno od uređenog glavnog toka i rukavaca.

Dio gornjeg toka rijeke Jadro zaštićen je kao posebni rezervat – ihtiološki.

Zeleni pojas uz rijeku Jadro. Područje prirodne riječne vegetacije sa kvalitetnim grupama visokog zelenila (uključujući primjerke močvarnog čempre-

sa zaštićenog kao spomenik prirode – botanički), danas djelomično uređeno. Pojedini dijelovi ovog područja su potvrđeni ili potencijalni arheološko lokaliteti. PPU predviđa na ovom području samo one radnje čija je svrha njegova sanacija (oslobađanje prostora od neprimjerenih djelatnosti), čuvanje i održavanje, odnosno uređenje u funkciji gradskog parka sa prezentacijom arheoloških nalazišta, sve u skladu s ovim odredbama.

Obalni pojas. PPU određuje sanaciju i zaštitu (pojas 15 m od obalne linije rijeke), te uređenje (izgradnja dužobalne šetnice) ovog područja kao javnog općinskog prostora.

Omogućava se izgradnja, održavanje i uređivanje ribnjaka uz mogućnost izgradnje pratećih ugostiteljskih sadržaja temeljem lokacijske dozvole i suglasnosti nadležnih službi.

Šumske površine i zaštitne šume utvrđene ovim Planom sukladno šumsko gospodarskim osnovama štite se od sječe i krčenja, a sa svrhom održavanja i unapređivanja njihove biološke raznolikosti, produktivnosti, sposobnosti obnavljanja te njihove zaštitne funkcije. Ovo se posebno odnosi na strme terene gdje šumske površine imaju značajnu ulogu u sprečavanju erozije zemljišta. Predviđa se provođenje mjera zaštite šuma od štetočina bilja te mjere za zaštitu šuma od požara. Osim zaštite postojećih šuma predviđa se i potiče pošumljavanje ogoljelih površina i slivnih područja bujica. Dopušteno je korištenje ili uređenje šuma u svrhu odmora i rekreacije.

Na ostalim poljoprivrednim i šumskim površinama zbog razloga njihove zaštite moguća je izgradnja na način dopušten u van građevinskom području u skladu sa ovim Odredbama.

Unutar obuhvata Prostornog plana označena su područja iskorištavanja mineralnih sirovina. U cilju očuvanja prirodnih i krajobraznih vrijednosti potrebno je gdje je to moguće u tijeku eksploatacije područje za iskorištavanje mineralnih sirovina sanirati ozelenjavanjem terasa u skladu s projektnim rješenjem.

Zaštita kulturno povijesnih cjelina i lokaliteta

Prostorni plan uređenja općine Klis utvrđuje elemente zaštite, uređivanja i korištenja slijedećih spomenika kulture – registriranih, preventivno zaštićenih ili evidentiranih od nadležne službe Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine:

naselje KLIS

Trasa rimske ceste Salona – Klis sa arheološkim lokalitetima.

Antički nalazi

Sjeverno od Šuplje crkve

Tragovi rimskog vodovoda koji presijecaju antičku cestu.

Arhitektura velikih obrađenih kamenih blokova i potpuno sačuvani segment vodovoda u kamenoj međi.

Jaka koncentracija rimske keramike, ulomci mozaika i obrađenih kamenih predmeta.

Jaka koncentracija keramike na velikim kamenim gomilama.

Villa rustica

Plato iznad kuće Radić, jaka koncentracija antičkih pokretnih nalaza (freske, mozaici i dr.)

Antička turnjačnica

Istočno od Ilirske Salone, s istočne strane pritoka.

Ilijin potok od izvora Gornje Ruptine do ušća u Jadro - Šukica. Jaka koncentracija arheoloških nalaza. Prostorna cjelina uz potok prirodna komunikacija.

Antički nalazi

Sjeverozapadno od Debele glavice groblje i ostaci rimskog gospodarskog dobra.

Crkva sv. Ivana Krstitelja u Kliškom polju

Jednobrodna građevina s oblim zasvođenim svetištem. Od srednjovjekovne crkve preostala je apsida i iznad ulaza u crkvu malteški križ s otvorima među krakovima, vrlo vjerojatno iz 13. stoljeća. U pločniku crkve pronađena je izlomljena ploča sarkofaga s reljefom, koja je u stvarnosti bila jedna stranica sarkofaga. Rimske stele ugrađene su jedna u podu uz oltar, a druga na zapadnom pročelju. Oko crkve je neistraženo groblje opasano ogradnim zidom. Po gomilama u bližem okolišu crkve nalazi se mnoštvo keramike iz rimskog razdoblja.

Crkva sv. Jure

Nalazi se na brežuljku iznad izvora rijeke Jadra. Riječ je vrlo vjerojatno o srednjovjekovnoj crkvi, koja se spominje 1397. g. u Reambulaciji dobara splitskog nadbiskupa. Pravokutna lađa nasvođena je šiljastim, a kvadratična apsida oblim svodom. Pod zidom današnje crkve vidljivi su manji ostaci temelja srednjovjekovne crkve.

Antičke nasvođene grobnice

Istočno od Gornjih Ruptina.

Navolića kuće

Na sjeveroistočnoj strani Kliškog polja između kliške tvrđave i Klis - Kose nalazi se srednjovjekovno naselje čije se nastambe pravokutnog i kružnog oblika naziru u velikim kamenim gomilama.

Markezina greda

Željeznodobna gradina sa sačuvanim suhozidnim bedemom.

Tvrđava Klis

Konstatin Porfirogenet u 10. stoljeću govoreći o provali Avara u vrijeme pada Salone spominje rimsku utvrdu na Klisu, međutim radilo se vrlo vjerojatno o samo manjoj utvrdi čiji ostaci do sada nisu pronađeni.

Tvrđava je smještena je nad prirodnim kanjonom između Kozjaka i Mosora. Prema izvješću mletačkog providura iz sredine XIV. st. Klis se sastojao od tvrđave na klisuri i ograđena podgrađa pod njom. Nakon pada Klisa, Turci su u Kliškoj tvrđavi izgradili đamiju okruglog tlocrta s minaretom, koji se kasnije ruši i pretvara u crkvu posvećenu sv. Vidu. U vrijeme kandijskih ratova tvrđava je ponovno utvrđena i opasana sa tri obruča zidova, te je takva sačuvana do danas.

O njoj su brinuli u novije doba poznati i priznati stručnjaci od don Frane Bulića i Ljube Karmana do Stjepana Gunjače, zatim razna društva i Zavodi za zaštitu povijesno-kulturnih spomenika, a sada o tvrđavi brine općina Klis te uz nedovoljnu financijsku potporu Ministarstva kulture izvodi sanacijske i konzervatorske radove objekta.

Općina Klis ulaže velike napore za boljim tretmanom tvrđave Klis na svim razinama kako bi se došlo do većih financijskih ulaganja na sanaciji i konzervaciji koja su za sada vrlo malo vidljiva na ovako velikom i značajnom kompleksu. Do sad je napravljen geodetski snimak cijele tvrđave, uređena je crkva Sv. Vida, te je također izvršena sanacija i konzervacija Providurovog stana, stare barutane i oružarnice.

Urbanistička cjelina Klis

Pučko naselje nastalo sa sjeverne (Megdan) i južne strane (Varoš) strane tvrđave, u kojem su kuće građene u tradicionalnoj arhitekturi. Ograđeno podgrađe koje se spominje u gornjem opisu o tvrđavi je u stvari najstarija jezgra naselja Klis. U posljednjih tridesetak godina naselje je devastirano novijom izgradnjom.

Prapovijesno naselje ispod sjeverne klisure tvrđave Klis

Crkvice sv. Kate

Župna crkva

Izgrađena je početkom ovog stoljeća. U crkvi su poznate Paraćeve freske.

Turska česma

Kliška česma "Triju kraljeva" izgrađena je za vrijeme turske vlasti nad Klisom, odnosno nakon

njegova pada 1537.g. To je kamena građevina pravokutnog tlocrta pokrivena svodom od sedre. Južno pročelje je u cjelosti otvoreno trijemom u obliku luka na šiljak.

Vlačišta

Ostaci trase antičke ceste Salona - Tilurium. Vidljivi tragovi kotača usječeni u živac – spuri-lae.

Mihovilovića ograda

Riječ je o kraškoj depresiji - vrtači prapovijesnom ljudskom staništu, po arheološkim nalazima (ulomcima keramike, kovinskim predmetima i dr.) pripada prvoj fazi "Cetinske kulture" t.j. prijelazu iz bakrenog (eneolit) u ranobrončano doba s arheološkim tragovima nazočnosti rimske civilizacije u gornjim slojevima.

Nakon provedenih istraživanja nalaz je uništen.

Klapavice

Starokršćanska crkva

Dolac Peruča ispod Mihovilovića

Na temelju nalaza poznatih još u XIX stoljeću, te po rezultatima istraživanja osamdesetih godina ovog stoljeća, na ovom prostoru treba pretpostaviti jedan rimski gospodarski kompleks (villa rustica).

Gradina

Iznad Uvodića, oko 150 m sjeveristočno od posljednji kuća u Kosi nalazi se lokalitet tzv. "Oltarine". Po arheološkim tragovima riječ je o prapovijesnoj gradini (ostaci bedema u suhozid) s kontinuitetom života do u rimsko doba (latinski natpis u kamenu živcu).

Uvodići - Đukina jama

Neolitički lokalitet.

Krčine

Špilja iznad Grla. Ostaci keramike iz starijeg neolitika; u blizini vrtače s ostacima kulturnih slojeva.

Lovruša

Na lokalitetu južno od zaseoka Jaman u Kosi, ostaci arhitekture i srednjovjekovno groblje.

Srednjovjekovne utvrde - Mihovilovići

Tureta

Odže

Prapovijesna gradina sa suhozidnim bedemom, sjeveroistočno od Odža.

Ruralno naselje Odže

Ruralna cjelina Meštovići

Prapovijesna gomila

Nalazi se zapadno od Klis - Grla.

Prapovijesna gomila

Sjeverno od spurillae

Prapovijesna gradina - Šutanj (na karti Šušanj)

Prapovijesno gradinsko naselje i rimska utvrda.

Badžana

Srednjovjekovni grobovi i moguća kasnosrednjovjekovna fortifikacijska arhitektura.

Koštak

Prapovijesna gomila i prapovijesna i utvrda ispod Koštaka.

naselje KONJSKO Medovac

Na uzvisini brda nalazi se gradina, neistraženi prehistorijski arheološki lokalitet.

Lokalitet Crkvine i Krčine sjeverno od crkve sv. Mihovila.

Na navedenom lokalitetu nalazi se koncentracija od dvadeset prapovijesnih gomila. Uokolo se nalaze i brojni ulomci rimske keramike. Vjerojatno se ovdje nalazilo antičko naselje kojemu je poslije pripala ranokršćanska crkva pronađena ispod sv. Mihovila.

Sa sjeverne strane puta Dugobabe - Konjsko, a jugozapadno od utvrđenog naselja na brdu Medovac, nalazi se grupa od dvadesetak prapovijesnih gomila. Oko njih se nalaze manje platforme ograđene suhozidom ili kamenom gomilom.Kod zaseoka Lasići nalazi se nekoliko bunara i jedna lokva. Oko bunara se nalazi prapovijesna keramika i kremne alatke, što upućuje na postojanje prapovijesnog naselja.Crkva sv. Mihovila

Sagrađena je 1718. godine s polukružnom apsidom. Lađa je nadsvođena šiljastim svodom. Na mjestu polukružne apside izvedena je kasnije nova pravokutna apside s bačvastim svodom. U iskopima uokolo crkve pronađeni su starokršćanski kapiteli, a na prostoru groblja veliki broj stečaka.

S južne strane crkve sv. Mihovila nalazi se lokva. Oko nje ima dosta prapovijesne i rimske keramike.Južnije od crkve sv. Mihovila na njivama je bunar Zelenika. Uokolo bunara ima prapovijesne keramike.Župna crkva sv. Mihovila

Izgrađena je početkom XX stoljeća. Jednobrađna građevina sa svetištem prema istoku i

zvonikom koji je ukomponiran u središnji prednji dio crkvene lađe.

Kaštel Tartaglia

Smješten je na strateški vrlo povoljnom mjestu. Ovaj barokni kaštel oblikovan je poput zatvorenog bloka s dvorištem i gospodarskim dijelom u sjevernom, te stambenim objektom sa ladanjskom terasom u južnom dijelu. Kaštel je dobro uništen neadekvatnim korištenjem.

Krunište (grlo) bunara s grbom obitelji Tartaglia, koje vrlo vjerojatno potiče iz ovog baroknog zdanja, nalazi se u Prugovu.

Zaseok Čulići

Nekoliko sačuvanih pojedinačnih zgrada s karakteristikama tradicijskog graditeljstva.

Zaseok Šeravići

Nekolicina stambeno gospodarskih sklopova sa očuvanom tradicijskom arhitekturom.

Zaseok Lasići

Kompaktna ruralna cjelina sa nekoliko očuvanih sklopova građenih u tradicijskom slogu.

naselje PRUGOVO Kapela sv. Ante

Kapela na groblju u biti je presvođena pravokutna apside jednobrodne crkve sagrađene 1709. g. kojoj je lađa porušena.

Župna crkva sv. Ante Padovanskog

Izgrađena je 1880. godine kao jednobrodna građevina sa svetištem i zvonikom.

naselje BROČANAC Crkva sv. PetraCrkva sv. Frane Asiškog

Jednobrađna građevina s pravokutnim svetištem na groblju. U novije vrijeme podignut je nad pročeljem zvonik na preslicu.

Sv. Frane

Lokalitet sjevernije od prethodno opisane crkve.

Orošnjakove staj

su sekundarno gospodarsko naselje zaseoka Orošnjak, koje je služilo za ljetni izgon stoke na pašu. Nastambe su prizemnice tradicionalnog oblikovanja, danas devastirane i uglavnom van upotrebe.

Jugoistočno od zaseoka Šolajići je niz od sedam prapovijesnih gomila. Na nekima od njih se vide srednjovjekovni grobovi.Lokvica - bunar oko kojeg se formiralo kasnosrednjovjekovno naselje.

Ucin bunar oko njega se nalazi kasnosrednjovjekovno naselje.

Ucin klanac, s desne strane postojećeg puta nalaze se dvije prapovijesne gomile oko kojih se može pronaći kamenih alatki.

Bunar vinokop – uokolo se može očekivati prapovijesno naselje.

Na južnoj padini brda Uca nalazi se veća kamena gomila promjera 20, a visine 4 m.

Na lokalitetu zvanom Prosine jame nalazi se grupa od petnaestak prapovijesnih gomila.

naselje VUČEVICA

Crkva sv. Ante Padovanskog sa prapovijesnim gomilama

Kapelu je u XVIII stoljeću podigla obitelj Boljat. U XIX stoljeću kapela je produžena. Tlocrt crkve je pravokutna lađa s nešto užom nepravilno presvođenom apsidom. Sred pročelja je dvodjelna preslica.

Južnije od crkve sv. Ante nalaze se četiri velike gomile. Riječ je o “Kneževskim gomilama” u kojima su se ukopavali odličnici ilirskog plemena koje je živjelo na ovom području.

Južnije od “Kneževskih gomila” nalazi se žalosna Gradina. S njene istočne strane prolazi srednjovjekovni put koji vodi u Kaštelansko polje.

Istočno od “Kneževskih gomila” nalazi se prapovijesna gradina sa ostacima suhozidnih bedema.

Mijatuša

Na sjeveroistočnoj strani ledine Mijatuša nalazi se pećina “Savinica” u kojoj ima arheološkog materijala.

Brčića gomila nalazi se na koti 355 m, promjera oko 20 m i visine oko 2 m.

naselje KORUŠČE

Crkva sv. Duha

Današnja crkva je pačetroinastog tlocrta i isto takve, ali nešto uže apide i ravnog stropa. Izgrađena je 1910. godine.

Stara crkva sv. Duha

Ruševine ove crkve nalaze se usred strarijskog groblja, a u neposrednoj blizini nove crkve. Od lađe su preostali zidovi u visini okolnog terena, a pravokutna zasvođena apside još je čitava, pregrađena je i svojevremeno je korištena kao mrtvačnica. Nedavno je zazid u trijumfalnom luku porušen. Crkva je podignuta 1730. godine, ali se brzo ruši radi loše izvedbe.

Ruševine crkve sv. Žalost

naselje DUGOBABE

Crkva Bl. Ivana Trogirskog

Građena je u XIX st. i produžena 1912. g. Popravljen je 1976.-77.g., a nedavno joj je podignut zvonik na preslicu.

naselje BRŠTANOVO

Župna crkva Uznesenja Marijina

Ova crkva je nekoć bila posvećena sv. Juri. Sagrađena je 1872. godine na mjestu starije crkve. U Drugom svjetskom ratu je oštećena i nakon toga obnovljena. Po sredini zapadnog pročelja podignut je 1959. godine zvonik. Uokolo crkve je nekropola stečaka.

Kapela sv. Jeronima

Sagrađena je u XIX. st. uz župnu kuću, koja je podignuta 1896. godine.

Gradina

Prapovijesni nalazi

naselje NISKO

Kulina

Prapovijesna gradina i srednjovjekovne utvrde.

Crkva sv. Ivana Krstitelja

Sagrađena je 1912. godine i obnovljena 1935. godine. Oko crkve je groblje s ostacima starokršćanske bazilike. Uokolo crkve je nekropola stečaka.

Samograd

Prapovijesna gradina.

Na prostoru evidentiranih arheoloških lokaliteta i spomeničkih objekata i u njihovom neposrednom okolišu nije dozvoljena nikakva izgradnja. Posebni uvjeti nadležnog tijela zaštite kulturne baštine u postupku ishoda lokacijske dozvole ili izrade detaljnog plana uređenja potrebni su za zahvate unutar zaštićenih cjelina ili u blizini spomenika kulture. U postupku obnove i konzervacije pojedinačnih arheoloških lokaliteta i spomenika mora se primjenjivati uobičajena metodologija od arhitektonskog snimka postojećeg stanja preko dodatnih arhitektonskih i arheoloških istraživanja i vrednovanja nalaza, do projekta konzervacije i obnove.

Smještaj lokaliteta iz popisa kao i granice urbanističke cjeline Klis prikazani su u grafičkom prikazu “Uvjeti korištenja i zaštite prostora”.

Ukoliko se planirani zahvat nalazi na urbanistički definiranom, pretežito izgrađenom području unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline, omogućava se izgradnja i uređenje prostora temeljem ovog Prostornog plana uz ishoda posebnih uvjeta, odnosno suglasnosti nadležne službe zaštite kulturne baštine.

Načelne konzervatorske smjernice za zaštitu arheoloških lokaliteta, povijesnih naselja i pojedinačnih spomeničkih objekata

U samom prostoru Kliškog polja mogu se izdvojiti dvije prostorne cjeline na kojim se zapaža jaka koncentracija arheoloških, povijesno arhitektonskih lokaliteta. To su Ilijin potok i pravac rimske cete koji vodi od istočnih salonitanskih bedema prema Klisu.

a) Ilijin potok

Izvire u zaseoku Gornja Rupotina ispod same litice Kozjaka i nakon nekoliko kilometara utječe u rijeku Jadro na lokalitetu Šukica. Ilijin potok predstavlja povijesnu i prirodnu cjelinu na kojoj od prapovijesnog doba buja život. Naime, kako rijetko plavi okolni prostor, a predstavlja siguran izvor vode za navodnjavanje okolnih polja, uz njega se locira tzv. Ilirska Salona, jedna od najstarijih protourbanih cjelina na ovom prostoru, razna rimska gospodarska dobra, zatim Rižinice na kojima je pronađen natpis kneza Trpimira, Crkvine sa srednjevjekovnim grobljem i ranosrednjevjekovnom crkvicom. Na ovom potoku leži nekoliko mlinica koje imaju jedinstven način akumulacije vode, mlinice su bile aktivne do pedesetih godina ovog stoljeća. Cijeli prostor od Šukice do Gornje Rupotine treba tretirati kao komunikaciju koja povezuje navedene kulturne spomenike, ali i kao prostor jedinstvene prirodne ljepote. Treba naglasiti da je ovo i jedna od najznačajnijih poljoprivrednih cjelina, jer je u doba najveće suše moguće navodnjavati okolne poljoprivredne čestice.

Konzervatorska služba predlaže da se u planu predvidi uređenje gore opisanog prostora u vidu šetnice uz samu obalu potoka, kojom bi se moglo posjećivati i kulturne spomenike danas potpuno nedostupne.

b) Rimska cesta Salona - Klis

Ova trasa rimske ceste predstavlja dio magistralnog pravca, koji je od Salone vodio prema sjeveru završavajući na Panonskom prostoru. Velik dio antičkog prometa i trgovine odvijao se upravo na navedenom pravcu. Na prostoru od Majdanske ceste u Solinu do modernog autoputa Solin - Klis dobro je sačuvan segment rimske ceste. Danas se vidi dijelom kaldrma i obrubnjaci antičkog puta oko kojeg se nižu arheološki lokaliteti, koji su stajali uz cestu.

c) Na prostoru evidentiranih arheoloških lokaliteta i spomeničkih objekata i u njihovom neposrednom okolišu nije dozvoljena nikakva izgradnja.

d) Što se tiče zaštićenih urbanističkih cjelina, Klisa i sačuvanih ruralnih cjelina za sve radove na

objektima potrebno je ishoditi posebne uvjete ove službe zaštite.

e) U postupku obnove i konzervacije pojedinačnih arheoloških lokaliteta i spomenika mora se primjenjivati uobičajena metodologija od arhitektonskog snimka postojećeg stanja preko dodatnih arhitektonskih i arheoloških istraživanja i vrednovanja nalaza, do projekta konzervacije i obnove.

Uređenje i opremanje građevinskog zemljišta

Građevinskim zemljištem smatra se zemljište koje se nalazi unutar granica građevnog područja naselja, a na kojemu se u skladu sa prostornim planom mogu graditi građevine za stambene, poslovne, športske ili druge namjene. Važno je za napomenuti da je u proteklom četverogodišnjem razdoblju dobiveno cca 80 dokumenata za izgradnju u obliku lokacijskih dozvola, građevinskih dozvola ili potvrda glavnog projekta.

Cilj planiranja uređenja građevnog zemljišta je racionalizacija troškova građenja komunalne infrastrukture.

Jedno od obilježja prostornog razvoja općine Klis su teškoće u opremanju i uređivanju građevinskog zemljišta kao priprema za njegovu izgradnju. Ovo je posljedica više čimbenika među kojima su značajniji:

1. Postojeća parcelacija i naslijeđene javno prometne površine su nedostatne i neprilagođene potrebama suvremenog razvoja te zahtijevaju značajne intervencije prije svega kroz planiranje i izgradnju odgovarajućih javno prometnih površina.
2. Nedostatak sredstava za izgradnju objekata i uređaja komunalne infrastrukture u sustavu komunalnog gospodarstva kakav se danas prakticira (naplatom komunalnog doprinosa u postupku ishoda građevinske dozvole na neodređeni rok se kreditira korisnike komunalne infrastrukture, nepotrebno dodatno iscrpljuju ograničena sredstva za komunalnu reprodukciju te potiče špekulantsko ponašanje vlasnika građevinskog zemljišta).
3. Nemogućnost sinhronizacije izgradnje odnosno koordinacije vlasnika građevinskog zemljišta i investitora čak i unutar manjih zona na način da se za cijelu zonu kvalitetno riješi sustav javno prometnih površina koje će slijediti i izgradnja ostale infrastrukture.

Temeljem gornjih čimbenika Izvješćem, odnosno odgovarajućim odlukama, potrebno je korigirati elemente sustava komunalnog gospodarstva koji su u nadležnosti jedinica lokalne samouprave i uskla-

diti ih sa Zakonom o komunalnom gospodarstvu, pogotovo one koji se tiču načina izračuna i ubiranja komunalnog doprinosa.

4. MJERE SPRJEČAVANJA NEPOVOLJNOG UTJECAJA NA OKOLIŠ

4.1. Očuvanje i poboljšanje kvaliteta tla

U svrhu očuvanja i poboljšanja kvalitete tla treba:

- u okviru praćenja stanja okoliša (monitoringa) sustavno mjeriti onečišćenja tala na temelju zakonske regulative,
- u okviru katastra emisija u okoliš voditi očevidnike za emisije onečišćujućih tvari u tlo,
- smanjiti emisije onečišćujućih tvari (kontaminaciju teškim plinovima, otpadnim plinovima, komunalnim i industrijskim vodama, radionuklidima i dr.) u tlo na način da izvori emisija djeluju po standardima zaštite okoliša,
- smanjiti unos pesticida u tlo te smanjiti globalni proces humizacije tla,
- opožarene površine čim prije pošumljavati kako bi se smanjio učinak erozije tla,
- izgradnju urbanih cjelina, industrijske objekte, prometnice i sl. planirati na način da se nepovratno izgubi što manje tla,
- uz ceste s velikom količinom prometa uređivati pojaseve zaštitnog zelenila i drvorede primjerene širine te ograničiti proizvodnju poljoprivrednih proizvoda na zemljištu najmanje 20,0 m od ruba kolnika ceste;
- radi zaštite od oborinskih voda potrebno je osigurati vodopropusnost tla na građevnoj čestici i ograničavanjem udjela nepropusnih površina prilikom uređenja javnih otvorenih prostora.

4.2. Očuvanje i poboljšanje kvaliteta voda

Prema člancima 17. do 25. Pravilnika o uvjetima za utvrđivanje zona sanitarne zaštite izvorišta ("Narodne novine", broj 66/11), vodozaštitna područja dijele se na četiri zone prema stupnju opasnosti od mogućeg zagađenja vode. U obuhvatu općine Klis određene su tri zone:

- zona ograničenja i nadzora – III. zona,
- zona strogog ograničenja i nadzora – II. zona,
- zona strogog režima zaštite i nadzora – I. zona.

III. zona sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću obuhvaća dijelove sliva od vanjske granice II. zone do granice s koje je moguće tečenje kroz podzemlje do vodozahvata

u razdoblju od 1 do 10 dana u uvjetima velikih voda, odnosno područja s kojih su utvrđene prividne brzine podzemnih tečenja od 1 do 3 cm/s, odnosno područje koje obuhvaća pretežiti dio slivnog područja (klasični statističko-hidrogeološki sliv).

U III. sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću primjenjuju se zabrane iz članka 19. ovoga Pravilnika, a dodatno se zabranjuje i:

- svako privremeno i trajno odlaganje otpada,
- građenje cjevovoda za transport tekućina koje mogu izazvati onečišćenje voda bez propisane zaštite voda,
- izgradnja benzinskih postaja bez spremnika s dvostrukom stjenkom, uređajem za automatsko detektiranje i dojavu propuštanja te zaštitnom građevinom (tankvanom),
- podzemna i površinska eksploatacija mineralnih sirovina osim geotermalnih voda i mineralnih voda.

II. zona sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću obuhvaća glavne podzemne drenažne smjerove u neposrednom slivu izvorišta, s mogućim tečenjem kroz pukotinski sustav vodonosnika do zahvata vode u trajanju do 24 sata, odnosno područja s kojih su utvrđene prividne brzine podzemnih tečenja, u uvjetima velikih voda, veće od 3,0 cm/s, odnosno unutarnji dio klasičnog priljevnog područja.

Ako se u granicama IV. ili III. zone nalaze područja s glavnim točkama prikupljanja i otjecanja vode prema izvorištu (ponori i ponorne zone), takvo će se područje odrediti kao dio II. zone sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću.

Ponori i ponorne zone ograđuju se stabilnom ogradom i označavaju kao II. zona.

U II. zoni sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću primjenjuju se zabrane iz članka 21. ovoga Pravilnika, a dodatno se zabranjuje i:

- poljoprivredna proizvodnja, osim ekološke proizvodnje bez primjene stajskog gnoja, gnojovke i gnojnice,
- stočarska proizvodnja, osim za potrebe poljoprivrednog gospodarstva odnosno farmi do 20 uvjetnih grla uz primjenu mjera zaštite voda

- sukladno posebnom propisu o dobroj poljoprivrednoj praksi u korištenju gnojiva,
- gradnja groblja i proširenje postojećih,
- ispuštanje pročišćenih i nepročišćenih otpadnih voda s prometnica,
- građenje svih industrijskih postrojenja koje onečišćuju vode i vodni okoliš,
- građenje drugih građevina koje mogu ugroziti kakvoću podzemne vode,
- sječa šume osim sanitarne sječe i
- reciklažna dvorišta i pretovarne stanice za otpad.

I. zona sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću utvrđuje se radi zaštite građevina i uređaja za zahvaćanje vode.

I. zona sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću obuhvaća neposredno naplavno područje zahvata vode, izvor vodonosnika sa pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću, kaptazu, crpne stanice, uređaje za kondicioniranje vode, građevine za čuvanje mjesta umjetnog napajanja vodonosnika sa pukotinskom poroznošću, bez obzira na udaljenost od zahvata vode.

U I. zoni sanitarne zaštite izvorišta sa zahvaćanjem voda iz vodonosnika s pukotinskom i pukotinsko-kavernoznom poroznošću zabranjuju se sve aktivnosti osim onih koje su vezane uz zahvaćanje, kondicioniranje i transport vode u vodoopskrbni sustav.

4.3. Zaštita od voda

Prostornim planom se predviđa zaštita padina i nižih dijelova područja općine Klis od bujičnih voda te zaštita tla od erozije izazvane slijevanjem oborinskih voda, i to:

- gradnjom i održavanjem sustava potoka i kanala,
- uređenjem i održavanjem zatvorenih kanala uz prometnice te njihovo korištenje kao dio sustava odvodnje oborinskih voda,
- pošumljavanjem i održavanjem vegetacije (zaštitnih šuma) na padinama Kozjaka i Mosora kao prirodne brane eroziji tla.

4.4. Očuvanje čistoće zraka

Stanje zaštite zraka ne smije prelaziti preporučene vrijednosti kakvoće zraka (PV).

U cilju toga potrebno je djelovati preventivno kako se zbog građenja i razvitka područja ne bi prekoračile preporučene vrijednosti kakvoće zraka (PV), te stoga treba:

- uspostaviti područnu mrežu za praćenje kakvoće zraka. Lokacije odabrati u naseljenom i prometom opterećenom dijelu grada i u blizini industrijskih izvora onečišćenja te uspostaviti odgovarajući informacijski sustav,
- redovito pratiti emisije, vođenje registra izvora emisija s podacima o prostornom smještaju, kapacitetu te vrsti i količini emisija na temelju kojih se vodi Katastar emisija na gradskoj i županijskoj razini,
- zabraniti proizvodnju tvari koje oštećuju ozonski omotač.

4.5. Smanjenje prekomjerne buke

Razina buke se može smanjiti na način:

- da se planira gradnja građevina, koje mogu predstavljati izvor buke, na mjestima s kojih neće djelovati na sredinu u kojoj ljudi rade i borave,
- razina buke uvjetovana prometom smanjit će se optimalizacijom utjecaja prometa na okoliš, razdvajanjem pješačkih i glavnih kolnih prometnih tokova, rješavanjem prometa u mirovanju izgradnjom podzemnih garažnih objekata, izgradnjom zapadnog ulaza u grad, pretvaranje šire gradske zone u pješačku,
- razina buke uzrokovana radom industrijskih pogona smanjiti će se na način da se industrijski pogoni dislociraju iz centralnog gradskog područja i to na dozvoljenu udaljenost od naseljenih mjesta sukladno zakonu,
- razina buke uzrokovana bukom iznad dozvoljenog nivoa radom ugostiteljskih objekata, regulirati će se reguliranjem vremena rada ugostiteljskih objekata sukladno zakonskoj regulativi, primjenom karte buke za određeno područje te inspekcijskim nadzorom.

4.6. Zaštita i sanacija ugroženih dijelova okoliša

Prostorni plan uređenja određuje prostore na području općine Klis u kojima je ugrožen okoliš, i to:

1. Prostori u kojima je ugroženo tlo, posebno zemljišni pojas uz magistralne ceste (zagađenje teškim metalima) koji se koristi u poljoprivredne svrhe, u manjem obimu zagađenje kemijskim preparatima korištenim u poljoprivredi te tlo na strmim terenima ugroženo erozijom.
2. Prostori napadnuti objektima građenim protivno prostornim planovima i bez odobrenja za građenje kojima je ugrožen prirodni okoliš i kulturna baština (arheološke zone i pojedinačni lokaliteti) te građivi prostori napadnuti izgradnjom bez

odobrenja za građenje kojima se bitno umanjuje kvalitet izgrađene sredine koja tako nastaje.

3. Eksploatacijska područja mineralnih sirovina za koja je njihov korisnik obavezan izvršiti sanaciju devastiranog zemljišta.

Prostorni plan uređenja općine Klis propisuje obvezu korisnika eksploatacijskih područja da odmah pristupe biološkoj sanaciji njihovih neaktivnih dijelova.

PPU općine Klis propisuje provođenje sanacije oštećenog vrijednog prirodnog krajobraza i područja zaštićene prirode kao posljedice lociranja i rada radne zone Majdan. Postojanje radne zone dovelo je do ozbiljne devastacije ovog prostora te onemogućava njegovo uređenje i javno korištenje te se stoga propisuje postupna dislokacija neprimjerenih radnih sadržaja.

Postojeći kamenolom u Klis-Kosi zbog pravilnika o sanitarnoj zaštiti ne može više egzistirati, te ga zbog toga treba staviti u postupak sanacije.

Treba što prije provesti mikrozoniranje, te utvrditi zonu sanitarne zaštite za eksploatacijsko polje (kamenolom u Dugobabama), te ako se utvrdi da se kamenolom nalazi u IV. zoni sanitarne zaštite, onda se eksploatacija može i dalje vršiti, ali samo površinski.

Prema Prostornom Planu Splitsko-dalmatinske županije ("Službeni glasnik", broj 1/03, 8/04, 5/05, 5/06 i 13/07) kamenolom u Klis Kosi i tupinolom u Majdanu treba staviti u postupak sanacije i što prije zatvoriti.

Proces sanacije i transformacije ovih prostora provodi se na način da se dopušta izgradnja i rekonstrukcija građevina i uređaja u ovim zonama samo ako se njima pridonosi zaštiti okoliša, te ako ne produžavaju amortizacijski vijek pogona. Cilj sanacije ovih prostora je njihova biološka sanacija i dovođenje u približno prirodno stanje. Precizniji urbanistički program ovih zona odrediti će se njenim detaljnijim urbanističkim rješavanjem, u trenutku kada ovaj prostor bude spreman za novu namjenu. Detaljniji elementi sanacije ovih prostora kao i obveze sadašnjih korisnika ovih zona utvrditi će se Izvješćem o stanju u prostoru.

Isto tako, djelomično je ugrožen okoliš izgradnjom vjetroplja na Pometenom brdu iznad naselja Prugovo.

Radi zaštite tla i vode u tlu bit će potrebno posebno voditi računa o načinu postupanja s otpadnim vodama i neadekvatnom rješavanju skupljanja pročišćavanja i dispozicije otpadnih voda.

Za objekte do 10 ES (ekvivalentnih stanovnika) može se primjeniti kao privremeno rješenje

korištenje nepropusnih sabirnih jama s odvoženjem prikupljenih fekalnih otpadnih voda, ili trajno rješenje odvodnje fekalnih otpadnih voda i zaštite podzemnih voda. Kao privremeno rješenje (do izgradnje sustava odvodnje fekalnih otpadnih voda naselja Klis i njegovim spojem na sustav odvodnje Solin-Split, odnosno osiguranja dovodnje otpadnih voda Klis na uređaj za pročišćavanje Stupe u Stobreču, te se tako pročišćene vode se dugim podmorskim ispustom ispuštaju u priobalno more Bračkog kanala) za objekte sa više od 10 ES (ekvivalentnih stanovnika) predviđa se (zahtjeva) izgradnja uređaja za biološko pročišćavanje uz higijenzaciju fekalnih otpadnih voda i dispoziciju istih putem upojnih bunara uz zadovoljenje propisanih parametara ispuštanja prema zoni sanitarne zaštite u kojoj se objekt nalazi (u II. zoni sanitarne zaštite kvaliteta vode I. vrste, a u III. zoni sanitarne zaštite kvaliteta II. vrste).

Izgradnjom sustava odvodnje treba odrediti razdijelni sistem odvodnje.

Korisnik je dužan prije spoja na septik, otpadne vode dovesti do nivoa kvalitete gradskih otpadnih voda.

Korisnik je dužan odvodnju građevine spojiti na mjesnu kanalizacijsku mrežu po izgradnji iste.

Korisnik je dužan propustiti kroz separator sve oborinske vode sa parkirališnih površina prije konačne dispozicije.

Upotrebom odgovarajućih tehnologija i tehničkih rješenja treba svesti na minimum onečišćenja okoliša, što je omogućeno provođenjem ovih Odredbi i posebnim Zakonima. Radi toga biti će potrebno sustavno eliminirati skupljanje otpadnih voda u vodonepropusne "crne jame" koje se u pravilu bez prethodnog tretmana upuštaju u tlo.

Elektroprivredni objekti automatski negativno doprinose općem korištenju i oblikovanju prostora, koje nažalost nikakvim mjerama nije moguće potpuno eliminirati, već ih je primjenom odgovarajućih tehnologija i tehničkih rješenja moguće svesti na manje i prihvatljivije iznose, što je primjenjeno i u ovom rješenju sustava elektroopskrbe u maksimalno mogućem opsegu.

U tom kontekstu mogu se navesti najvažnije mjere sprječavanja nepovoljna utjecaja na okoliš:

1. Niti jedan od postojećih i planiranih elektroprivrednih objekata na području ove općine nije iz skupine tzv. aktivnih zagađivača prostora.
2. Primjenom kabelskih (podzemnih) vodova 20 (10) kV višestruko se povećava sigurnost napajanja potrošača, uklanja se opasnost od dodira

vodova pod naponom i uklanja se vizualni utjecaj nadzemnih vodova na okoliš.

3. Orijentacijom na stupne TS 10(20)/0,4 kV postiže se smanjenje građevinskih radova jer stupne TS djeluju u prostoru kao dio DV 10(20) kV.
4. Generalnom orijentacijom na izgradnju i razvoj mjesnih mreža 0,4 kV od izoliranih tzv. SKS vodova u snopu bitno se smanjuju prostori potrebni za njihov smještaj i istovremeno povećavaju sigurnost, kvaliteta i pouzdanost u isporuci električne energije.
5. Trafostanice gradskog tipa izgraditi u obliku kućice adekvatno arhitektonski oblikovane i uklopljene u okoliš. Gradske trafostanice koje su eventualno locirane u drugim objektima treba adekvatno zaštititi od širenja negativnih utjecaja na okoliš (buka, zagrijavanje, vibracije, požar i sl.).
6. Sve pasivne metalne dijelove vodova i postrojenja bez obzira na vrstu lokacije treba propisno uzemljiti i izvršiti oblikovanje potencijala u neposrednoj blizini istih kako bi se eliminirale potencijalne opasnosti za ljude i životinje koji povremeno ili trajno borave u njihovoj blizini.

Prostorni plan uređenja određuje provođenje mjera zaštite i sanacije okoliša za pojedine medije odnosno posebno osjetljive i vrijedne dijelove okoliša. Mjere zaštite zraka, rijeka i tla provoditi će se:

- osiguravanjem uvjeta za kontinuirano vođenje katastra emisija u okoliš te mjerenje emisija na ugroženim područjima u skladu sa Zakonom o zaštiti okoliša i posebnim propisima.
- izborom tehnologija u novim radnim zonama kojima se minimiziraju negativni utjecaji na okoliš.
- obvezom sanacije svih postojećih izvora onečišćivanja okoliša.
- striktnim poštivanjem načela da onečišćivač snosi troškove nastale u vezi s onečišćivanjem, troškove sanacije i pravične naknade štete.
- obvezom formiranja zaštitnih zelenih pojaseva između radnih zona i zona namijenjenih stanovanju te oko prometnica državnog i županijskog ranga.
- izgradnjom kanalizacijskog sustava Splita, Solina i Kaštela i pročišćavača otpadnih voda. Ovim sustavom sve otpadne vode se hidrotehničkim kanalom do uređaja za pročišćavanje, te nakon pročišćavanja ispuštaju u Brački kanal.
- posebnim mjerama zaštite izvorišta Jadra.

- regulacijom bujičnih tokova i sadnjom biljnih vrsta ovog podneblja na slivnom području bujica, sa svrhom zaštite od voda i erozije tla.

4.7. Zaštita od požara i mjere sklanjanja stano- vništva

Posebni uvjeti građenja iz područja zaštite od požara su sljedeći:

1. U slučaju da će se u objektima stavljati u promet, koristiti i skladištiti zapaljive tekućine i plinovi potrebno je postupiti sukladno odredbama članka 11. Zakona o zapaljivim tekućinama i plinovima ("Narodne novine", broj 108/95).
2. Mjere zaštite od požara projektirati u skladu s pozitivnim hrvatskim i preuzetim propisima koji reguliraju ovu ovu problematiku s posebitom pozornošću na:
  - Pravilnik o uvjetima za vatrogasne pristupe ("Narodne novine", broj 35/94, 142/03).
  - Pravilnik o hidrantskoj mreži za gašenje požara ("Narodne novine", broj 08/06).
3. Građevina mora biti udaljena od susjednih građevina najmanje 4 m ili manje ako se dokaže uzimajući u obzir požarno opterećenje, brzinu širenja požara, požarne karakteristike materijala građevina, veličinu otvora na vanjskim zidovima građevina i dr. da se požar neće prenijeti na susjedne građevine.
4. Izlazne putove iz građevina projektirati u skladu s američkim smjernicama NFPA 101 (izdanje 2003.).
5. Elemente građevinskih konstrukcija i materijala, protupožarne zidove, prodore cjevovoda, električnih instalacija te okna i kanala kroz zidove i stropove, ventilacijske vodove, vatrootporna i dimnonepropusna vrata i prozore, zatvarače za zaštitu od požara, ostakljenja otporna prema požaru, pokrov, podne obloge i premaze projektirati i izvesti u skladu s hrvatskim normama HRN DIN 4102.
6. Garaže projektirati prema austrijskom standardu za objekte za parkiranje TRVB N 106, a sprinkler uređaj projektirati shodno njemačkim smjernicama VDS.
7. Za zahtjevne građevine potrebno je ishoditi posebne uvjete građenja Policijske uprave Splitsko-dalmatinske kojim se utvrđuju posebne mjere zaštite od požara, te na osnovu istih izraziti elaborat zaštite od požara koji će biti podloga za izradu glavnog projekta.
8. U glavnom projektu, unutar programa kontrole i osiguranja kvalitete, navesti norme i propise

prema kojima se dokazuje kvaliteta ugrađenih proizvoda i opreme glede zaštite od požara, utvrditi odredbe primjenjenih propisa i normi.

4.8. Postupanje s otpadom

Cjeloviti sustav gospodarenja otpadom (izdvojeno skupljanje otpada, recikliranje otpada, kompostiranje organskog dijela otpada, termička obrada ostatka organskog otpada iz procesa predobrade i sortiranja otpada te odlaganje ostatka otpada nakon obrade) i potencijalne makrolokacije za građevine u sustavu gospodarenja otpadom određeni su u Prostornom planu Splitsko-dalmatinske županije.

U cilju sanacije postojećih sustava zbrinjavanja otpada i stanja na postojećim privremenim odlagalištima otpada potrebno je poduzeti sljedeće mjere:

1. Izraditi katastar svih postojećih odlagališta, posebice otpadom zagađenog tla, s prijedlogom mjera za trajnu sanaciju;
2. Staviti pod kontrolu sva postojeća odlagališta radi izbjegavanja nekontroliranog odlaganja opasnog otpada i stvaranja divljih deponija.

Puštanjem u rad Županijskog centra za gospodarenje otpadom, lokalitet Vidovica će se organizirati kao pretovarna stanica (sortiranje, baliranje, obrada i sl.), a ostale će se u potpunosti zatvoriti uz provedbu postupka sanacije terena (nasipavanje, sadnja drveća i sl.).

U cilju neposrednog rješavanja problema zagađenja okoliša od nekontroliranog odlaganja različitih vrsta otpada utvrđuju se sljedeće mjere:

1. Potrebno je sanirati sva "divlja" odlagališta otpada, posebno građevinskog otpada uz ceste.
2. Izbjegavanje i smanjenje nastajanja otpada te mjere iskorištavanja vrijednih osobina otpada, odnosno program odvojenog skupljanja, recikliranje, kompostiranje i dr. potrebno je provoditi prema zakonskoj regulativi.
3. Izdvojeno prikupljanje otpada u naseljima omogućuje se pomoću posuda (spremnika) razmještenim na javnim površinama i na način da se postupno otpad odvaja po vrsti.

II. ANALIZA PROVEDBE DOKUMENATA PROSTORNOGA UREĐENJA I DRUGIH RAZVOJNIH DOKUMENATA I PROGRAMA

Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije

Za prostor cijele Splitsko-dalmatinske županije, pa tako i općine Klis, na snazi je Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije koji je usvojen listopada 2002. godine, a objavljen u "Službeno-

me glasniku Županije splitsko-dalmatinske", broj 1/03, kao i Izmjene i dopune istoga iz 2004. i 2007. godine objavljene u "Službenome glasniku Županije splitsko-dalmatinske", broj 8/04, 5/05, 5/06 i 13/07.

Osnovno opredjeljenje Plana sukladno Strategiji prostornoga uređenja Republike Hrvatske je sprječavanje daljnjeg neopravdanog širenja građevinskih područja i stimuliranje optimalnoga korištenja postojećih građevinskih područja, poticanje obnove i razvoja ruralnog prostora i sela, osiguranje prostornih uvjeta za ravnomjerniji i skladniji razvitak i razmještaj stanovništva radi ostvarivanja policentričnoga sustava naselja i disperzije stambenih, radnih, uslužnih i rekreacijskih funkcija u srednja i manja gradska središta te utvrđivanje realnih troškova uređivanja građevinskoga zemljišta. Nadalje, planira se novu stambenu i drugu izgradnju usmjeravati u prostorne cjeline gradova i naselja koja su već opremljena infrastrukturom, novu stambenu izgradnju usmjeravati najprije u nedovoljno i neracionalno izgrađene dijelove naselja i rješavati ih prioritarno dogradnjama i nadogradnjama postojećih objekata.

Na temelju administrativne podjele, prostornih, prirodnih, demografskih, razvojnih i drugih odrednica određene su tri funkcionalne cjeline na području cijele Županije i to: obalna, zaobalna i otočna cjelina.

Temeljem utvrđenih funkcionalnih cjelina određuje se ovim Planom vrsta, kapacitet i uvjeti smještaja primarnih djelatnosti u prostoru.

Rezultati Popisa stanovništva Državnog zavoda za statistiku iz 2011. godine:

Županija	OPĆINA KLIS
popis 2001. godina 467.889 stanovnika	popis 2001. godina 4.421 stanovnika
za 2011. godinu 455.242 stanovnika	za 2011. godinu 4.864 stanovnik

Prostorni plan uređenja općine Klis i Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja općine Klis

Za prostor cijele općine Klis na snazi je Prostorni plan uređenja općine Klis donešen u lipnju 2000. godine, a objavljen u "Službenom vjesniku Općine Klis", broj 04/2000, te njegove Izmjene i dopune donešene u rujnu 2009. godine, a objavljene u "Službenom vjesniku Općine Klis" broj 02/2009.

Prostorni plan uređenja općine Klis je osnovni dokument kojim su utvrđeni uvjeti za uređenje

općinskog područja, određuje svrhovito korištenje, namjenu, oblikovanje i sanaciju građevinskog i drugog zemljišta te propisuje zaštitu okoliša, prirodne i kulturne baštine. Prema Zakonu o prostornom uređenju i gradnji ovim prostornim planom je definirana osnova razvoja u prostoru, ciljevi prostornog uređenja, namjena prostora kao i smjernice, mjere i uvjeti za korištenje, zaštitu i uređivanje prostora.

Koncepciju Prostornog plana uređenja i Izmjena i dopuna prostornog plana uređenja općine Klis čine slijedeći elementi:

- demografski razvoj temeljen na prirodnom prirastu i minimalnom/ograničenom mehaničkom prilivu stanovništva, pri čemu se ovaj priliv predviđa za zagorske, slabije naseljene dijelove općine, a u skladu sa Strategijom prostornog uređenja RH i politikom decentralizacije naseljenosti odnosno rasta manjih naselja i gradova,
- planski kapaciteti prostora (građevinska područja, namjene površina i infrastruktura) temeljeni na demografskom razvoju,
- zaštita značajnih prirodnih resursa, posebno vodnih, te vrijednih prirodnih područja i kulturne baštine.

Na području općine Klis predviđena su građevinska područja za razvoj naselja, građevinska područja športsko rekreativne namjene, građevinsko područje ugostiteljsko turističke namjene, eksploatacijska polja za izgradnju fotonaponskih elektrana i građevinska područja proizvodne i/ili poslovne namjene.

Može se reći da su građevinska područja naselja, utvrđena spomenutim Planom u odnosu na postojeći broj stanovnika, dovoljno velika za sva naselja.

Gustoća stanovanja, uzimajući u obzir sva naselja i Popis stanovništva iz 2011. godine, općine Klis iznosi 32 st/km².

Sagledavanjem prostorno-razvojnih značajki općine Klis, te njenim resursima, došlo je do potrebe za Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja općine Klis donešenih u rujnu 2009. godine, a objavljene u „Službenom vjesniku Općine Klis“ broj 02/2009.

Veličina građevinskog područja (izgrađenog i neizgrađenog) malo se izmjenila, ali je učinjena supstitucija u pojedinim djelovima, bilo spajanjem ili ukidanjem jednih, te povećavanjem i novoformiranjem drugih, a sve u skladu sa realnim i potrebnim događanjima na terenu.

Smanjivanjem, povećavanjem, novoformiranjem i ukidanjem dijelova građevinskih područja naselja i radnih zona, došlo je do slijedećih izmjena:

1. Smanjio se dio građevnog područja naselja – neizgrađeni dio, na predjelu Zidina, Plitvina i Široke Njive.
2. Povećao se dio građevnog područja naselja – neizgrađeni dio, u blizini naselja Nisko, Bašići i Mihovilovići.
3. Povećao se dio građevnog područja naselja – neizgrađeni dio, na predjelu Rupotine, Gizdići, Mali Broćanac, Ispod grada, Mandirulsa, Tanko Polje, Plitvine, Babini, Zidine i Greben.
4. Povećala se veličina obuhvata gospodarskih zona iz postojećeg PPUO Klis
  - Gospodarska zona Kurtovići – Sjever, do granice sa općinom Dugopolje,
  - Gospodarska zona Kurtovići – Jug, do granice sa općinom Dugopolje,
  - Gospodarska zona Grlo, na području Markezinovih Greda,
  - Mješovita zona Grlo, do brze ceste Split-Dugopolje-Sinj.
5. Novoformirane gospodarske zone prema Izmjenama i dopunama PPUO Klis su:
  - Gospodarska zona Pometeno Brdo,
  - Gospodarska zona Vučevica .
6. Novoformirana je športsko-rekreativna u Kojnskom.

Gospodarska namjena

Navedene zone planiraju se etapno realizirati kroz prostorno-plansku dokumentaciju, i to kroz UPU-a, kojih je za navedenu namjenu propisano 10.

Športsko-rekreativna namjena

Navedena zona planira se etapno realizirati kroz prostorno-plansku dokumentaciju, i to kroz UPU-a, kojih je za navedenu namjenu propisano 1.

Stambena namjena (mješovita)

Propisano je 22. UPU-a stambene namjene na području općine Klis, na većinom neizgrađenom dijelu građevinskih područja.

Groblja

Navedenih 10 groblja planiraju se etapno realizirati kroz prostorno-plansku dokumentaciju.

1. DOSLJEDNOST RAZVOJNIH DOKUMENTATA I PROGRAMA GRADA S PROSTORNIM PLANOM UREĐENJA GRADA

Za prostor cijele općine Klis na snazi je Prostorni plan uređenja općine Klis donešen

u lipnju 2000. godine, a objavljen u "Službenom vjesniku Općine Klis", broj 04/2000, te njegove Izmjene i dopune donešene u rujnu 2009. godine, a objavljene u "Službenom vjesniku Općine Klis" broj 02/2009.

2. PROVEDBA DOKUMENATA PROSTORNOG UREĐENJA LOKALNE RAZINE

Sukladno Zakonu svaki zahvat u prostoru provodi se u skladu s dokumentima prostornog uređenja, posebnim propisima i lokacijskom dozvolom. Lokacijska dozvola je upravni akt koji se izdaje na temelju zakona i propisa donesenih na temelju njega, a u skladu s dokumentom prostornog uređenja i posebnim propisima.

Izdavanje lokacijske dozvole bilo je, do stupanja na snagu Zakona, u nadležnosti Ureda državne uprave u Županiji, Službe za prostorno uređenje, zaštitu okoliša, graditeljstva i imovinsko-pravne poslove. Stupanjem na snagu Zakona, lokacijske dozvole izdaje Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, odnosno upravna tijela županija.

Za prostor općine Klis nadležan je Upravni odjel za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša, Ispostava Solin, na adresi Stjepana Radića 42.

III. OCJENA STANJA I PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE PROSTORNOG RAZVOJA S PLANOM AKTIVNOSTI I PRIJEDLOG POKAZATELJA ZA NAREDNO RAZDOBLJE

1. OCJENA STANJA, TE MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA DALJNJEG PROSTORNOG RAZVOJA OPĆINE U FUNKCIJI REGIONALNIH RAZVOJNIH POTREBA

Općina Klis je specifična po neravnomjernom rasporedu pučanstva, gospodarskih resursa i aktivnosti po pojedinim naseljima. Isto tako, neravnomjerni su i uvjeti življenja, a što je posljedica te činjenice.

Zbog toga je potrebno u djelovima Prostornog plana gdje se razrađuju posebne mjere predvidjeti i primjenu mjera kojima bi se te neravnomjernosti pokušale ublažiti ili barem zaustaviti njihovo daljnje produbljivanje. S obzirom na suženi prostor za osmišljavanje i provođenje tih mjera na razini općine Klis, nužno ih je uskađivati s mjerama na razini Županije i Republike Hrvatske. Prema tomu, posebne mjere s razine općine Klis trebaju dodatno podržavati mjere koje će biti primjenjivane s razine Županije i Republike Hrvatske. Korištenje tih mjera najčešće je uvjetovano između ostalog organizira-

nošću i poduzetnošću lokalnih jedinica samouprave i gospodarskih subjekata na njihovu prostoru.

Polazeći od toga, izuzetno je značajno da lokalne strukture definiraju zadaće i odrede njihove izvršitelje, s ciljem praćenja tih mjera i pravovremenog poticanja i organiziranja zainteresiranih subjekata za njihovo korištenje.

Pored navedenog u prethodnoj točki, a u svrhu ostvarivanja određenih razvojnih ciljeva, na razini općine Klis u navedenom planskom razdoblju biti će nužno primjenjivati određene posebne razvojne mjere kojim će se nastojati rješavati neravnomjernost u razvitku unutar općine.

Gore spomenute razvojne mjere trebaju se sastojati u sljedećem:

1. Nastaviti sa izradom prostorno-planske i projektne dokumentacije u svezi organiziranja lokacija za proizvodno-skladišne građevine i na taj način stvoriti uvjete za brže ishođenje lokacijskih i građevnih dozvola.
2. Izgradnja komunalne infrastrukture na tim područjima kao jedan od temeljnih uvjeta svekolikog razvitka.
3. Uvesti u primjenu novi sustav distribucijskih napona 110, 20 i 0,4/0,23 kV umjesto dosadašnjih 110, 35, 10 i 0,38/0,22 kV.
4. Postojeće vodove 10 kV prenamijeniti za novi nazivni napon 20 kV i to na način da glavni vodovi budu presjeka 3x95 mm² Ač montirani na čelično-rešetkastim stupovima, a odcjepni i priključni vodovi presjeka 3x50 i 3x25 mm² Ač montirani na betonskim stupovima.
5. Planirane kabele 20(10) kV izvoditi jednožilnim kabelima tipa XHE 49 A 3x1x185 mm²
6. Planirane TS 20/0,4 kV u seoskim naseljima graditi kao stupne na betonskim stupovima. U centru općine graditi gradski tip trafostanice standardne izvedbe koje koristi HEP.
7. Postojeće trafostanice prenamijeniti za novi nazivni napon 20/0,4 kV istih tipskih snaga.
8. Mjesne mreže niskog napona u seoskim naseljima izvoditi u pravilu na betonskim stupovima i s izoliranim vodičima u snopu (SKS vodovi) s tim da glavni vodovi budu tipskog presjeka 3x70+71,5+2x16 mm², a priključni vodovi tipa SKS 4x16 mm². U naseljima gradskog tipa i industrijskim zonama mreže izvoditi kabelski, kabelima tipa PP 00A 4x150 mm².
9. Kućne instalacije izvoditi u pravilu jednofazno, osim na posebno traženje trofazno, prema koncepciji i elektroprivrednim tehničkim uvjetima. U nadzemnoj mreži niskog napona seoskih

- naselja primjeniti TT-sustav zaštite, dok u gradskim naseljima i uvjetima kabela mreže treba primjeniti TN-S sustav zaštite. U oba sustava je obavezna ugradnja strujne zaštitne sklopke, a instalacije obavezno izvoditi ugradnjom trećeg, odnosno petog vodiča. Također je kod oba sustava obavezno provesti mjere izjednačenja potencijala.
10. Izgradnja objekata društvenih djelatnosti i društvenog standarda i dodatno subvencioniranje djelatnika u tim oblastima posebice u manje razvijenim dijelovima općine.
  11. Stimuliranje izgradnje obiteljskih kuća, poticanje razvitka mješovitih obiteljskih gospodarstava, raznih vrsta proizvodnog i drugog zanatstva i sl.
  12. Niža stopa (razina) plaćanja naknada ili drugih poreznih obveza iz nadležnosti općine za djelatnosti koje se obavljaju na području općine ili djelatnika koji rade na području općine.
  13. Stimuliranje utemeljivanja i razvitka malog poduzetništva (subvencioniranjem kamata na namjenske kredite i sl.), te kod toga voditi računa o usklađivanju tih mjera s mjerama koje će se donositi na razini Županije i Države.
  14. Stimuliranje utemeljenja i razvitka gospodarskih subjekata i u području proizvodnje i području usluga, čija je djelatnost sukladna suvremenim tržišnim i tehničkim kretanjima i posebice onih koji će imati izravnih ili neizravnih pozitivnih utjecaja na razvitak ostalog gospodarstva i ukupni društveni razvitak.
  15. Poticanje utemeljenja i razvitka onih vrsta proizvodnji i usluga koje će doprinostiti obogaćivanju turističkih ponuda (tvrđava Klis, seoski turizam i sl.).
16. Poticanje mladih nadarenih i ambicioznih učenika i studenata s područja općine i praćenje njihovog razvitka, a u cilju njihovog budućeg angažiranja na ključnim mjestima u gospodarskim subjektima ili u društveni djelatnostima.
- Osim gore navedenih uvjeta svaka izgradnja elektroenergetskih objekata mora biti usklađena sa odredbama iz slijedećih zakona i propisa:
1. Zakon o prostornom uređenju i gradnji, "Narodne novine" RH, broj 76/07, 38/09, 55/11,90/11, 50/12 i 55/12
  2. Zakon o zaštiti od požara, "Narodne novine" RH, broj 92/10.
  3. Zakon o zaštiti na radu, "Narodne novine" RH, broj 59/96, 94/96, 114/03, 100/04, 86/08, 116/08 i 75/09.
  4. Pravilnik o zaštiti od elektromagnetskih polja, "Narodne novine" RH, broj 98/11.
- I na kraju potrebno je upozoriti na potrebu kontinuiranog praćenja navedenih mjera u budućnosti s ciljem njihova usklađivanja s aktualnim kretanjima i prilagođavanju mjera koje će se donositi na razini Splitsko-dalmatinske županije i Republike Hrvatske.

2. PLAN AKTIVNOSTI ZA UNAPREĐENJE PROSTORNOG RAZVOJA

2.1. Prijedlog i razlozi izrade, odnosno Izmjena i dopuna dokumenata prostornog uređenja na lokalnoj razini

Na prostoru općine Klis važeći prostorni planovi su:

Naziv dokumenta prostornog uređenja	Obuhvat (ha)	Izrađivač stručnog prijedloga	Donošenje	Status
I. STRATEGIJA I PROGRAM PROSTORNOG RAZVITKA REPUBLIKE HRVATSKE				
STRATEGIJA I PROGRAM PROSTORNOG RAZVITKA REPUBLIKE HRVATSKE	Republika Hrvatska	Zavod za prostorno planiranje MZOPU	29.10.1997.	NA SNAZI
II. PROSTORNI PLAN ŽUPANIJE SPLITSKO-DALMATINSKE				
PROSTORNI PLAN ŽUPANIJE SPLITSKO-DALMATINSKE	Područje današnje Županije	Zavod za prostorno uređenje ŽSD	Službeni glasnik Županije splitsko-dalmatinske 1/03, 8/04, 5/05, 5/06, 13/07	NA SNAZI

Naziv dokumenta prostornog uređenja	Obuhvat (ha)	Izrađivač stručnog prijedloga	Donošenje	Status
III. PROSTORNI PLAN UREĐENJA GRADA				
PROSTORNI PLAN UREĐENJA općine Klis	Područje današnje općine Klis	GISPLAN - Split	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 4/2000	NA SNAZI
IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA UREĐENJA općine Klis	Područje današnje općine Klis	ARCHING - Split	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 2/2009	NA SNAZI
IV. DETALJNI PLANOVI UREĐENJA				
DETALJNI PLAN PROŠIRENJA GROBLJA broj 19	2,00 ha	ARCHING - Split	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 9/2010	NA SNAZI
URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA - VUČEVICA broj 26	46,83 ha	ARCHING - Split	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 3/2012	NA SNAZI
URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA - VUČEVICA broj 22	62,66 ha	ARCHING - Split	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 3/2012	NA SNAZI
URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA - KURTOVIĆI SJEVER broj 29	22,00 ha	ARCHING - Split	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 9/2010	NA SNAZI
URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA – Tehnološki park broj 25	55,00 ha	URBANISTIČKI INSTITUT - Zagreb	VJESNIK službeno glasilo Općine Klis broj 6/2010	NA SNAZI

Na prostoru općine Klis prostorni planovi koji su trenutno u izradi su:

Naziv dokumenta prostornog uređenja	Obuhvat (ha)	Izrađivač stručnog prijedloga	Donošenje	Status
IV. DETALJNI PLANOVI UREĐENJA				
DETALJNI PLAN UREĐENJA CENTRA KLIS broj 34	10,19 ha			U IZRADI

Naziv dokumenta prostornog uređenja	Obuhvat (ha)	Izrađivač stručnog prijedloga	Donošenje	Status
V. URBANISTIČKI PLANOVI UREĐENJA				
URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA - PRUGOVO broj 27	27,45 ha			U IZRADI

Kako je prostorno planska dokumentacija općine Klis relativno novijeg datuma postojeća prostorno planska rješenja preispitana su u odnosu na postojeće probleme naselja, posebne glede dispozicije i veličine građevinskog područja. Naime, veličina građevinskog područja nije u direktnoj korespondenciji s brojem stanovnika ni demografskim prognozama za naredno dulje razdoblje. Takva prostorna dispozicija naselja rezultat je tradicijske rastakane strukture naselja koja se formiraju u pravilu od više zasebnih zaselaka. Time je omogućeno naseljavanje šireg područja, posebno onoga od primarnog značenja uz okosnicu razvitka (uzdužna okosnica).

Unatoč postojanju relativno uredne prostorno planske dokumentacije evidentni su značajni problemi u oblasti prostornog uređenja na prostoru općine Klis:

1. Zaštiti kulturno-povijesnih cjelina i pojedinačnih spomenika te dijelova prirode nije poklonjena odgovarajuća briga u aktivnostima uređenja prostora. Izostalo je konačno rješavanje problema otpadnih voda,
2. Pitanje odvoza komunalnog otpada nije riješeno na cijelom području općine Klis;
3. Planske postavke u odnosu na novonastale imovinsko-pravne odnose prema novom zakonodavstvu te mogućnost ostvarenja planiranih sadržaja u sadašnjim okolnostima raspolaganja imovinom, što je složen i dugotrajan proces, čini kočnicu u planiranju uređenja prostora;
4. Prostorni plan predviđa da će u planskom razdoblju cestovni promet imati prioritetnu ulogu u povezivanju prostora općine Klis kao i povezivanja sa širim područjem Županije. Osim toga, izgradnjom novih te dovršenjem ili modernizacijom postojećih cestovnih pravaca doprinjeti će se boljoj povezanosti dijelova naselja te rasteretiti izgrađeni dijelovi od tranzitnog prometa.
5. U općini Klis nije riješeno razgraničenje građevinskog, poljoprivrednog i šumskog zemljišta. To stvara velike probleme svim subjektima u čijem je interesu i u čijoj je nadležnosti zemljište. Taj problem je potrebno riješiti u suradnji i dogovoru sa nadležnim ministarstvima, Hrvatskim šumama i drugim subjektima; Razgraničenje zemljišta trebalo bi izvršiti po važećem Prostornom planu.

6. Odlagalište inertnog i građevinskog otpada nije riješeno na odgovarajući način.

Iz rečenog nametnula se potreba za izmjenama i dopunama postojećeg Prostornog plana uređenja općine Klis.

Temeljem Izvješća o stanju u prostoru i Prostornoga plana uređenja općine Klis u slijedećem četverogodišnjem razdoblju, provodit će se uređenje prostora općine.

Izvješće u slijedećem četverogodišnjem razdoblju predlaže izradu dokumenata prostornoga uređenja užih područja kako slijedi, i to prema navedenim namjenama:

Zona	Namjena	Broj	Plan
Bilobrci Zapad	naselje	1.	UPU
Bilobrci Istok	naselje	2.	UPU
Grubišići-Dolac	naselje	3.	UPU
Korušce Sjever	naselje	4.	UPU
Korušce Jug	naselje	5.	UPU
Dugobabe Istok	naselje	6.	UPU
Vučevica	naselje	7.	UPU
Veliki Bročanac	naselje	8.	UPU
Mali Bročanac	naselje	9.	UPU
Prugovo Zapad	naselje	10.	UPU
Prugovo Istok	naselje	11.	UPU
Prugovo Jug 1	naselje	12.	UPU
Prugovo Jug 2	naselje	13.	UPU
Konjsko Zapad 1	naselje	14.	UPU
Konjsko Zapad 2	naselje	15.	UPU
Konjsko Sjever	naselje	16.	UPU
Konjsko Istok	naselje	17.	UPU
Konjsko Jug	naselje	18.	UPU
Klis	groblje	19.	DPU
Gizdići	naselje	20.	UPU

Zona	Namjena	Broj	Plan
Mezanovac	naselje	21.	DPU
Vučevica Zapad	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	22.	UPU
Vučevica	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	23.	UPU
Vučevica Istok	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	24.	UPU
Vučevica Jug 1	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	25.	UPU
Vučevica Jug 2	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	26.	UPU
Prugovo	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	27.	UPU
Grlo-Klis	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	28.	UPU
Izmjene i dopune Kurtovići Sjever	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	29.	UPU
Kurtovići Jug 1	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	30.	UPU
Kurtovići Jug 2	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	31.	UPU
Majdan	Gospodarska – proizvodno-poslovna (I,K)	32.	UPU
Konjsko	šport i rekreacija	33.	UPU
Centar Klis	naselje	34.	DPU

Donošenje dokumenata prostornoga uređenja iz prethodnoga stavka proizlazi iz Zakona o prostornome uređenju i gradnji, Prostornoga plana Splitsko-dalmatinske županije i potreba općine Klis, te je isto tako potrebno u postupku Izmjena i dopuna Prostornog plana uređenja općine Klis potrebno planirati zonu športsko-rekreacijske namjene u Klis – Kosi.

Kartografski prikaz sa granicama obuhvata navedenih dokumenata prostornoga uređenja je

prikazan u Prostornom planu uređenja općine Klis ("Službeni vjesnik Općine Klis" broj 4/2000, 2/09).

2.2. Prijedlog izrade drugih razvojnih dokumenata i programa (studije istraživanja, razvojne koncepcije) s osnovnim polazištima

Od razvojnih dokumenata i programa Općina Klis je izradila slijedeće dokumente:

- Procjenu ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša od katastrofa i velikih nesreća,
- Program ukupnog razvoja.

U postupku izrade su slijedeći dokumenti:

- Plan i procjena zaštite od požara,
- Plan gospodarenja otpadom.

Općina Klis planira izraditi:

- Plan civilne zaštite i spašavanja,
- Studiju o mogućim lokacijama i opravdanosti odlagališta za inertni i građevinski otpad na području općine Klis,
- Arhitektonsko-urbanističko rješenje centralnog dijela Klisa.

2.3. Prioritetne aktivnosti u provođenju dokumenata prostornog uređenja (sanacija degradiranih područja, sprječavanje negativnih procesa i ostvarivanje uvjeta za daljnji prostorni razvoj)

Drugim Izmjenama i dopunama Prostornog plana uređenja općine Klis ostvarit će se uvjeti za daljnji prostorni razvoj općine Klis, te su one prioritarna aktivnost.

2.4. Aktivnosti za unapređenje sustava prostornog uređenja

Jedna od aktivnosti za unapređenje sustava prostornog uređenja je i izrada ovoga Izvješća o stanju u prostoru općine Klis.

Općina Klis je donijelo posljednje dokumente za praćenje stanja u prostoru (Izvješće o stanju u prostoru i Program mjera za unapređenje stanja u prostoru za razdoblje od 2008. do 2012. godine) te su objavljeni s u "Službenom vjesniku Općine Klis", broj 1/2008 od 17. ožujka 2008.

2.5. Program izgradnje i rekonstrukcije (projekti infrastrukture)

Izvješćem se predviđa slijedeći program gradnje i rekonstrukcije građevina na području općine Klis u sljedećem četverogodišnjem razdoblju. Programi gradnje se razlikuju prema načinu financiranja.

U skladu sa odredbama Zakona o komunalnom gospodarstvu ovim Izvješćem predviđaju se aktivnosti na uređenju građevinskog zemljišta koje obuhvaćaju:

- aktivnosti na održavanju uređenog građevinskog zemljišta,
- aktivnosti uređenja građevinskog zemljišta izgradnjom i dogradnjom objekta i uređaja komunalne infrastrukture.

Uređeno građevinsko zemljište u naseljima i radnim zonama trebaju udovoljavati kriterijima naplate komunalne naknade.

Stanje u oblasti komunalne infrastrukture na području općine djelomično zadovoljava.

Prostorni plan utvrđuje prostor i uvjete za gradnju i uređenje:

- cestovne i željezničke mreže i prometnih objekata,
- elektroenergetske mreže i objekata elektroopskrbe,
- alternativnih izvora energije,
- mreže i uređaja vodoopskrbe i odvodnje,
- mreže telekomunikacija.

Koridori elektroenergetskih vodova trebaju se odrediti s obzirom na dva uvjeta:

- zadovoljenje tehničko-tehnoloških kriterija,
- sprječavanje nepovoljnog utjecaja na okoliš.

U nenastanjenim područjima preporuča se osigurati koridore za prolaz dalekovoda, širine ovisne o nazivnom naponu:

- za DV 10(20) kV koridor širine 2x15 m,
- za DV 35 i 110 kV koridor širine 2x20 m,
- za DV 2x110 kV koridor širine 2x25 m,
- za DV 220 i 400 kV koridor širine 2x30 m,
- za DV 2x220 kV koridor širine 2x40 m,
- za DV 2x400 kV koridor širine 2x25 m.

Osim preporučenih širina koridora kod približavanja vodova drugim objektima ili prelaska prometnica, ali i kod međusobnih križanja vodova obavezno je pridržavati se sigurnosnih visina i udaljenosti prema tehničkim normativima za izgradnju nadzemnih vodova nazivnih napona od 1 kV do 400 kV.

Ispod i u blizini dalekovoda, posebno u navedenim koridorima nebi trebalo dozvoliti bilo kakvu izgradnju stambenih, poslovnih pa ni industrijskih objekata.

U okviru pojedinih konzumnih područja lokacije trafostanica su određene približno, a precizne lokacije će biti definirane planovima nižeg reda, odnosno u postupku izdavanja lokacijske dozvole.

Za sve trafostanice je potrebno osigurati pristup kamionima.

Cestovni i željeznički promet

Prostorni plan predviđa da će u planskom razdoblju cestovni promet imati prioritarnu ulogu u povezivanju prostora općine Klis kao i povezivanja sa širim područjem Županije.

Osim toga, izgradnjom novih, te dovršenjem ili modernizacijom postojećih cestovnih pravaca doprinjeti će se boljoj povezanosti dijelova naselja te rasteretiti izgrađeni dijelovi od tranzitnog prometa.

PPU osigurava koridore za buduću izgradnju i uređenje cestovne mreže i to:

- brze ceste Solin - Klis - Sinj (dogradnja drugog kolnika, 4,2 km),
- brze ceste - spojna cesta D8 - čvor Vučevica (A1) (2,8 km),
- županijske ceste Ž-6114, dionica Nisko - Kladnjice (2,0 km),
- nerazvrstane ceste u širem koridoru državne ceste D-511 (6,5 km),
- spojna cesta Gizdovac - Dugobabe - Vučevica (5,0 km),
- brza cesta - obilaznica Solina (1,4 km).

U slijedećim Izmjenama i dopunama osigurati će se uvjeti za izgradnju nove nerazvrstane ceste Gizdići - Žure - Kosa (5,0 km).

PPU osigurava koridore za buduću izgradnju i uređenje cestovne mreže i to:

- Širine infrastrukturnih koridora neizgrađenih prometnica ili prometnica u gradnji iznose prema zakonu.

Kroz područje općine Klis planira se i trasa Jadranske magistralne željeznice.

Pružanje kategoriziranih cesta na dijelu gdje one prolaze prostorom planiranih gospodarskih zona može se po potrebi uskladiti s planiranom prometnom mrežom, što će se definirati prostorno-planskom dokumentacijom gospodarske zone.

Unutar utvrđenih koridora planiranih cesta kao i planiranih cesta koje su prikazane bez koridora nije dozvoljena gradnja do ishođenja lokacijske dozvole (ili izrade detaljnog plana uređenja) za prometnicu (ili njen dio na koji je orijentirana planirana građevina). Nakon ishođenja lokacijske dozvole odnosno zasnivanja građevinske parcele ceste (ili izrade detaljnog plana uređenja), odrediti će se zaštitni pojasevi prema Zakonu o javnim ce-

stama, a prostor izvan zaštitnog pojasa priključiti će se susjednoj namjeni. Isto vrijedi i za zemljište iznad tunela.

U zaštitnom pojasu postojećih javnih cesta moguća je gradnja pratećih uslužnih objekata (PUO) za pružanje usluga vozačima i putnicima (ugostiteljstvo, trgovine, benzinske postaje, servisi, reklamni panoji i sl.) prema uvjetima i načinu korištenja cestovnog zemljišta propisanih Zakonom o javnim cestama i propisima donjetim temeljem istog, a s obzirom na stupanj izgrađenosti i mogućnosti korištenja razvrstavaju se u četiri kategorije označene od A – D.

1. Najniža razina opremljenosti PUO-a označena je kategorijom D i omogućuje parkiranje na odmorištu, eventualno sa korištenjem WC-a ili moguću minimalnu komercijalnu uslugu. Ovoj kategoriji pripadaju i ugibališta za zaustavljanje vozila u nuždi (SOS ugibališta).
2. Prateći uslužni objekt C kategorije sastoji se od benzinske postaje i parkirališta.
3. Prateći uslužni objekt B kategorije uz benzinsku postaju i parkiralište ima izgrađeni restoran, cafe bar, trgovinu ili slični komercijalni sadržaj.
4. Prateći uslužni objekt najviše razine opremljenosti označen je kategorijom A, a sastoji se osim sadržaja u kategoriji B i sadržaja za smještaj, sa sportskim i drugim rekreativnim sadržajima.

Prateći uslužni objekti lociraju se uz državne ceste temeljem Izmjena i dopuna projekata ceste, a na cestovnom i privatnom zemljištu, formirajući jedinstvenu parcelu. Njihova međusobna udaljenost usklađuje se sa prometnim potrebama i mogućnostima, ovisno o terenskim prilikama, posebno u blizini većih gradova i naselja, vodeći računa i o blizini interesantnih spomeničkih, kulturnih i prirodnih znamenitosti. Prateći uslužni objekti ne moraju biti prikazani u grafičkim prilogima plana.

Odmorišta, a u njima i svi sadržaji, pa i komercijalni smatraju se sastavnim dijelom javne ceste sukladno članku 3., alineja 5. Zakona o javnim cestama ("Narodne novine", broj 180/04).

U zaštitnom pojasu javnih cesta može se formirati neizgrađeni dio građevinske čestice, odnosno uređivati parkirališta, vrtovi s niskim zelenilom, ogradni zidovi i sl., ali na način da se ne umanjuje preglednost ili sigurnost prometa i prema posebnim uvjetima.

Lokalne ceste kao i ostale nerazvrstane prometnice trebaju osigurati barem jednostrani pješački hodnik minimalne širine 1,5 m osim gdje izgrađeni objekti to ne dozvoljavaju, ali najmanje 0,5 m.

Iznimno, u izgrađenim građevinskim područjima gdje drugačije nije moguće, dozvoljava se izgradnja nerazvrstane ceste minimalne širine 2,5 m uz obvezu izgradnje naizmjenične regulacije prometa svjetlosnim prometnim znakovima (semafori) ili mimoilaznica na doglednim udaljenostima.

Prostorni plan predviđa daljnji razvoj sustava javnog gradskog prijevoza koji treba pokrivati mrežu javnih i dijela nerazvrstanih cesta. Uvjete za utvrđivanje lokacije i uvjete za projektiranje autobusnih stajališta na javnim cestama određuju propisi doneseni temeljem Zakona o javnim cestama.

Potreban broj parkirališnih mjesta potrebno je osigurati u sklopu parcele, na zasebnoj građevinskoj čestici ili uz prometnicu.

Površine parkirališta unutar zone planirane su unutar svake parcele, poštujući kriterije osiguranja dovoljnog broja parkirnih mjesta u skladu s propisanim normama, odnosno namjenom objekata.

Za izgradnju građevina gospodarske, javne i društvene namjene, te športsko-rekreacijske namjene potrebno je utvrditi potrebu osiguranja parkirališnih mjesta prema slijedećim normativima:

namjena građevine	broj mjesta na	potreban broj mjesta
Stambena	svaki stan	1,5
Stambeno-poslovna	50 m ² poslovnog prostora	1
Industrija i skladište	1 zaposleni	0,45
Uredski prostori	1000 m ² korisnog prostora	20
Trgovina	1000 m ² korisnog prostora	40
Banka, pošta, usluge	1000 m ² korisnog prostora	40
Ugostiteljstvo i turizam	1000 m ² korisnog prostora	15
Višenamjenske dvorane	1 posjetitelj	0,15
Športske građevine	1 posjetitelj	0,20
Društvene djelatnosti	1000 m ² korisnog prostora	20

Elektroopskrba

PPU predviđa u izgrađenim djelovima središta općine graditi mjesne TS 10(20)/0,4 kV u kabelskoj izvedbi tipske snage 630 kVA, a u zagorskim

naseljima pretežito stupne TS 10(20)/0,4 kV odgovarajuće snage.

Postojeće TS 35/10 kV prenamjeniti će se u TS 110/10(20) kV, a postojeće DV 35 kV, u glavne vodove 20(10) kV ili ako se ne uklapaju u sustav postupno ukloniti.

Temeljem potreba prostornog razvoja ukupno je potrebno 61 TS 10(20)/0,4 kV i to:

- 27 postojeće TS 10/0,4 kV,
- 9 interventnih TS 10(20)/0,4 kV,
- 25 uvjetovanih planiranom izgradnjom i prostornim razvojem.

Postojeća prijenosna električna mreža napona 110, 220 i 400 kV planira se proširiti za najmanje još 2 dvostruka DV i to:

- dvostruki DV 110 kV za priključak planirane TS 110/10(20) kV Kaštel Stari,
- dvostruki DV 220 kV za priključak postojećeg DV 220 kV HE Zakučac-Šibenik u TS 400/220 /110 kV Konjsko.

Koridori elektroenergetskih vodova trebaju se odrediti s obzirom na dva uvjeta:

- zadovoljenje tehničko-tehnoloških kriterija,
- sprječavanje nepovoljnog utjecaja na okoliš.

U nenastanjenim područjima preporuča se osigurati koridore za prolaz dalekovoda, širine ovisne o nazivnom naponu:

- za DV 10(20) kV koridor širine 2x15 m (min. 20 m),
- za DV 35 i 110 kV koridor širine 2x20 m (min. 30 m),
- za DV 220 i 400 kV koridor širine 2x25 m (min. 40 m).

Osim preporučenih širina koridora kod približavanja vodova drugim građevinama ili prelaska prometnica, ali i kod međusobnih križanja vodova obavezno je pridržavati se sigurnosnih visina i udaljenosti prema tehničkim normativima za izgradnju nadzemnih vodova nazivnih napona od 1 kV do 400 kV.

U zaštitnim pojasevima nadzemnih dalekovoda nije dozvoljena gradnja ni rekonstrukcija objekata bez prethodne suglasnosti nadležne elektroprivredne organizacije.

Za sve trafostanice je potrebno osigurati pristup kamionima. Veličina parcele za TS 10/0,4 kV je minimalno 7x6 m, a za TS 110/10-20 kV minimalno 50x60 m.

Koridori komunalne infrastrukture planirani su unutar kolnika i kolno-pješačkih prometnica.

Predviđeni su zatvoreni kanali, okruglog presjeka, koji duž trase imaju odgovarajuće šahte – okna s pokrovnom pločom u koju se ugrađuje lijevano-željezni poklopac vidljiv na prometnoj površini s istom kotom nivelete.

Objekti crpnih stanica su podzemni od armiranog betona, s nadzemnim dijelom objekta do visine max 4,0 m radi prostora za ugradnju trafostanice, sanitarnog čvora, te prostora za automatiku.

PPU predviđa gdje je god to moguće polaganje kabelskih vodova (SN – 10-35 kV, NN – 0,4 kV) pod zemljom odnosno u profile prometnica.

Kroz PPU, a u obuhvatu općine Klis planirani su alternativni izvori energije, i to kroz dva (2) vjetroparka, o kojih se jedan nalazi na Pometenom brdu (izgrađeno izvoriste energije), a drugi na Kočinjem brdu (planirano – provode se istraživanja).

U obuhvatu općine Klis je također planirana izgradnja jednog solarnog polja na području zone u Vučevici broj 22 koje će se provesti u slijedećim Izmjenama i dopunama PPU-a općine Klis, a nakon što se iste ugrade u Izmjene i dopune Županijskog plana.

Vodoopskrba i odvodnja

Vodoopskrba područja općine Klis rješava se sa dva vodoopskrbna sustava: (i) vodoopskrbnim sustavom s izvorišta rijeke Rude kojim se opskrbljuje zagorski dio općine i (ii) vodoopskrbnim sustavom s rijeke Jadro kojim se opskrbljuje naselje Klis.

Mogućnosti poradi poboljšanja vodoopskrbe općine Klis su:

- mogućnost napajanja s izvorišta rijeke Čikole s prstenom u Vučevici i novom crpnom stanicom i rezervoarom u Orošnjaku (područje Vučevica),
- spoj vodoopskrbnih sustava Rude i Jadra s prstenom u Kurtovićima,
- spoj Lečevica – Korusice,
- spoj Korusice – Vučevica,
- izgradnja vodoopskrbnog sustava visoke zone Klis sa Kurtovićima,
- izgradnja vodoopskrbnog sustava naselja Greben.

Rješenjem vodoopskrbe općine Klis locira se vodozahvat i ključni objekti vodoopskrbe: uređaj za kondicioniranje (Kunčeva greda), vodoopskrbni sustav visoke zone naselja Klis, glavne crpne stanice, glavni dovodni cjevovodi, opskrbeni cjevovodi i glavne vodospreme, svi na području općine Klis. Rezerviraju se infrastrukturni koridori, uključujući i potrebni prostor sanitarne zaštite.

Za gradnju novih ili rekonstrukciju postojećih vodoopskrbnih građevina potrebno je osigurati kolni pristup do parcele građevine te zaštitnu, transparentnu ogradu visine do najviše 2,00 m. Najmanja udaljenost građevine od ruba parcele iznosi 2,00 m.

Trase glavnog dovodnog i opskrbnog cjevovoda moraju se zaštititi sanitarnim koridorom po 5 metara sa svake strane od osi cjevovoda, a svako uređivanje prostora u ovom koridoru uvjetuje se ishodenjem suglasnosti od nadležne vodoprivredne organizacije.

Dijelove mreže potrebno je rekonstruirati s obzirom na usvojeni minimalni presjek cijevi od 100 mm, koji zadovoljava istovremeni rad dvaju protupožarnih hidranata. Također treba dograđivati vodovodnu mrežu, vodeći računa o hidrantima zbog protupožarne zaštite.

Trase planiranih cjevovoda treba locirati u koridoru prometnice, po mogućnosti u kolniku, nogostupu ili zelenom pojasu, što će se definirati kroz izvedbenu dokumentaciju. Trasa novo predviđenog magistralnog cjevovoda uz auto cestu A1 voditi u koridoru ceste, a s prolaskom ispod napravljenih propusta na cesti. Dubinu ukopavanja usvojiti minimum 1,00 m računajući od tjemena cijevi do nivelete prometnice.

U svim čvorovima predvidjeti betonske šahte za smještaj zasuna i fazonskih komada, s pokrovnim pločom i poklopcem za silaz.

Moguća su odstupanja od predviđenih trasa vodovoda određenih ovim Planom, ukoliko se tehničkom razradom dokaže racionalnije i pogodnije rješenje.

Svaka postojeća i novo planirana građevina mora imati osiguran priključak na vodoopskrbni sustav. Pojedinačni kućni priključci izvode se kroz pristupne putove do građevinskih parcela. Isto se odnosi i na hidrantsku mrežu.

Sve građevine na vodoopskrbnom sustavu projektiraju se i izvode sukladno posebnim propisima. Nije dopušteno projektiranje i građenje vodoopskrbne mreže na način kojim bi se štetilo građenju građevina na građevnim česticama kako bi se spriječilo eventualno naknadno izmještanje uvjetovano gradnjom planirane građevine.

Do izgradnje vodoopskrbnog sustava koriste se postojeće cisterne.

Pored korištenja vode iz vodoopskrbnih sustava PPU općine Klis utvrđuje potrebu razvoja i drugih oblika vodoopskrbe, prije svega opskrbu vodom putem prikupljanja kišnice. Isto tako izgradnjom

kanalizacije i uređaja za pročišćavanje otpadnih voda upotrebljenu i pročišćenu vodu može se koristiti za navodnjavanje.

Područje općine Klis se sa stanovišta odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda dijeli u tri cjeline:

- područje rijetke izgradnje i malog broja stanovnika (Nisko, Brštanovo, Korušce, Dugobabe, Vučevica, Bročanac, Prugovo i Konjsko),
- područje gušće izgradnje i veće koncentracije stanovništva (Klis),
- područje radnih zona (sjeverni dio naselja Klis, Vučevica i Prugovo).

PPU utvrđuje da se naselje Klis, kao i poduzetničke zone Kurtovići jug 1, Kurtovići jug 2 i Kurtovići sjever spajaju na kanalizacijski sustav Split-Solin. Poduzetničke zone Kurtovići jug 1, Kurtovići jug 2 i Kurtovići sjever, preko crpnih stanica spajaju se na kanalizacijski sustav Split-Solin. Ostala područja općine Klis rješavati lokalnim, individualnim sustavima skupljanja i pročišćavanja otpadnih voda. Potrebno je napraviti studiju s ekonomskim pokazateljima za veće poduzetničke zone (Vučevica), kao i naselja Prugovo o isplativosti gradnje kanalizacijskog sustava za Vučevicu, koje spajati na kanalizacijski kanalizacijski sustav Kaštela-Trogir, a za Prugovo na kanalizacijski sustav Split-Solin.

Za pojedinačne objekte to je izgradnja septičkih jama. Objedinjavanjem više pojedinačnih stambenih objekata mogu se graditi lokalni kanalizacijski sustavi kojima se otpadne vode objedinjavaju lokalno na najpovoljnijoj lokaciji, pročišćavaju, koriste i/ili ispuštaju na teren. Preporuča se izgradnja malih laguna s vremenom zadržavanja vode više od 30 dana. Voda iz ovakvih uređaja može se koristiti za navodnjavanje čime se spriječava direktno otjecanje u podzemlje i time osigurava visoka sanitarna zaštita izvorišta Jadra.

Područje gušće izgradnje (naselje Klis) rješava se u sklopu rješenja kanalizacijskog podsustava Solin. Ovo je sustav razdjelnog tipa, kojim se sve otpadne vode ovog područja sakupljaju, odvoje do crpne stanice Solin putem koje se prepumpavaju u tunel Stupe. Sve otpadne vode ovog područja sakupljaju se jedinstvenim kanalizacijskim sustavom Split-Solin, odvoje na centralni uređaj kod TTTS-a u Stobreču i ispuštaju poslije pročišćavanja dugim podmorskim ispustom u Brački kanal. U planu je da se napravi projekt za izgradnju lokalne mreže odvodnje naselja Klis.

Prostorni plan predviđa da se oborinske vode ispuštaju u postojeće regulirane potoke, potom u more, sve uz odgovarajući tretman (separatori masnoće).

Za područja radnih zona graditi će se tri odvojene kanalizacije: kanalizacija fekalnih otpadnih voda, kanalizacija tehnoloških otpadnih voda i oborinska kanalizacija.

Objekti koji se grade na području naselja Klis gdje još nije izgrađena kanalizacijska mreža, do izgradnje iste moraju sve otpadne vode odvoditi u zatvorene septičke jame.

Uređenje voda i zaštita vodnog režima

U svrhu tehničkog održavanja, te radova građenja uz bujične vodotoke treba osigurati inudacijski pojas minimalne širine od 3,0 m od gornjeg ruba korita, odnosno ruba čestice javnog vodnog dobra. U inudacijskom pojasu zabranjena je svaka gradnja i druge radnje kojima se može onemogućiti izgradnja i održavanja vodnih građevina.

U posebnim slučajevima se inudacijski pojas može smanjiti, ali to bi trebalo utvrditi vodopravnim uvjetima za svaki objekt posebno. Svaki vlasnik, odnosno korisnik objekta ili parcele smještene uz korito vodotoka ili čestice javnog vodnog dobra dužan je omogućiti nesmetano izvršavanje radova na čišćenju i održavanju korita vodotoka. Ne smije izgradnjom predmetne građevine ili njenim spajanjem na komunalnu infrastrukturu umanjiti propusnu moć vodotoka, niti uzrokovati eroziju u istom. Ne smije za vrijeme izvođenja radova niti privremeno odlagati bilo kakav materijal u korito vodotoka.

Privremena neregulirana korita povremenih bujičnih vodotoka i oborinskih kanala potrebno je regulacijskim radovima povezati i urediti, a sve u skladu s vodopravnim uvjetima i ostalim aktima i planovima predviđenih Zakonom o vodama. Projektno rješenje uređenja korita sa svim potrebnim objektima, maksimalno smjestiti na česticu "javno vodno dobro" iz razloga izbjegavanja imovinsko – pravnih sporova kao i razloga prilagodbe uređenja važeće prostorno-planske dokumentacije, a koja će istovremeno omogućiti siguran i blagovremen protok voda vodotoka, te održavanje i čišćenje istog.

U iznimnim slučajevima, a u svrhu osiguranja i formiranja što kvalitetnijeg prometnog koridora budućih prometnica, predviđa se regulacija ili izmještanje vodotoka u obliku odgovarajuće otvorene ili natkrivene armirano-betonske kinete (min. propusne moći 100-god. velike vode) i na način koji će omogućiti njeno što jednostavnije održavanje i čišćenje.

Trasu natkrivene kinete u sklopu prometnice u pravilu postaviti uz jedan rub prometnice ili ispod nogostupa kako bi ostao osiguran pojas za česticu

javnog vodnog dobra. Izradu projektnog rješenja treba uskladiti sa stručnom službom Hrvatskih voda.

Na mjestima gdje trasa prometnice poprečno prelazi preko bujičnih vodotoka i odvodnih kanala predvidjeti mostove ili propuste dimenzija koje će nesmetano propustiti mjerodavne protoke. Ukoliko je potrebno predvidjeti i rekonstrukciju postojećih propusta zbog male propusne moći ili dotrajalosti. Treba predvidjeti oblaganje ulijeva i izljeva novoprojektiranih ili rekonstruiranih propusta u min. dužini 3,0 m, odnosno izraditi tehničko rješenje eventualnog upuštanja "čistih" oborinskih voda u korita vodotoka kojim će se zaštititi korita od erozije i neometan protok vodotoka. Detalje upuštanja oborinskih voda investitor treba usuglasiti sa stručnim službama Hrvatskih voda.

Tijekom izvođenja radova potrebno je osigurati neometan protok kroz korito vodotoka. Na mjestima gdje prometnica prolazi preko reguliranog korita vodotoka, treba odrediti na način kojim se neće umanjiti slobodan profil korita, kojim će se osigurati statička stabilnost postojećih kineta, zidova ili obalo utvrde, odnosno kojim se neće poremetiti postojeći vodni režim. Os mosta ili propusta postaviti što okomitije na uzdužnu os korita, a širina istog treba biti dovoljna za prijelaz planiranih vozila. Konstrukcijsko se rješenje mosta ili propusta treba funkcionalno i estetski uklopiti u sadašnje i buduće urbanističko rješenje tog prostora.

Polaganje objekata infrastrukture (kanalizacija, vodovod, električni i telekomunikacijski kablovi itd.) zajedno sa svojim oknima i ostalim pratećim objektima uzdužno unutar korita vodotoka, odnosno čestice javnog vodnog dobra nije dopušteno. Vođenje trase paralelno s koritom vodotoka izvesti na minimalnoj udaljenosti kojom će se osigurati statička i hidraulička stabilnost reguliranog korita, te nesmetano održavanje ili buduća rekonstrukcija korita. Kod nereguliranih korita, udaljenost treba biti minimalno 3,0 m od gornjeg ruba korita, odnosno ruba čestice javnog vodnog dobra zbog osiguranja inducijskog pojasa za buduću rekonstrukciju.

Poprečni prijelaz pojedinog objekta linijske infrastrukture preko korita vodotoka po mogućnosti je potrebno izvesti iznad u okviru konstrukcije mosta ili propusta. Mjesto prijelaza izvesti poprečno i po mogućnosti što okomitije na uzdužnu os korita. Ukoliko instalacije prolaze ispod korita, investitor je dužan mjesta prijelaza osigurati na način da je uvuče u betonski blok čija će gornja kota biti 0,5 m ispod kote reguliranog ili projektiranog dna vodotoka. Kod nereguliranog korita, dubina iskopa rova

za kanalizacijske cijevi treba usuglasiti sa stručnom službom Hrvatskih voda. Na mjestu prokopa obloženog korita vodotoka ili kanala, izvršiti obnovu obloge identičnim materijalom i na isti način. Teren devastiran radovima na trasi predmetnih instalacija i uz njihovu trasu, dovesti u prvobitno stanje kako se ne bi poremetilo površinsko otjecanje.

Telekomunikacije

Planom se predviđa proširenje mreže telekomunikacija do stupnja koji će omogućiti dovoljan broj priključaka i maksimalan broj spojnih veza.

Sve mjesne i međumjesne telekomunikacijske veze (mrežni kabeli, svjetlovodni i koaksijalni kabeli) u pravilu se trebaju polagati u koridorima postojećih odnosno planiranih prometnica.

Građevine telefonskih centrala i ostali TK uređaji planiraju se kao samostalne građevine na vlastitim građevnim česticama ili unutar drugih građevina kao samostalne funkcionalne cjeline.

Svaka postojeća i novoplanirana građevina treba imati osiguran priključak na TK mrežu.

Mobilnom telefonijom potrebno je postići dobru pokrivenost područja, tj. sustavom baznih stanica koje se postavljaju izvan zona zaštite spomenika kulture i izvan vrijednih poljoprivrednih područja.

Telekomunikacijski objekti i uređaji moraju biti građeni u skladu s ekološkim kriterijima i mjerama zaštite, te moraju biti izgrađeni u skladu s posebnim propisima.

Koncesionari koji pružaju telekomunikacijske usluge moraju se koristiti jedinstvenim (zajedničkim) podzemnim i nadzemnim objektima za postavku mreža i uređaja.

Prostornim Planom se određuje održavanje i rekonstrukcija postojećeg poštanskog ureda na području općine do stupnja koji će omogućiti dovoljan broj priključaka i maksimalan broj spojnih veza.

Planom se određuje, na cijelom području općine Klis, rekonstrukcija postojeće tk mreže, uvođenjem novih tk usluga, te modernizacija tk infrastrukture za priključivanje novih sadržaja.

Infrastruktura se polaže podzemno, u pravilu, unutar javno-prometnih površina i to PVC cijevima promjera 110 mm, a razvođe do pojedine građevine PHD cijevima promjera 50 mm. DTK pravci moraju biti postavljeni suprotno od podzemnih elektroenergetskih instalacija.

Planom se određuje sve građevine u sustavu telekomunikacija (eventualne nove telefonske centrale, javne govornice i sl.) izvoditi na vlasti-

tim zasebnim građevinskim parcelama. Parcele se formiraju prema veličini sadržaja koji je uvjetovan tehnološkim rješenjima, odnosno posebnim propisima. Planom se određuje oblikovanje građevina sukladno ambijentu i uvjetima za oblikovanje iz ovog plana.

Građevine od granice parcele moraju biti udaljene najmanje 1 m. Najveća dopuštena visina građevina je prizemlje, odnosno visina vijenca 4 m.

Planom se određuje daljnji razvoj postojećih sustava javnih pokretnih komunikacija na području Općine.

Temeljem ovog Plana mogu se graditi osnovne postaje pokretnih komunikacija sukladno potrebama mreža pojedinog operatera, a u svrhu daljnjeg poboljšanja pokrivanja, povećanja kapaciteta mreža i uvođenja novih tehnologija. Antenski sustavi osnovne postaje mogu biti postavljeni na samostojeće antenske stupove (tornjeve) različitih izvedbi ili na antenske prihvate na postojećim građevinama. Osnovnu postaju s antenskim stupom čini antenski stup s antenskim sustavom i telekomunikacijskom opremom smještenom u kontejneru. Planom se određuje veličina građevinske parcele za osnovnu postaju cca. 15x15 m i elektroenergetski priključak osnovne postaje na električni elektroenergetski sustav, odnosno u slučaju tehničke nemogućnosti napajanja preko distributera, napajanje preko agregata ili sunčevih kolektora.

Prostorna distribucija osnovnih postaja s antenskim prihvatom na postojećim građevinama moguća je gdje god to uvjeti omogućavaju.

Isto tako preporuča se da jedan stup treba koristiti veći broj korisnika gdje god je to tehnički moguće i uz poštivanje uvjetovanosti već izgrađene mreže.

Za samostojeće antenske stupove osnovnih postaja treba gdje god to tehnološki uvjeti zahtijevaju osigurati prostor s prilazom s prometne površine.

2.6. Potreba pribavljanja podataka i stručnih podloga za izradu dokumenata prostornoga uređenja

Za potrebe izrade dokumenata prostornoga uređenja potrebno je nastaviti sa sustavnim sređivanjem potrebnih geodetsko katastarskih podloga, s tim da će kao i do sada prioritet imati ona područja kojih izgradnja bude neposredno planirana.

Općina Klis je izradila Registar građevinskih čestica za sve čestice koje se nalaze u građevinskom području.

Obzirom da su za gotovo cijelo područje općine u upotrebi katastarski planovi u mjerilu 1:2880 koji nisu dovoljno precizni, a na kojima se izrađuju prostorno planski dokumenti i izdaju lokacijske dozvole, sustavna izrada geodetsko katastarskih podloga u digitalnoj tehnici u mjerilu 1:1000 od prioritetnoga je značenja za cijelo područje općine, a sve u suradnji s Državnom geodetskom upravom.

Za područje općine Klis napravljena je djelomična digitalizacija katastra u mjerilu 1:1000 i to za K.O. Klis i K.O. Prugovo. Za ostale katastarske općine digitalizacija će biti napravljena u slijedećem razdoblju.

Radi boljšega praćenja stanja u prostora i provedbe dokumenata prostornoga uređenja potrebno je evidentirati stanje u prostoru i voditi dokumentaciju prostora.

Radi svrhovitoga gospodarenja i zaštite prostora potrebno je naročito izraditi stručne podloge i to:

- katastar podzemnih instalacija,
- katastar cesta,
- registar zaštićenih i evidentiranih spomenika kulture i prirode,
- evidenciju imovinsko pravnog stanja zemljišta,
- katastar zaštićenih poljoprivrednih i šumskih površina,
- katastar emisija u okoliš.

Potrebu pribavljanja ostalih stručnih podloga procijenit će se prema potrebi prilikom izrade dokumenata prostornoga uređenja.

2.7. Mjere od važnosti za izradu i donošenje dokumenata prostornoga uređenja

Dokumenti prostornog uređenja izrađuju se sukladno Pravilniku o sadržaju, mjerilima kartografskih prikaza, obveznim prostornim pokazateljima, i standardu elaborata prostornih planova ("Narodne novine", broj 106/98, 39/04, 45/04 i 163/04)

Planovi nižega reda (Urbanistički planovi uređenja i Detaljni planovi uređenja), čija izrada se predviđa ovim Izvješćem, moraju se usuglasiti s Prostornim planom uređenja i Izmjenama i dopunama Prostornog plana uređenja općine Klis.

Izrada planova nižega reda (Urbanistički planovi uređenja i Detaljni planovi uređenja) temeljem Zakona o prostornome uređenju i gradnji, moguća je samo ukoliko je predviđena planom širega područja odnosno u ovom slučaju Prostornim planom uređenja i Izmjenama i dopunama Prostornog plana uređenja općine Klis ili Izvješćem.

Donošenje dokumenata prostornog uređenja u nadležnosti je Općinskoga vijeća, a provodi se sukladno Zakonu o prostornom uređenju i gradnji ("Narodne novine", broj 76/07, 38/09, 55/11, 90/11, 50/12 i 55/12).

Donošenje Prostornoga plana uređenja Općine Klis (kao i Izmjene i dopune) u nadležnosti je Općinskoga vijeća po pribavljenim suglasnostima javnih službi.

Donošenje Urbanističkoga plana uređenja u nadležnosti je Općinskoga vijeća po pribavljenim suglasnostima javnih službi, a sve u skladu sa Prostornim planom uređenja općine.

Odluka o donošenju dokumenata prostornoga uređenja čije donošenje je u nadležnosti Općinskoga vijeća objavljuje se u "Službenom vjesniku Općine Klis".

3. PREGLED PROSTORNIH POKAZATELJA O STANJU U PROSTORU PREMA TEMATSKIM CJELINAMA S PRIJEDLOGOM POKAZATELJA ZA NAREDNO RAZDOBLJE

Prema podacima iz Izvješća o stanju u prostoru Splitsko-dalmatinske županije broj stanovnika 2011. godine smanjio se je za 12.647 stanovnika, a time se smanjila i gustoća naseljenosti. Bez obzira na smanjenje broja stanovnika povećat će se potrebe stanovnika vezane za: životni standard, opremljenost društvenom infrastrukturom, te opremljenost javnom i komunalnom infrastrukturom.

Osnovni uvjet za razvoj naselja na području općine Klis je ostvariti planirani gospodarski razvoj koji će omogućiti povećanje životnog standarda, odnosno podići kvalitetu života stanovnika općine Klis. Planirani gospodarski razvoj utjecat će i na poboljšanje razine komunalne opremljenosti.

Postojeće poljoprivredne površine treba koristiti što ekonomičnije, sukladno modernim tržišnim kretanjima. Šumske površine koliko je moguće zadržati u postojećim površinama. Zaštita prirode, krajobraza i graditeljske baštine valorizirat će se prema smjernicama nadležnih tijela i osoba. Zaštita okoliša provodit će se prema planskim dokumentima.

S obzirom na potrebe općine Klis i zbog usklađivanja s novim propisima i zakonima planira se izmjena i dopuna dijela važećih prostornih planova.

4. FINANCIRANJE UREĐENJA GRAĐEVINSKOG ZEMLJIŠTA PUTEM KOMUNALNOG DOPRINOSA

Dokumenti prostornog uređenja financiraju se iz proračuna Općine Klis, dijelom iz proračuna

Županije, te sredstvima koja osigurava područna samouprava i država (Ministarstvo obnove i razvitka).

Sustav financiranja izgradnje komunalne infrastrukture (objekata i uređaja komunalne infrastrukture), a kroz naplatu komunalnog doprinosa itd. temeljiti će se na slijedećim načelima:

Načelo pravednosti – naplatiti proporcionalno više od onih koji imaju više koristi od objekata i uređaja komunalne infrastrukture (bilo kroz direktno korištenje komunalne opreme ili kroz povećanu vrijednost nekretnine - građevinskog zemljišta).

Načelo kontroliranog urbanističkog razvoja – korištenje sustava komunalnog gospodarstva za usmjeravanje razvoja općine na komunalno opremljeno zemljište (ili djelomično komunalno opremljeno zemljište - otkupljeno zemljište za javno prometne površine).

Načelo prioriteta – voditi računa o redosljedu izgradnje komunalne infrastrukture odnosno njenih segmenata ovisno o potrebama odnosno prioritetu.

Načelo neprofitne uloge Općine – Općinske službe sustavom naplate komunalnog doprinosa na neprofitnoj osnovi osiguravaju namjenska sredstva za reprodukciju komunalne opreme i kvalitetnog javnog prostora (kao poticajna mjera na područja prioritetnog razvojnog interesa općina može sufi-

nancirati izgradnju komunalne opreme sredstvima proračuna kao i sredstvima iz drugih izvora).

5. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Ako u četverogodišnjem razdoblju Općinsko vijeće ocjeni potrebnim pristupiti izradi dokumenata prostornog uređenja koji nisu navedeni u ovom Izvješću predložiti će Općinskom vijeću donošenje dopuna ili izmjena Izvješća o stanju u prostoru općine Klis.

Četverogodišnje izvješće o stanju u prostoru općine Klis stupa na snagu osmim danom nakon donošenja, a objavit će se u "Službenom vjesniku Općine Klis".

Klasa: 021-05/12-01/01

Urbroj: 2180/03-01/12-650

Klis, 18. rujna 2012. godine

Predsjednik
OPĆINSKOG VIJEĆA
Ante Rizvan, v.r.

Na temelju članka 31. Statuta Općine Klis ("Službeni vjesnik Općine Klis", broj 03/09), Općinsko vijeće Općine Klis na 7. sjednici održanoj nadnevka 18. rujna 2012. godine, donosi

FINANCIJSKI PLAN (procijenjena vrijednost nabave) za provođenje postupka javnog nadmetanja – proširenje groblja Sv. Kata u Klisu

PROCIJENJENI TROŠKOVI (svi iznosi izraženi u kn):

Redni broj	Opis stavke	Procijenjeni ukupni iznos za javnu nabavu (kn)	Procijenjeni troškovi za 2012. godinu (kn)	Procijenjeni troškovi za 2013. godinu (kn)	Procijenjeni troškovi za 2014. godinu (kn)
1.	Proširenje groblja Sv. Kata u Klisu – izgradnja	4.320.000,00	880.000,00	2.000.000,00	1.440.000,00
	UKUPNO	4.320.000,00	880.000,00	2.000.000,00	1.440.000,00
	PDV	1.080.000,00	220.000,00	500.000,00	360.000,00
	SVEUKUPNO	5.400.000,00	1.100.000,00	2.500.000,00	1.800.000,00

– Procijenjeni ukupni iznos proširenja je preuzet iz glavnog projekta groblja.

Klasa: 021-05/12-01/01

Ur.broj: 2180/03-01/12-650

Klis, 18. rujna 2012. godine

Predsjednik
OPĆINSKOG VIJEĆA
Ante Rizvan, v.r.

Na temelju članka 5., stavak 2. Zakona o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama ("Narodne novine", broj 86/2012), a na prijedlog Općinskog načelnika, Općinsko vijeće Općine Klis na 7. sjednici dana 18. rujna 2012., donosi

ODLUKU

o broju etaža na nezakonito izgrađenoj zgradi koje se mogu ozakoniti protivno Prostornom planu općine Klis

Članak 1.

Na nezakonito izgrađenoj zgradi izgrađenoj protivno planu može se protivno Prostornom planu uređenja općine Klis ozakoniti najviše četiri (4) etaže od kojih je četvrta potkrovlje.

Članak 2.

Ako prostornim planom za određeno područje nije propisan broj etaža zgrade koji se može izgraditi, ozakoniti se može najviše pet (5) etaža od kojih je zadnja potkrovlje.

Članak 3.

Za sve što nije izričito navedeno u ovoj Odluci važe i primjenjuju se odredbe Zakona o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama ("Narodne novine", broj 86/2012) i drugih propisa vezanih za ovu Odluku.

Članak 4.

Odluka o broju etaža na nezakonito izgrađenoj zgradi koje se mogu ozakoniti protivno Prostornom planu općine Klis od 20. rujna 2011. ("Službeni vjesnik Općine Klis", broj 04/2011) prestaje važiti danom stupanja na snagu ove Odluke.

Članak 5.

Ova Odluka stupa na snagu osmog dana od objave u glasilu "Službeni vjesnik Općine Klis".

Klasa: 021-05/12-01/01

Ur.broj: 2180/03-01/12-650

Klis, 18. rujna 2012. godine

Predsjednik
OPĆINSKOG VIJEĆA
Ante Rizvan, v.r.

S A D R Ź A J

Stranica

OPĆINSKO VIJEĆE

1. Odluka o raspisivanju izbora za članove Vijeća mjesnih odbora	113
2. Odluka o provedbi izbora za Vijeća mjesnih odbora na području općine Klis	113
3. Izvješće o stanju u prostoru 2012. - 2016. općine Klis	114
4. Financijski plan (procijenjena vrijednost nabave) za provođenje postupka javnog nadmetanja – proširenje groblja Sv. Kata u Klisu	162
5. Odluka o broju etaža na nezakonito izgrađenoj zgradi koje se mogu ozakoniti protivno Prostornom planu općine Klis.....	163